

Om RUT och ROT och VITT och SVART

Rapport 2011:1

Förord

Under lång tid har det varit känt att hushållens köp av hushållsnära tjänster och arbeten med koppling till bostad är en nisch där det förekommer mycket svartarbete. Skatteverket har belyst problematiken i flera tidigare rapporter. I anslutning till Tjänstebeskattningsutredningens arbete fick Riksskatteverket 1996 ett regeringsuppdrag att dels se på möjligheter till förenklad administration vid denna typ av tjänster dels bedöma omfattningen av skatteundandragandet. RSV avrapporterade uppdraget i rapporten ”Privata tjänster”. Tio år senare gjorde Skatteverket en detaljerad kartläggning av omfattning och typ av tjänster som hushållen köper svart i anslutning till rapporten ”Svartköp och svartjobb i Sverige”, Hushållens köp av svarta tjänster ingår också i Skattefelskartan som Skatteverket presenterade i en rapport 2008. I spåren av Tjänstebeskattningsutredningen infördes 2001 en förenklad skattedeklaration för rapportering när en privatperson anlitar en privatperson för ett jobb. Systemet var dock fortfarande krångligt vilket påtalades i bl.a. svartarbetskartläggningen. Hushållstjänstutredningen förde i ett betänkande i juni 2008 fram förslag om en s.k. fakturamodell.

Den 1 juli 2007 infördes permanenta regler som innebär att privatpersoner kan få skattereduktion när man anlitar någon att utföra hushållstjänster. Från 8 december 2008 utvidgades reduktionen till att även omfatta renoveringsarbeten på bostad s.k. ROT. Då introducerades också termen ”husarbete” som sammanfattande beteckning för hushållstjänster och ROT-arbeten. Den 1 juli 2009 infördes nya administrativa rutiner i form av fakturamodellen.

Det har nu gått så lång tid att det går att analysera hur skattereduktionen för husarbete (”husavdraget”) påverkat svartarbetet och hur de nya administrativa rutinerna fungerar. Det ligger i Skatteverkets roll att skapa kunskap inom detta område. Denna rapport har tagits fram på uppdrag av chefen för Skatteverkets analysenhet. Syftet med rapporten är att skapa kunskap kring:

1. hur skattereduktionen lyckats med avseende på att minska svartarbetet,
2. om nya typer av skattefel uppkommit i spåren av det nya systemet,
3. hur de nya administrativa rutinerna fungerat för Skatteverket, köpare och utförare,
4. hur husavdraget påverkat förhållningssättet till svartarbete inom dessa områden.

Skatteverket har märkt av ett stort externt intresse för statistik om nyttjandet av husavdraget. Rapporten innehåller därför även en dokumentation av husavdragets utveckling över tiden samt en allmän beskrivning av köpare och utförare baserat på uppgifter i Skatteverkets register.

Skatteverket har i juni 2011 fått ett regeringsuppdrag om uppföljning och utvärdering av fakturamodellen som ska avrapporteras senast februari 2012. Vissa av de frågor som finns i uppdraget berörs i denna rapport.

Resultaten från Skatteverkets undersökning kommer att ingå också som ett underlag i en bredare samhällsekonomisk studie av husavdragets effekter som görs på uppdrag av Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO).

Solna i augusti 2011

Jan-Erik Bäckman
/Chef för analysenheten/

Innehåll

Del 1: Huvudrapport

Sammanfattning och slutsatser	7
1 Bakgrund och syfte	21
1.1 Bakgrund till analysen	21
1.2 Rapportens disposition.....	22
1.3 Genomförda undersökningar m.m.	22
2 Beskrivning av regelsystemet.....	24
3 Varför husavdrag?	26
4 Volymen svarta och vita köp innan husavdragets tillkomst	29
4.1 Hushållens köp av svartarbete 2005.....	29
4.2 Utvecklingen av marknadssegmentet enligt officiella statistikkällor.....	31
5 Om köpen, köparna, utförarna och volymutvecklingen 2007-2010	35
5.1 Utvecklingen i sammandrag.....	35
5.2 Vad har man köpt och hur många timmar?.....	38
5.3 Om köparna.....	41
5.4 Om utförarna	49
6 Husavdragets effekt på svartarbetet.....	57
6.1 Val av metod för mätning	57
6.2 Hushållsnära tjänster (RUT-tjänster)	58
6.2.1 RUT: Prissättning vita och svarta arbeten.....	58
6.2.2 RUT: Köparnas priskänslighet.....	60
6.2.3 RUT: Beräknad påverkan på svarta städtjänster	62
6.2.4 Städtjänster – Rörlighet till och från svart	66
6.2.5 Bilden av svartstädning hos Almega	69
6.3 ROT-arbeten	71
6.3.1 ROT: Prissättning vita och svarta arbeten	71
6.3.2 ROT: Köparnas priskänslighet	74
6.3.3 ROT: Beräknad påverkan på svart ROT-arbete.....	77
6.3.4 ROT-arbeten – Rörligheten från vita till svarta köp och andra lösningar	80
7 Icke skattedrivet svartarbete.....	82
7.1 Svarta sektorn är inte homogen.....	82
7.2 Exploaterbar arbetskraft.....	82
7.3 Mellanhänder, informella nätverk och underunderentreprenörer.....	83
7.4 Omfattningen av papperslösas svartarbete	83
7.5 Effekter av RUT- och ROT-avdraget.....	84
7.6 Andra delar av den svarta sektorn som inte är skattedriven.....	85
8 Husavdragssystemets kostnader.....	86
8.1 Om nyuppkomna fel med koppling specifikt till det nya systemet.....	86
8.2 Den administrativa hanteringen internt och externt	89
9 Om marknader, legitimitet och Skatteverkets strategier.....	95
9.1 Allmänt om svarta och vita tjänster	95
9.2 Etablering av marknader	95
9.3 Allmänt om lagstiftning och legitimitet.....	98
9.3.1 Empiri utifrån en socialantropologisk ansats.....	98
9.3.2 En modell som beskriver legitimitetsgapet.....	101
9.3.3 Acceptansen för RUT och ROT och legitimiteten i att köpa svart – Empiri från en intervjuundersökning.....	104

9.4	Om mekanismer som stödjer en vit marknad	107
9.5	Husavdraget och Skatteverkets strategival.....	109
9.6	Behövs en frizon för småbelopp mellan privatpersoner?.....	112

Del 2: Bilagor

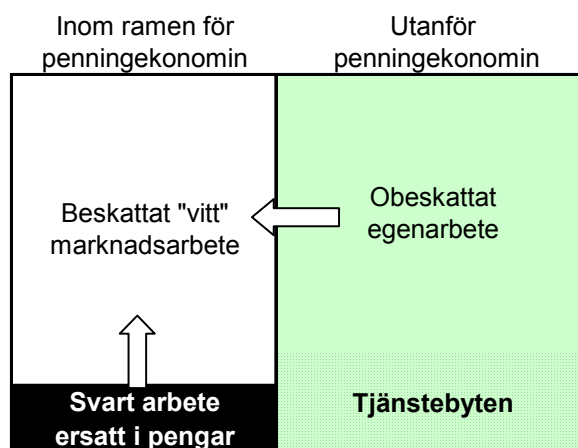
Bilaga 1.	Intervjuundersökningen till RUT-köpare. Markörs tekniska rapport samt frågeformulär.....	121
Bilaga 2.	Intervjuundersökningen till ROT-köpare. Markörs tekniska rapport samt frågeformulär.....	132
Bilaga 3.	Vissa metodfrågor m.m.....	143
Bilaga 4.	Husavdraget – bakomliggande motiv och mekanismer.....	147
Bilaga 5.	Om utförarna av RUT- och ROT-arbeten.....	155
Bilaga 6.	Erfarenheter av systemen i Danmark och Finland.....	176
Bilaga 7.	Tabeller. Förändring från svarta till vita köp och vice versa i olika grupper.....	189
Bilaga 8.	Tabeller. Inställningen till skattereduktionen, svartstädning och svarta ROT-arbeten i olika grupper.....	193

Sammanfattning och slutsatser

Bakgrund

Den 1 juli 2007 infördes permanenta regler som innebär att privatpersoner kan få skattereduktion när man anlitar någon att utföra hushållstjänster ("RUT-avdrag"). Från 8 december 2008 utvidgades reduktionen till att även omfatta renoveringsarbeten på bostad ("ROT-avdrag"). Då introducerades också termen "husarbete" som sammanfattande beteckning för hushållstjänster och ROT-arbeten.

Fokus i denna rapport är effekterna på svartarbetet av skattereduktionen för husarbete ("husavdraget") samt de administrativa aspekterna på en särreglering av det slag som husavdraget innebär. Att komma till rätta med en sektor med stort inslag av svartarbete är emellertid bara ett av motiven till att införa husavdrag. Mer allmänt handlar det om att ta tillvara de samhällsekonomiska vinsterna av specialisering. Mer av det totala arbetet som utförs i samhället ska ske som beskattat vitt marknadsarbete genom ett tillflöde av arbeten som utförts som egenarbete eller svart.

I sammanhanget kan nämnas att Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) har givit tre forskare vid Uppsala universitet i uppdrag att genomföra en samhällsekonomisk studie av effekterna av RUT och ROT. Resultaten från Skatteverkets undersökning kommer att ingå också som ett underlag i forskarnas bredare studie.

Skattereduktionen är 50 procent av arbetskostnaden inkl. moms. Reduktionen får högst uppgå till 50 000 kr per köpare och år. RUT-avdraget tar specifikt sikte på områden med stor egenproduktion och svartarbete. Motiven för RUT-avdraget var att etablera en ny marknad, skapa sysselsättning, motverka svartarbete och främja jämställdheten. När reduktionen senare vidgades till att omfatta ROT-arbeten var syftet delvis ett annat. ROT-arbetena är mer specialiserade och en etablerad marknad för hantverkstjänster fanns redan i Sverige. Däremot var branschen hårt utsatt för illojal konkurrens från den svarta marknaden och det rådde lågkonjunktur med låg efterfrågan i byggbranschen.

Utvecklingen av nyttjandet

I den proposition där förslaget om skattereduktion för hushållstjänster fördes fram våren 2007 beräknades skattereduktionen för RUT-sektorn till 1,3 mdkr per år. I den första

Sammanfattning

uppskattningen av skattereduktionen för ROT-sektorn i vårpropositionen 2009 beräknades reduktionen till 3,5 mdkr per år. Utfallet för RUT-sektorn förefaller stämma ganska väl med ursprungskalkylen medan utfallet för ROT-sektorn hittills hamnat väsentligt högre än ursprungskalkylen.

Skattereduktionens utveckling, belopp mnkr

	2007:2 hä	2008	2009	2010
RUT	120	442	755	1 371
ROT	-	-	9 600	13 488
Summa	120	442	10 355	14 859

Under 2010 utbetalades 1,4 mdkr i RUT och 13,5 mdkr i ROT. Uppgifter för de fem första månaderna 2011 visar på en fortsatt långsam och stadig tillväxt för RUT. Även ROT ökar men möjligen kan skönjas en viss utplaning under senaste månaderna.

Köparna av RUT

År 2010 köpte 326 000 personer RUT-arbeten. Baserat på en intervjuundersökning riktad till RUT-köpare uppskattas antalet köpta arbetstimmar till 7,6 miljoner vilket schablonmässigt kan beräknas motsvara ca 5 000 debiterade årsarbeten. Städning står för 89 procent och trädgårdsarbete/snöröjning för 8 procent av timantalet.

RUT-köpare finns främst i åldersgrupperna 35-44 år och bland pensionärer. Hela 35 procent av RUT-köparna (115 000) är över 65 år och denna åldersgrupp står för 24 procent av beloppet (300 mnkr). Ca 196 000 förvärvsarbetar varav

- 103 000 sammanboende där båda arbetar heltid,
- 38 000 sammanboende där båda arbetar 6 timmar eller mer
- 25 000 ensamstående som arbetar heltid
- Av de heltidsarbetande uppger 46 procent att de arbetar mer än normal heltid

Regionalt finns en överrepresentation (i förhållande till befolkningen 18- år) av köpare i Stockholms, Skåne och Hallands län.

I snitt har köparna fått RUT-avdrag med ca 4 200 kr. För 75 procent av köparna är RUT-avdraget under 5 000 kr och för knappt 3 procent överstiger det 20 000 kr.

I intervjuundersökningen ställdes en fråga om hur hushållen utförde motsvarande jobb tidigare. Det vanligaste för städtjänster var att de hushåll köparna ingår i gjorde jobbet själv (65 procent). En fjärdedel köpte vitt redan tidigare. Sex procent av köparna uppger att deras hushåll köpte svart.

Hur köparnas hushåll fick utfört städtjänsterna tidigare

Utförde arbetet själv	Köpte vitt	Köpte svart	Hem-tjänst	Annan hjälp av anhöriga utan betalning	Arbetet blev inte gjort
65%	25%	6%	1%	3%	7%

Anm. Flera svarsalternativ har kunnat ges vilket gör att en summering av delposterna överstiger 100%.

Utförarna av RUT – struktur och utveckling

Nästan 12 500 företag har under 2010 fått utbetalning av RUT enligt fakturamodellen. Av dessa drivs 58 procent som enskild näringsverksamhet. Hela 47 procent har startats upp 2007

Sammanfattning

eller senare. Ca 60 procent är arbetsgivare. En hel del av dessa RUT-utförare (42%) har också fått utbetalning av ROT.

Könsfördelningen på egenföretagare som utfört RUT är förhållandevis jämn – 56 procent är kvinnor och 44 procent män. Medianåldern ligger på 44 år.

Ett grundläggande problem när man med statistik vill få grepp om strukturen på och utvecklingen av RUT-sektorn är att RUT-delen av ett företags verksamhet inte kan isoleras från annan produktion i företagen. För vissa företag utgör RUT-delen en marginell del av verksamheten och för andra dominerar den. Vi har tacklat denna problematik genom att i olika steg skala bort segment med marginella inslag och ringa in segment som är specialiserade på just RUT-arbeten.

En sådan grupp är företag som, utifrån den verksamhet som bedrevs 2010, klassificerats som ”RUT-nischade företag med anställda”¹. Gruppen består av 2 424 företag och de har fått 67 procent (913 mnkr) av utbetald RUT. Vi följer dem tillbaka i tiden. Hela 2/3 av dessa RUT-nischade arbetsgivare som bedriver verksamhet 2010 är nytillkomna som arbetsgivare från 2007. Lönesumman för gruppen har nästan tredubblats från 2006 till 2010 – från 600 mnkr till 1,6 mdkr. Antalet löne-KU har ökat med drygt 20 000 (från ca 9 000 till ca 30 000 00) fördelat på 6 000 för de som var arbetsgivare redan före 2007 och 14 000 för nytillkomna arbetsgivare. Effekten av att det kan finnas hemserviceföretag som varit aktiva med renoveringsarbeten åt hushåll tidigare men som lagts ned under den studerade perioden kommer dock inte med i dessa utvecklingstal. Förändringstalen kan således inte tolkas som representativt för utvecklingen för hemservicebranschen som helhet. Men de ger ändå en indikation på växtkraften i de RUT-specialiserade företag som var aktiva 2010.

Ca 7 000 av de företag som utfört RUT är *egenföretagare*. När verksamheten drivs som enskild firma tar sig ersättningen för utfört arbete formen av ”inkomst av näringsverksamhet”. Senaste inkomststoppgifter är från 2009 (tax-10). Försörjningen från företaget har som andel av förvärvsinkomsten² ökat från 31 procent 2006 till 54 procent 2009. Den genomsnittliga förvärvsinkomsten har under samma period ökat måttligt från i snitt 160 tkr till 185 tkr. Den samlade inkomsten av näringsverksamhet har under perioden ökat från 363 mnkr till 725 mnkr (+362 mnkr) samtidigt som lön och skattepliktiga sociala förmåner (t.ex. sjukförsäkring, A-kassa) minskat med 179 mnkr.

Antalet *RUT-nischade aktieföretag* är ca 1 000 och de har fått 591 mnkr i RUT. Vinsten för dem uppgår 2009 till 115 mnkr motsvarande ca 5 procent av bruttoomsättningen i dessa företag (relaterat till företagets lönesumma ca 12 procent).

Effekten på svart städning

Vi har valt att ringa in effekten på svartarbetet genom att till ett urval av RUT-köpare ställa frågor om man tidigare köpt motsvarande tjänst svart.³ Denna mätning av beteendeförändring relateras sedan till mätningen av totala svartarbetet inom detta segment i Skatteverkets

¹ Företag som haft anställda under 2010 och RUT-verksamheten kan beräknas utgöra minst 10 procent av företagets verksamhet.

² Förvärvsinkomst har definierats som: Lön inkl. skattepliktiga sociala ersättningar (enligt ruta 03 på INK1; inkluderar sjukförsäkring och A-kassa) + Inkomst av näringsverksamhet

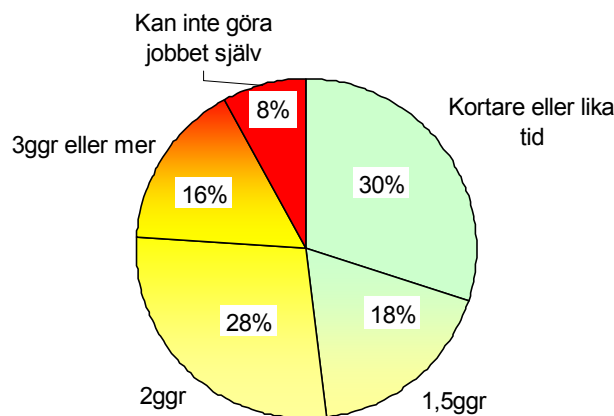
³ Telefonintervjuer med ett slumpmässigt urval på 2000 RUT-köpare varav fullständiga intervjuer genomfördes med 869 personer.

Sammanfattning

tidigare svartarbetskartläggning för 2005. Detta är samma metod som användes vid den utvärdering av hjemmeserviceordningen som gjordes i Danmark år 2000. Vi har också tagit del av rapporter från och intervjuat Almega som har överblick över och erfarenheter av hur marknaderna för hushållsnära tjänster fungerar.

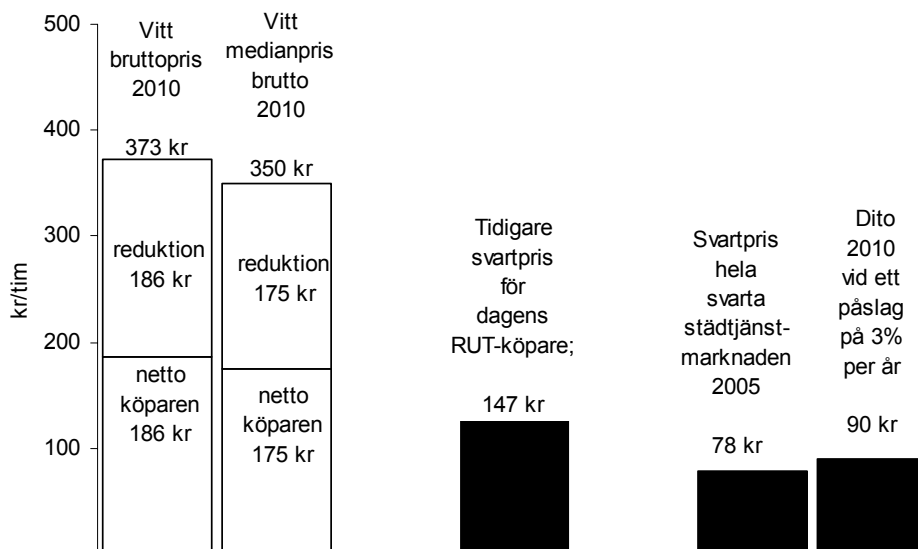
Städning är exempel på arbete som hushållen relativt enkelt kan klara av själv. Tidsåtgången jämfört med en professionell utförare är inte så stor. Ser man till åldersgruppen 18-64 år är produktivitetsskillnaden mellan utförare och egenarbete i tre fjärdedelar av fallen 2 gånger eller mindre (se diagram nedan).

Städtjänster. Produktivitetsskillnad mellan köparnas eget hushåll och utföraren. Åldersgruppen 18-64 år

När produktivitetsskillnaderna är små blir valen att köpa eller göra själv respektive att köpa vitt eller svart en prisfråga. En jämförelse av genomsnittliga vita och svarta timpriser för städning visar att det nettopris köparna nu betalar ligger ca 40 kr högre än det svartpris som betalades av de RUT-köpare som tidigare köpte svart.

Timpris för städning – vitt och svart (snittpris om ej annat anges)

Sammanfattning

Del av denna differens kan ha att göra med att de svarta timpriser som uppgivits av de intervjuade kan vara ett eller ett par år gamla. Det kan vara intressant att gå tillbaka och se på de svarta timpriser för städning åt hushåll som kom fram i svartarbetskartläggningen 2005. Detta timpris avsåg förhållandena på *hela den svarta marknaden* och det genomsnittliga svartpriset låg på 78 kr/tim. Om man på detta pris gör ett påslag om 3 procent/år skulle det i 2010 års nivå motsvara 90 kr dvs. fortfarande betydligt lägre än det svartpris dagens köpare av städtjänster betalat. En tänkbar förklaring är att svartpriserna på städning ökat snabbare under senare år. Men skillnaden är så stor att vi menar det kan vara en indikation på att det fanns en tudelad svarttjänstmarknad bestående av en del med mycket låga svartpriser. Det svartpris som angivits av RUT-köpare som tidigare köpt svart är inte representativt för hur det såg ut för hela den svarta städtjänstmarknaden.

När produktivitetsskillnaderna är små får skattekilarna – som är en del i priset – betydelse för beteendet. Om skattereduktionen skulle sänkas till 25 procent uppper 26 procent att de skulle sluta köpa och 30 procent skulle köpa mindre. Om reduktionen skulle tas bort skulle 55 procent upphöra att köpa och 19 procent köpa mindre.

Till de som uppgivit att de skulle köpa mindre eller sluta köpa helt om skattereduktionen upphörde ställdes frågan hur de då skulle få arbetet utfört. Utslaget på samtliga som köpt städtjänster skulle 60 procent ha gjort jobbet själv och 8 procent ser svartköp som lösningen.

Hur hushållen uppper att de skulle få utfört motsvarande städjobb om reduktionen avskaffades

	Fortsätta köpa lika mycket	Skulle göra jobbet själv	Köpa svart	Ta hjälp av vänner/anhöriga	Låta jobbet vara ogjort	Vet ej/Ej svar
Utslaget på samtliga köpare av städtjänster	26%	60%	8%	7%	8%	3%

Anm. De intervjuade har kunnat ange flera svarsalternativ

Kalkylen av effekten på svartstädning utgår från de som svarat att de tidigare köpte tjänsten svart. I svartarbetskartläggningen 2005 beräknades antalet hushåll som köpte svart till 147 000. De tidigare svartköpare som finns i RUT-populationen uppgår uttryckt i antal hushåll till ca 14 000. Det motsvarar en minskning med 10 procent av antalet svartköpande hushåll.

Påverkan på svarta städtjänster

	Antal hushåll som köpt svart	Antal köpta svarta timmar
RUT-hushåll som tidigare köpte svart	14 000	0,9 miljoner
Svartarbetskartläggningen 2005	147 000	7,4 miljoner
Relativ minskning	10%	11 á 12%

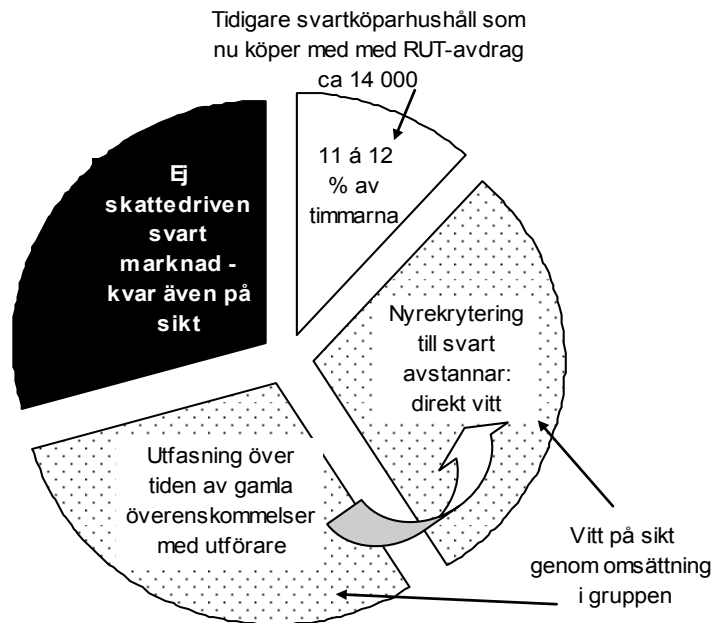
Enligt svartarbetskartläggningen köptes 7,4 miljoner timmar svartstädning. Överslagsmässigt räknar vi med att i storleksordningen 0,9 miljoner av dessa försvunnit genom att man övergått till att köpa med RUT-avdrag. Det motsvarar en minskning av antalet svarta städtimmar med 11 á 12 procent. Denna mätning för Sverige ligger nära vad man kom fram till i den utvärdering av hjemmeserviceordningen som gjordes i Danmark.

Effekten på svarta städtjänster kan vara större än vad mätningen baserat på frågan om ”hur man gjorde tidigare” antyder. En orsak till underskattning kan givetvis vara att köparna uppfattat frågan om tidigare svartköp som känslig och inte svarat uppriktigt på frågan. Men

Sammanfattning

det finns även andra förklaringar. Figuren nedan illustrerar schematiskt hur påverkan på svarta städtjänster kan tänkas utvecklas över tiden.

Figur 1 Schematisk bild av komponenter i omvandlingen från svarta till vita köp av städtjänster

RUT-avdraget har funnits i ett antal år. En orsak till att omvandlingen från svart till vitt underskattas med frågan om man "köpte svart tidigare" kan vara att det bland nytillkomna RUT-hushåll finns sådana som annars skulle efterfrågat svartarbete.

En annan orsak till underskattning är den rörlighet som finns bland köpare och utförare på den svarta städtjänstmarknaden. En del kan ha upphört som svartköpare utan att de börjat köpa med RUT-avdrag. För andra sker utfasning i takt med att gamla överenskommelser om svartstädning upphör av olika skäl. För hushåll som under längre tid köpt svart torde beslutet att övergå till att köpa med RUT-avdrag många gånger inte bara vara en fråga om pris. Det kan finnas en långvarig relation mellan utföraren och köparen och denna överges inte för att det kommit RUT-avdrag. Det kan också finnas inslag av "papperslösa" som utför tjänsterna och för dessa är vit ersättning med RUT-avdrag inte ett alternativ.

Den jämförelse som gjorts av svarta priser för städtjänster indikerar att svarta städtjänster har utförts på en tudelad marknad: En del med mer "normala" svarta priser och en där utbud och efterfrågan har en karaktär som resulterar i en extremt låg prissättning. Bakom denna lågprismarknad finns andra drivkrafter än skatter. Det handlar bl.a. om papperslösa migranter som lever dolt och arbetar svart inte för att undgå skatt utan för att de inte kan ta emot vita löner när de saknar personnummer. Förekomsten av viss svartstädning utförd av papperslösa torde emellertid inte uppfattas som ett hinder mot framväxten av en väl fungerande vit RUT-sektor. Den annonseras inte och marknaden har ingen tillväxtpotential.

Det har troligen också funnits en del bidragstagare som drygat ut sitt bidrag med att arbeta lite svart. De svartarbetande bidragstagarna skiljer sig dock på ett väsentligt sätt från de papperslösa. De är inte beroende av svartarbetet för sin överlevnad och kan därför ställa högre krav på rimlig ersättning för utfört jobb. Eftersom husavdraget gör det mindre lönsamt att

Sammanfattning

anlita svart arbetskraft som arbetar för ”normala” svarta löner så kan dock husavdraget bidra till att de bidragstagare som arbetar svart trängs ut från den hushållsnära sektorn.

Almega menar att för att få en välfungerande bransch är det viktigt att företag som ännu inte har kollektivavtal för sina anställda slussas in till att teckna avtal. Hemserviceföretag som är organiserade hos Almega kan nu också bli auktoriserade vilket innebär att de uppfyller vissa grundläggande krav. Auktorisationen hjälper kunderna att välja seriösa och pålitliga företag vilket bidrar till att skapa stadga i branschen.

Köparna av ROT

År 2010 köpte 870 000 personer ROT-arbeten. Baserat på en intervjuundersökning riktad till ROT-köpare uppskattas antalet köpta arbetstimmar till 53 miljoner vilket motsvarar i storleksordningen 30 000 debiterade årsarbeten. Utifrån intervjuundersökningen uppskattas 40 procent av jobben vara tidigareläggningar eller jobb som inte skulle ha gjorts om ROT-avdraget inte funnits.

ROT-köparna har tyngdpunkt i åldrarna 35-64 år. Beloppsmässigt är ROT-köparna överrepresenterade i Stockholms, Jönköpings, Kronobergs och Hallands län.

I snitt har köparna fått ROT-avdrag med ca 15 500 kr. För 39 procent av köparna är ROT-avdraget under 5 000 kr och för 28 procent överstiger det 20 000 kr.

Utförarna av ROT – struktur och utveckling

Drygt 61 000 företag har fått utbetalning av ROT och av dessa drivs 51 procent som enskild näringsverksamhet. Ca 60 procent är arbetsgivare. Nio procent av dessa ROT-utförare har också fått utbetalning av RUT. Intrycket är att ROT-expansionen inte givit upphov till mycket fler nya företag än normalt. ROT-expansionen har således i första hand skett genom produktion i redan tidigare etablerade företag.

Hela 96 procent av de egenföretagare som utfört ROT är män. Medianåldern ligger på 46 år.

Det är inte helt lätt att beskriva utvecklingen av ROT-sektorn beroende på dels att ROT-delen i vissa fall utgör en marginell del av ett företags verksamhet dels förekomsten av underentreprenader som innebär att det företag som får ROT-utbetalningen har rollen som koordinator och själv utför en mindre del av jobbet. I rapporten har vi försökt ringa in segment av ROT-företag som är representativa för utvecklingen inom just ROT-sektorn.

En sådan grupp är ”*ROT-nischade företag med anställda*”.⁴ Gruppen består av 16 416 företag som bedrev verksamhet 2010 och de har fått 48 procent (6,3 mdkr) av utbetald ROT. Mellan 2008 och 2010 har lönesumman för gruppen ökat med 2,8 mdkr (+25%) och antalet löne-KU med nästan 22 000 (från ca 69 000 till ca 91 000; +32%). Effekten av att det kan finnas byggföretag som varit aktiva med renoveringsarbeten åt hushåll tidigare men som lagts ned under den studerade perioden kommer dock inte med i dessa utvecklingstal. Förändringstalen kan således inte tolkas som representativt för utvecklingen för ROT-sektorn som helhet. Men den kan ändå vara ett stöd för att ringa in vad som skett – det ger en övre gräns för hur den

⁴ Företag som redovisar moms i SKD, entreprenadandelen mindre än 20%, har anställda och ROT beräknas överslagsmässigt utgöra minst 10% av verksamheten.

Sammanfattning

relativa utvecklingen tett sig. Lönesumman i byggsektorn som helhet har under samma period ökat med ca 8 procent.

Även om ökningen är betydligt högre än generellt för sektorn så är ökningen avsevärt mindre än vad som schablonmässigt kan antas motsvara arbetsersättningen i mottaget ROT-belopp. Det finns ett antal tänkbara förklaringar:

- Vissa arbeten åt hushåll gjordes redan tidigare vitt men görs år 2010 med ROT-avdrag.
- Företag som utför ROT åt hushåll har specialiserat sig på detta och har omstrukturerat sin verksamhet mot ROT på bekostnad av andra kunder eller för att fylla ut bortfallande efterfrågan från andra kunder under lågkonjunktur.
- Den arbetsersättning som i slutändan faktiskt deklarerats är lägre än 50 procent av fakturerat bruttobelopp för arbetskostnader.

Nästan 35 000 av de företag som utfört ROT drivs som *enskild firma eller handelsbolag* och ersättningen för utfört arbete tar sig för dessa formen av ”inkomst av näringsverksamhet”. Försörjningen från företaget har som andel av förvärvsinkomsten ökat från 46 procent 2006 till 68 procent 2009. Den genomsnittliga förvärvsinkomst har under samma period ökat från i snitt 193 tkr till 214 tkr. Den samlade inkomsten av näringsverksamhet har från 2006 till 2009 ökat från 2,8 mdkr till 4,5 mdkr (+1,8 mdkr) samtidigt som lön och skattepliktiga sociala förmåner (t.ex. sjukförsäkring, A-kassa) minskat med 1,1 mdkr.

Antalet *ROT-nischade aktiebolag* är ca 11 600 och de har fått 4,9 mdkr av ROT-beloppet. Vinsten för dem uppgår 2009 till 2,2 mdkr motsvarande 4 procent av bruttoomsättningen i dessa företag (relaterat till företagens egna lönesumma ca 19 procent).

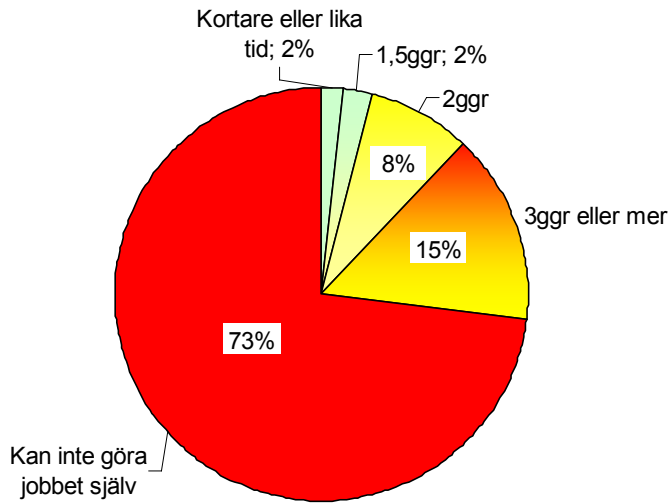
Effekten på svarta renoveringsarbeten

ROT-arbetena har hög specialisering och det finns starka incitament att inte själv ge sig på jobben utan istället köpa tjänsterna på marknaden (vitt eller svart). Skillnaderna i produktivitet mellan utförare och gör det-själv-arbetet är påtagligt större för ROT än för RUT.⁵ Nästan tre fjärdedelar av köparna uppger att de inte kan göra jobbet själv och för ytterligare 15 procent skulle det ta 3 ggr så lång tid.

⁵ Resultaten baserade på telefonintervjuer med ett slumpmässigt urval på 2000 ROT-köpare varav fullständiga intervjuer genomfördes med 1043 personer.

Sammanfattning

ROT-arbeten. Produktivitetsskillnad mellan köparnas eget hushåll och utföraren

Prisskillnaden mellan vitt och svart får då betydelse för valet mellan att köpa vitt eller svart. Nettopriserna för ROT efter reduktion ligger högre än svartpriserna för motsvarande kategori av ROT-arbeten. Vit produkt torde dock av köparna i allmänhet anses ha kvalitativa fördelar.

Nettopris per timme för olika typer av ROT-arbeten

Typ av arbete	Vitt pris 2010 efter ROT-avdrag		Svartpris snitt enligt svartarbetskartläggningen	
	Median	Snittpris	2005 års nivå	Dito uppräknat till 2010 (påslag 17%)
Snickeriarbeten	225	265	145	170
El och VA	250	287	192	225
Målning och tapetsering	219	236	180	211
Golvläggning, våtrum	250	259	191	223
Murning	225	222	115	135
Annat	220	278

I analysen pekas på vikten av att ROT-avdraget slår igenom i prissättningen på vita jobb så att prisskillnaden mellan att köpa vitt och svart minskar. Hur priserna påverkas är komplext med faktorer som drar åt olika håll. ROT-avdraget förväntas öka efterfrågan vilket ger en prispress uppåt. Det pris som faktiskt blir följden beror på hur utbudet från producenterna anpassar sig till denna efterfrågan och kan bli olika på kort och på längre sikt och i olika konjunkturlägen. Om priserna höjs kommer inte hela tillskottet användarna till del. Om de vita priserna pressas upp som en följd av ROT-avdraget kan svartköp av renoveringsarbeten åter bli lockande för priskänsliga köpare.

Priskänsligheten har undersökts genom frågor i intervjuundersökningen. Om skatte-reduktionen för ROT-arbeten sänktes till 25 procent uppger 10 procent att de skulle sluta köpa vitt mot faktura och 25 procent skulle köpa mindre. Om reduktionen skulle tas bort skulle 21 procent upphöra att köpa och 23 procent skulle köpa mindre. De angivna procentsatserna

Sammanfattning

gäller sammantaget för alla typer av köpta ROT-jobb. Priskänsligheten varierar mellan olika typer av jobb. Minst priskänsligt är el/VA och mest målning och tapetsering.

Till de som uppgivit att de skulle ha köpt mindre eller inte skulle ha köpt alls om skattereduktionen inte funnits ställdes frågan hur de då skulle ha fått arbetet utfört. De intervjuade har kunnat ange flera svarsalternativ. Utslaget på samtliga som köpt ROT-arbeten uppger 21 procent att de skulle gjort jobbet själv, 9 procent skulle tagit hjälp av vänner och anhöriga och 6 procent skulle köpt svart.

Hur hushållen uppger att de skulle få utfört motsvarande ROT-arbete om reduktionen avskaffades

	Skulle köpt vitt i samma utsträckning som idag	Skulle gjort jobbet själv	Skulle köpt svart	Tagit hjälp av vänner och anhöriga	Låtit jobbet vara ogjort
Utslaget på samtliga köpare av ROT-arbeten	56%	21%	6%	9%	19%

Svaret ”skulle ha köpt svart” tas som indikation på hur mycket svartarbete dagens ROT-köpare annars skulle ha köpt. Svaren motsvarar i antal räknat 44 000 svarta arbeten och i timmar 2,6 miljoner svarttimmar. Denna volym sätts i relation till den volym som fanns enligt svartarbetskartläggningen 2005. Enligt svartarbetskartläggningen köpte hushållen 430 000 stycken svarta jobb inom de kategorier som i huvudsak omfattas av ROT. Motsvarande antal svarta arbetstimmar för dessa jobb uppgick till sammanlagt ca 19 miljoner. Det motsvarar att frekvensen svartjobb skulle minskat med 10 procent och antalet svarta arbetstimmar med 14 procent inom de kategorier av jobb som omfattas av ROT-avdrag.

Påverkan på svarta ROT-arbeten

	Antal köp av svarta arbeten	Antal köpta svarta timmar
Arbeten som skulle köpts svart om reduktionen inte funnits	44 000	2,6 miljoner
Svartarbetskartläggningen 2005	430 000	18,7 miljoner
Relativ minskning	10%	14%

Vid utvärderingen av Finlands hushållsavdrag uppmättes betydligt större effekter på svarta renoveringsarbeten. Den finska utvärderingen baserades på hypotetiska frågor till företagare i branschen om hur marknaden skulle ha sett ut utan hushållsavdrag.

Frågan är vilken bilden av effekterna på svartarbetet skulle bli om, liksom i Finland, frågor hade ställts till företag aktiva i byggsektorn. ROT-företag finns i många branscher och företag av olika storlek och en samlad bild av hur dessa bedömer förekomsten av svarta renoveringsarbeten åt hushåll i dagsläget finns inte. För att få en aktuell bild av hur företagen ser på förekomsten av svartarbete i ROT-sektorn finns planer hos Sveriges Byggindustrier⁶ och Företagarna⁷ att hösten 2011 genomföra en enkätundersökning riktad till företag med bl.a. frågor kring ROT-avdragets effekt på svartarbetet. Resultatet från denna undersökning utifrån företagets erfarenheter kommer att bli ett komplement i bedömningen av effekterna på svartarbetet som görs i denna rapport.

⁶ Sveriges Byggindustrier (BI) är byggföretagens bransch- och arbetsgivarförbund med över 3.200 medlemsföretag (bygg-, anläggnings- och specialföretag). BI tillhör Svenskt Näringsliv.

⁷ Företagarna representerar 70 000 företagare i många olika branscher.

Sammanfattning

Hösten 2009 genomförde Företagarna och en rad byggorganisationer en enkät riktad till företag i byggbranschen. I denna svarade 78 procent av företagen att ROT-avdraget bidrar till en minskning av svartjobben i byggbranschen.

Det finns faktorer i undersökningen riktad till köpare som kan tänkas leda till en underskattning. Frågan ROT-köparna fick ta ställning till är hypotetisk och de intervjuade kan ha uppfattat den som känslig och har i sina svar velat ge en bättre dager åt sitt eventuella agerande. En del svart kan också döljas i svarsalternativet ”skulle tagit hjälp av vänner och anhöriga” (9% av köparna). Underskattning av den relativa effekten kan också uppkomma om det skulle finnas betydande inslag av renoveringsarbete som inte omfattas av dagens husavdrag i den volym svartarbete (ca 19 miljarder timmar 2005) som vi relaterar effekten till.

Det kan vara så att den bild som fås från köparsidan går ihop med en bild från utförarsidan att svarta efterfrågan minskat kraftigt. År 2010 har inte varit ett normalt år. Det har skett en kraftig efterfrågeökning inom det vita ROT-segmentet i Sverige. Genom att volymen ökat utgör den svarta delen en relativt sett lägre andel och konkurrensen från den uppfattas som liten. Det kan vara så att utförarna har svårt att hinna med att tillfredsställa efterfrågan och de svarta arbetena hamnar ”längst bak i kön”. Vita jobb har tidigare lagts och i denna konkurrens har svarta jobb i hög utsträckning trängts undan och inte utförts.

Om nyuppkomna fel i spåren av systemen

Husavdraget har det positiva med sig att det motverkar efterfrågan på svartarbete. Men särregler av detta slag har också en avigsida. I spåren av systemet har följt nya typer av fel och fusk och den administrativa hanteringen kostar.

Man bör skilja mellan fel där det i grunden finns en verksamhet och rena bedrägerier där man ansökt om utbetalningar men det inte utförts något arbete överhuvudtaget. Förekomsten av fel med koppling till fakturamodellen har undersökts genom slumpkontroll av ansökningar från utförare. I slumpkontrollen upptäcktes inga fall av försök till rena bedrägerier.

Slumpurvalet pekar uppräknat till riksnivå på ”misstänkt fusk” på ca 200 mnkr vilket motsvarar 1,3 procent av utbetalt belopp. ”Övriga fel” beräknas till ca 350 mnkr (2,4 procent av utbetalt belopp). ”Övriga fel” avser mestadels materiella fel som många gånger kan antas vara oavsiktliga (kostnader som inte är arbetskostnad, bortforsling av material, restid, arbeten som inte omfattas av reduktionen, inkluderande av materialkostnader). Det förekommer också rena periodiseringsfel dvs. belopp som är helt rätt men som betalats ut för tidigt (ska göras först när arbetet är utfört och kunden betalat fakturan). Periodiseringsfelen rör sig i slutändan om en ränteeffekt av marginell betydelse för statskassan. Det som bedömts som ”misstänkt fusk” är en uppskattning och den är tämligen osäker. Det går inte heller att ha en klar bild över det som eventuellt inte upptäcks i kontrollerna

Samtidigt som det förekommer den här typen av fel, som är specifika för regelsystemet för husavdrag, så innebär fakturamodellen ett systemstöd som ger bättre förutsättningar för en allmän kontroll av branschen. Skatteverket får genom fakturamodellen tillgång till aktuella uppgifter och får en bättre insyn och överblick i företagen vilket också skapar en preventiv effekt.

Skatteverket har också haft en riktad kontroll som utgår från selektering baserad på olika kontrollpaket som signalerar bedömd risk för fel. I de fall det upptäcks felaktigheter begär

Sammanfattning

Skatteverket återbetalning av pengarna. Under 2010 stoppades i förkontrollen 55 mnkr från utbetalning och i efterkontrollen gjordes höjningar med 36 mnkr. Om det bedöms som rena bedrägerier görs även en brottsanmälan. I januari 2011 hade 159 brottsanmälningar gjorts sedan fakturamodellen infördes 1 juli 2009.

Att kunna stoppa fusk i förkontrollen innan pengarna betalas ut är att föredra framför efterkontroll med återkrav där det är svårt att få tillbaka pengarna. Det finns en ambition att utbetalningarna till företagen ska ske snabbt. Om Skatteverket har fler dagar på sig för handläggning innan utbetalningen till utförarna ökar möjligheterna att fånga upp angrepp mot systemet i förkontrollen. Detta skulle emellertid drabba alla seriösa företag som skulle få sina utbetalningar senare. I slutändan är det en avvägningsfråga mellan samhällets önskemål om snabb och enkel hantering för seriösa företag och hur väl skyddet mot angrepp från oseriösa kan göras.

Förvånansvärt många svenska verksamheter saknar uppgift om bankkonto i skattekontot och får därför utbetalningarna från Skatteverket via utbetalningsavi. Sedan fakturamodellens start har nästan 1,2 mdkr betalats ut med utbetalningsavi (motsvarande 7 procent av de totala utbetalningarna). Utbetalning via avi minskar spårbarheten i transaktionerna. Kontrollen har visat att en del av de oseriösa utförarna utnyttjar möjligheten att få sin utbetalning via utbetalningsavi.

Om administration och fullgörande

Antalet ansökningar som kom in till Skatteverket översteg alla förväntade prognoser och bemanningen måste kraftigt förstärkas i förhållande till den dimensionering som gjordes initialt. Arbetet med att bygga ut och höja prestandan i det tekniska systemet har fått pågå kontinuerligt. Husavdraget har visat hur viktigt det är att Skatteverket har en beredskap så att det går snabbt att planera om vid felberäkning av resursåtgången.

Skatteverkets administrativa kostnader för hantering av utbetalningarna av husavdraget kan beräknas till ca 110 mnkr per år vid nuvarande ärendevolym och dimensionering av kontrollinsatserna. Det motsvarar en administrativ kostnad på i genomsnitt 41 kr per ärende (faktura mot kund) fördelat på 22 kr för löpande hantering och 19 kr för insatser i form av riktad kontroll för att skydda systemet mot bedrägerier och annat fusk. Om elektronisk ansökan blir vanligare kan kostnaderna komma att minska något framöver.

Fakturamodellen har gjort det smidigt och enkelt för köparna. Intervjuundersökningen visar att 90 procent av köparna anser att det varit lätt att få den information som behövts kring husavdraget. De flesta har fått informationen via media och via entreprenörerna.

AlmeGas uppfattning är att hemserviceföretagen inte tycker det är några stora problem. Hemserviceföretagen har en mycket positiv inställning på grund av det uppsving som branschen fått, så de tar gärna det administrativa merarbetet som fakturamodellen innebär. Det har startats många nya företag inom hemservice, och då skaffar man de fakturaprogram som behövs och anpassar sig till de förutsättningar som råder.

När fakturamodellen infördes 2009 var kritiken delvis hård från enskilda byggare och näringslivsorganisationer. Administrativ merkostnad, krångligt och riskfyllt var omdömena. När systemet varit igång några månader verkar de flesta ha fått en annan inställning. I en enkätundersökning riktad till företagare i byggbranschen i oktober 2009 säger tre av fyra

Sammanfattning

företag att det går bra att hantera fakturamodellen. Fakturamodellen har nu varit igång drygt två år. Någon samlad och aktuell bild av hur inställningen till fakturamodellen är idag bland ROT-företagen finns inte. Det finns dock hos intresseorganisationerna planer på att genomföra en nya enkätundersökning under hösten 2011. Resultatet från denna kommer att kunna ge en mer komplett bild av hur uppfattningarna är i dagsläget.

Om legitimiteten

Inställningen till husavdraget är mycket positiv hos allmänheten. I den intervjuundersökning riktad till allmänheten som Skatteverket genomförde i november 2010 tyckte hela 86 procent att ROT-avdraget är bra. Inställningen till RUT-avdraget var också mycket positiv även om den inte når upp till riktigt samma nivå som för ROT – 72 procent tyckte RUT-avdraget är bra. De undersökningar Almega gjort över åren visar att acceptansen för RUT ökat över tiden. I Almegas undersökning januari 2010 var 78 procent positiva att jämföra med 59 procent våren 2008. ROT-avdraget har redan tidigare haft hög acceptans hos allmänheten.

Acceptansen för svartarbete har också minskat. I Skatteverkets intervjuundersökning riktad till allmänheten anser 88 procent att det är inte OK att köpa svartstädning och svartköp av ROT-arbeten finner ingen acceptans hos 90 procent. Almegas intervjuundersökningar riktade till allmänheten visar att legitimiteten i att hushållsnära tjänster görs svart har minskat. Gruppen som tycker att det inte spelar någon roll om tjänsterna utförs vitt eller svart har krympt. I december 2007 var andelen 33 procent, medan den i undersökningen i januari 2010 var 20 procent. I Skatteverkets undersökning i november 2010 är andelen som tycker svartstädning är OK 11 procent. Det finns således en klar förändring i attityden gentemot svartstädning. Gissningsvis finns en koppling till att avdraget påverkat synen på det legitima i att köpa svart och att färre också köper svart.

Men det är inte givet att det förbättrade legitimitetsläget förblir stabilt. Ändrade prisrelationer mellan att köpa svart och vitt skulle kunna ändra på beteendet och synen på svarta köp. En empirisk illustration av hur potentiella köpare resonerar ges av en fråga Almega låtit ställa i anslutning till en undersökning kring attityder till RUT-avdraget i storstadsområdena i mars 2010 (Fråga: *Vad är din personliga inställning till att köpa tjänster svart eller vitt?*). Det finns en grupp om 16 procent som uppger att de aldrig kan tänka sig att köpa hushållstjänster svart. Men det finns också en grupp på 11 procent som uppger att de alltid skulle välja det som är billigast oavsett om det är vitt eller svart.

Förslag till åtgärder läggs fram i februari 2012

Husavdraget är en stor satsning från samhällets sida och måste vårdas för att fungera som tänkt. Det får inte bli en dyr fasad. När man som köpare betalar mot faktura och får husavdrag utgår man från att det är vitt och att inget fusk förekommer. Detta förutsätter att utförarna när fakturan är betald redovisar som de ska genom hela den efterföljande beskattningskedjan. Det ligger i Skatteverkets roll är att slå vakt om att svartarbete, annat fusk och bedrägerier inte leder till illojal konkurrens och skadar legitimiteten. Rimligen finns en uppbackning hos allmänheten för åtgärder som stöttar upp att det blir rätt också i slutändan. Åtgärder som på olika sätt kan bidra till att göra systemet med husavdrag mera robust inför framtiden bör tillvaratas.

Skatteverket har i juni 2011 fått ett regeringsuppdrag om uppföljning och utvärdering av fakturamodellen. Uppdraget ska redovisas senast februari 2012. Vissa av de frågor som finns i

Sammanfattning

uppdraget berörs i den rapport som presenteras här. Förslag föranledda av denna rapport och frågeställningarna i regeringsuppdraget kommer att redovisas samlat i anslutning till redovisningen av regeringsuppdraget.

1 Bakgrund och syfte

1.1 Bakgrund till analysen

Under lång tid har varit känt att hushållens köp av hushållstjänster är en nisch där det förekommer mycket svartarbete. I anslutning till Tjänstebeskattningsutredningens arbete fick Riksskatteverket 1996 ett regeringsuppdrag att dels se på möjligheter till förenklad administration vid denna typ av tjänster dels bedöma omfattningen av skatteundandragandet. RSV avrapporterade uppdraget i rapporten ”Privata tjänster” (RSV Rapport 1996:5). Tio år senare gjorde Skatteverket, som ett inslag i svartarbetskartläggningen, en detaljerad kartläggning av omfattning och typ av tjänster som hushållen köper svart (Rapport 2006:4). Hushållens köp av svarta tjänster ingår också i Skattefelskartan som Skatteverket presenterade i en rapport 2008 (Rapport 2008:1).

Till bilden av svartarbetet i denna nisch hör också krångliga administrativa rutiner. I spåren av Tjänstebeskattningsutredningen infördes 2001 en förenklad skattedeklaration för rapportering när en privatperson anlitar en privatperson för ett jobb. Systemet var dock fortfarande krångligt vilket påtalades i bl.a. svartarbetskartläggningen. Hushållstjänstutredningen (SOU 2008:57) förde i ett betänkande i juni 2008 fram förslag om en s.k. fakturamodell.

Den 1 juli 2007 infördes permanenta regler som innebär att privatpersoner kan få skattereduktion när man anlitar någon att utföra hushållsarbete (”RUT-arbeten”). Från 8 december 2008 utvidgades reduktionen till att även omfatta renoveringsarbeten på bostad (”ROT-arbeten”). Den 1 juli 2009 infördes nya administrativa rutiner i form av fakturamodellen. Syftet med skattereduktionen och de nya administrativa rutinerna är att främja etableringen av nya marknader, öka sysselsättningen, minska svartarbetet och främja jämställdheten.

Det har nu gått så lång tid att det går att analysera hur skattereduktionen för husarbete påverkat svartarbetet och hur de nya administrativa rutinerna fungerar. Det ligger i Skatteverkets roll att skapa kunskap inom detta område. Denna rapport har tagits fram på uppdrag av chefen för Skatteverkets analysenhet. Syftet med rapporten är att skapa kunskap kring:

1. hur skattereduktionen lyckats med avseende på att minska svartarbetet,
2. om nya typer av skattefel uppkommit i spåren av det nya systemet,
3. hur de nya administrativa rutinerna fungerat för Skatteverket, köpare och utförare,
4. hur husavdraget påverkat förhållningssättet till svartarbete inom dessa områden.

Skatteverket har märkt av ett stort externt intresse för statistik om nyttjandet av husavdraget. Rapporten innehåller därför även en dokumentation av husavdragets utveckling över tiden samt en allmän beskrivning av köpare och utförare baserat på uppgifter i Skatteverkets register.

Rapporten har fokus på påverkan på svartarbetet. Det finns en rad andra dimensioner som är intressanta men som ligger utanför Skatteverkets primära bevakningsområde. Sålunda tar Skatteverket inte upp hur köparnas arbetsutbud påverkats, tidsanvändningen i hushållen, kvaliteten på utförda arbeten, näringspolitiska dimensioner, prispåverkan m.m. I sammanhanget kan nämnas att Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) har givit

tre forskare vid Uppsala universitet i uppdrag att genomföra en samhällsekonomisk studie av effekterna av RUT och ROT.⁸ Resultaten från Skatteverkets undersökning kommer att ingå också som ett underlag i forskarnas bredare studie.

Arbetet med rapporten har hållits samman av Annika Persson vid Skatteverkets analysenhet samt analytikerna Margareta Falkstad och Mette Hansson vid Skatteverkets Södra region. I arbetet har också deltagit Susanna Wanander, Katrin Wallberg och Sven Göran Dahlgren vid Skatteverkets analysenhet.

1.2 Rapportens disposition

Rapporten har följande upplägg. *Avsnitt 2* ger en beskrivning av regelsystemet. *Avsnitt 3* handlar om motiven för införandet. *Avsnitt 4* tar upp storleken på svarta och vita köp åren före husavdragets tillkomst. *Avsnitt 5* beskriver volymutvecklingen för husavdraget samt karaktäristika för köpare och utförare. I *avsnitt 6* ringas in effekten på svartarbetet och i *avsnitt 7* tas upp frågan om det finns andra drivkrafter än skatter bakom del av svartarbetet. *Avsnitt 8* tar upp hur administrationen fungerat för Skatteverket, köpare och utförare samt andra skattefel som uppkommit i anslutning till systemet. Rapporten avslutas (*avsnitt 9*) med en diskussion om lagstiftningens legitimitet och Skatteverkets strategier.

1.3 Genomförda undersökningar m.m.

De statistiska underlag som använts i rapporten beskrivs nedan.

Volymuppgifter för köpare och utförare genom bearbetning av Skatteverkets register

Uppgifter om volymutveckling för köpare och utförare har tagits fram genom bearbetningar av uppgifter i Skatteverkets register. När i texten som källa anges "Hunten" avses det system som har hand om den administrativa hanteringen av husavdraget.

Intervjuundersökningar riktade till köpare av RUT respektive ROT

Undersökningarna (telefonintervjuer) genomfördes i november 2010 av undersökningsföretaget Markör på uppdrag av Skatteverket. Undersökningarna omfattade köpare i åldersgruppen 18-74 år. Teknisk rapport från Markör samt intervjuformulär bifogas (bilagorna 1-2).

Urvalsramen för undersökningarna var samtliga personer som under perioden 1 januari till 22 oktober 2010 fått preliminär skattereduktion enligt fakturamodellen för RUT respektive ROT. Frågorna i undersökningarna formulerades som köp av RUT respektive ROT under den senaste 12-månadersperioden. Eftersom intervjuerna genomfördes sent på året 2010 kan mätperioden på det hela taget sägas återspegla förhållandena under 2010.

Urvalet av RUT-köpare gjordes som obundet slumpmässigt urval fördelat på två strata – ett stratum med ett urval på 1 500 köpare med preliminärt beslutat belopp om skattereduktion för RUT på under 10 000 kr och ett stratum med ett urval på 500 för skattereduktion över 10 000

⁸Bl.a. kommer att behandlas under vilka förutsättningar det är motiverat att frångå principen om enhetlig beskattning och om dessa är uppfyllda för RUT och ROT, i vilken utsträckning nya jobb skapas, effekterna på köparnas arbetsutbud, fördelningseffekterna med hänsyn tagen både till köpare och säljare, nettokostnaden för offentlig sektor och om subventionsgraden är den mest effektiva.

<http://www.eso.expertgrupp.se/Uploads/Documents/RUT%20och%20ROT.pdf>

kr. Av dessa kunde 1 682 telefonnummersättas. Efter tio kontaktförsök fick man kontakt med 1 021 köpare. Av dessa föll dock 152 bort då de inte kunde erinra sig att de nyttjat reduktionen för köp av RUT. Fullständiga intervjuer om köp av RUT-tjänster genomfördes således med 869 RUT-köpare.

Urvalet till ROT gjordes som ett obundet slumpmässigt urval om 2 000 köpare varav 1 756 kunde identifieras med telefonnummer. Efter minst tio kontaktförsök fick man kontakt med 1 144 personer. Av dessa föll dock 101 bort då de inte kunde erinra sig att de skulle ha nyttjat reduktionen för ROT. Fullständiga intervjuer om köp av ROT-arbeten genomfördes således med 1 043 ROT-köpare.

En bortfallsanalys återfinns i Bilaga 3 ”Vissa metodfrågor m.m.”

Frågor till allmänheten om attityden till husavdraget och svarta köp i anslutning till Skatteverkets årliga intervjuundersökning

Undersökningen omfattade åldersgrupperna 18-74 år och genomfördes som telefonintervjuer under oktober/november 2010. Ett urval om 2 350 individer drogs ur befolkningsregistret varav 1 911 identifierades med telefonnummer. Bland dessa gjordes ett slumpmässigt urval om 1 500 individer. Efter minst 15 kontaktförsök genomfördes intervjuer med 670 personer.

Kartläggning av förekommande feltyper baserat på slumpurval av ansökningar för husarbete enligt fakturamodellen

Under första halvåret 2010 genomförde Skatteverket kontroller baserat på ett slumpurval av ansökningar från utförare. Slumpurvalet har bestått av ca 2 700 ansökningar fördelade med ca 1 200 inom RUT och ca 1 500 inom ROT.

2 Beskrivning av regelsystemet

Historik – perioder och omfattade tjänster

Under perioden 1993-2005 fanns av och till ROT-avdrag för byggnadsarbeten. Syftet med ROT-systemet under dessa år var att stimulera en svag byggarbetsmarknad. Reduktionen var 30 procent av arbetskostnaden (inklusive moms) upp till viss nivå. Sammantaget gavs under denna period ROT-avdrag med 14,1 mdkr varav 6,6 mdkr till fysiska personer och 7,5 mdkr till juridiska personer.

Den 1 juli 2007 infördes permanenta regler som innebär att privatpersoner kan få skattereduktion när man anlitar någon att utföra hushållstjänster. Fram till början av december 2008 omfattade reduktionen enbart hushållsarbete t.ex. städning, snöskottning, gräsklippning, barnpassning. Från 8 december 2008 utvidgades reduktionen till att även omfatta ROT-arbeten dvs. reparation, underhåll, om- och tillbyggnad av ägd bostad. I samband därmed infördes också termen ”husarbete” som sammanfattande beteckning för hushållstjänster och ROT-arbeten.

Omfattade utförare

Skattereduktion för husarbete gavs perioden fram till juli 2009 enbart i de fall utföraren hade F-skattsedel. Fr.o.m. 1 juli 2009 ges reduktion även i de fall arbetet utförs av person som inte är näringsidkare.

Reduktionens storlek

I de fall utföraren har F-skatt gäller att skattereduktionen är 50 procent av arbetskostnaden inklusive moms. Om arbetet utförs av privatperson tillgodoräknas skattereduktion med ett belopp som motsvarar de arbetsgivaravgifter som köparen redovisat i en förenklad skattedeklaration (fSKD).

Skattereduktion för husarbete omfattar sedan inkomståret 2008 även förmån av husarbete som betalats av arbetsgivaren. Underlaget för denna skattereduktion redovisar arbetsgivaren i rutorna 21 och 22 på lönekontrolluppgiften (KU10). I det underlag som arbetsgivaren anger i rutorna ska, i likhet med vad som gäller vid fakturamodellen och för privatarbetsgivare, bara tas med kostnaderna för själva arbetet.

Skattereduktionen är begränsad till högst 50 000 kr per köpare och år.⁹ Om utföraren har F-skattsedel innebär detta att reduktion ges för arbetskostnader upp till 100 000 kr per år.

⁹ En förutsättning för att köparen ska kunna tillgodogöra sig reduktionen är att köparen har skatt att kvitta mot. Skattereduktionen för husarbete ska räknas av mot kommunal och statlig inkomstskatt, fastighetsavgift och statlig fastighetsskatt. När det gäller ROT måste man också äga fastigheten/bostaden.

Hur köparen får reduktionen

För arbeten utförda t.o.m. juni 2009 har köparen fått reduktionen genom att själv ansöka hos Skatteverket. Från 1 juli 2009 har införts den s.k. fakturamodellen vilket innebär att om arbetet utförs av näringsidkare drar näringsidkaren av hälften av arbetskostnaden redan på fakturan till köparen. Köparen betalar således bara halva arbetskostnaden till utföraren. Näringsidkaren får sedan begära utbetalning från Skatteverket med den del av arbetskostnaden som köparen inte har betalat. Under en avvecklingsperiod andra halvåret 2009 har det äldre systemet där köparen själv ansöker kunnat nyttjas parallellt med den nya fakturamodellen. Från 2010 gäller endast fakturamodellen för köp från företag.

Köps arbetet av en utförare som inte är näringsidkare lämnar köparen en s.k. förenklad skattedeclaration (fSKD). Den arbetsgivaravgift som enligt fSKDen betalats av köparen får köparen tillgodoräkna sig direkt genom avräkning i samband med att köparen lämnar sin fSKD.

Definitivt fastställande i INK1

Husavdraget som ges löpande under året genom fakturamodellen eller fSKD är preliminärt och fastställs definitivt i i anslutning till den inkomstdeklaration som köparen lämnar på våren efter det år arbetet utförts.

Tekniken – ny e-tjänst förenklar och snabbar upp

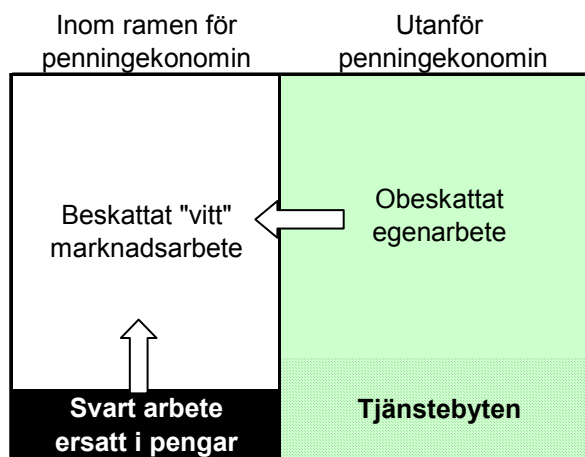
Tekniken för att lämna uppgifter till Skatteverket har blivit smidigare. Under det första halvåret med fakturamodellsystemet var näringsidkarna hänvisade till pappersblanketter. Under förutsättning att ansökan var komplett betalades pengarna ut inom tio arbetsdagar. Strax före årsskiftet 2009/2010 togs en ny e-tjänst i bruk som halverat väntetiden. Med e-tjänsten minskar också risken för felaktigt ifyllda blanketter. Felaktigt ifyllda blanketter är ett stort problem.

Kunder som ska köpa husarbeten har också fått en ny internetjänst för att beställa intyg från Skatteverket på hur mycket husavdrag de har utnyttjat under året.

3 Varför husavdrag?

I denna rapport är fokus husavdragets effekter på svartarbete samt de administrativa aspekterna på en särreglering av det slag som husavdraget innebär. Att komma till rätta med en sektor med stort inslag av svartarbete är emellertid bara ett av motiven till att införa husavdrag. Mer allmänt handlar det om att ta tillvara de samhällsekonomiska vinsterna av specialisering.¹⁰

Produktivt arbete kan utföras under olika institutionella villkor. Inom ramen för penningekonomin utförs arbeten som beskattat vitt marknadsarbete och som svart arbete ersatt i pengar. Utanför penningekonomin utförs arbeten som obeskattat egenarbete eller genom tjänstebyten.

Sysselsättningsdiskussionen handlar i regel om det beskattade vita marknadsarbetet. Men den del av arbetet som utförs i andra former är mycket omfattande. Tjänstebeskattningsutredningen (SOU 1997:17) uppskattade för år 1993 att det obeskattade arbetet (egenarbete, svartarbete) var 25-30 procent större än det beskattade. Mätningarna av bruttonationalprodukten omfattar endast värdet av den produktion som säljs och köps på marknaden. Denna avgränsning beror emellertid inte på att egenproduktionen skulle vara ointressant för välfärden utan på svårigheterna att sätta ett värde på och mäta egenproduktionen.

Syftet med husavdraget är att mer av det totala arbetet som utförs i samhället ska ske som beskattat vitt marknadsarbete genom ett tillflöde av arbeten som utförts som egenarbete eller svart och genom att individerna istället för egenarbete i ökad utsträckning ska välja att arbeta med det man har specialkunskaper för. Specialiseringen väntas leda till högre effektivitet i det samlade resursutnyttjandet i samhället. Att förbättra förutsättningarna för att kvinnor och män ska kunna kombinera arbetsliv och familjeliv på lika villkor har också funnits med i bilden. Idag utför kvinnor en övervägande del av familjens hushållsarbete. RUT-avdraget ska ge familjer större möjligheter att köpa tjänster som underlättar vardagen. På så sätt ska framför allt kvinnor kunna öka sin egen tid på arbetsmarknaden.

¹⁰ I bilaga 4 beskrivs den teoretiska bakgrunden till husavdraget mera utförligt.

Motiven

I en ekonomi utan skatter och lika lön är det enbart produktiviteten som bestämmer de prisrelationer som utgör grund för hushållens val mellan egenarbete respektive köp på marknaden. Det gör att specialiseringsvinster tillvaratas på ett effektivt sätt. När skatter införs förändras prisrelationen mellan hushållets hemmaproduktion och marknadsproduktionen på grund av att hemmaproduktionen inte är beskattad. Detta kan leda till för mycket hemarbete och för lite marknadsarbete för att vara effektivt ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Storleken på de effektivitetsförluster som skatterna ger är beroende av hur pass priskänslig efterfrågan är. Beskattning av ekonomiska aktiviteter med hög priskänslighet medför större effektivitetsförluster än skattebaser med låg priskänslighet. Sannolikheten för att riktade skattelättnader ska ha positiva samhällsekonomiska effekter är större för arbeten som de flesta ganska enkelt kan utföra och som därför också blir priskänsliga. Avgränsningen av den typ av tjänster som ska omfattas av husavdrag har gjorts med åtanke av vad de teoretiska modellerna säger om effektivitetsvinster. Mer specialiserade tjänster är man mer benägen att köpa och det finns grund för en kommersiell marknad för tjänsterna. Av detta skäl omfattas t.ex. inte kemtvätt, installation och reparation av teknisk utrustning i hemmen och nybyggnationer av husavdrag eftersom det är sådant som man ändå kan förväntas köpa och därför kan antas ha begränsad effekt på arbetsutbudet. En reduktion skulle i sådana fall i första hand bli en subvention till arbeten som ändå skulle köpas.

En grundläggande princip bakom skattereformen 1990–91 var att beskattningen ska vara likformig, det vill säga att lika inkomster, varor eller tjänster ska beskattas lika. Skatteverket har sett principen om likformighet i beskattningen som viktig för att motverka den typ av skatteplanering och skattefel som uppkommer när personer och företag exploaterar att olika typer av inkomster/aktiviteter beskattas olikformigt. Särregler skapar en tyngre skatteadministration och kan också ge upphov till avgränsningsproblem som kan komma att missbrukas.

Det begrepp som har kommit att ställas emot likformighet är principen om optimal beskattning som innebär att skattesystemet i så liten utsträckning som möjligt bör påverka hushållens och företagens val av handlingsalternativ. Teorin om optimal beskattning innebär, förenklat uttryckt, att skattesatser och regler differentieras mellan olika skattebetalare eller olika verksamheter i syfte att öka den ekonomiska tillväxten och minska skatternas negativa effekter på samhällsekonomin. Snedvridningarna blir mindre om varor och tjänster med hög priskänslighet inte beskattas lika hårt som de med låg priskänslighet. I praktiken är det emellertid svårt att utforma en optimal skattestruktur. Förutom administrativa problem är kunskapen om priskänsligheten för olika varor och tjänster otillräcklig.

Är då husavdraget ett avsteg från likformighetsprincipen eller är det rent av ett sätt att öka likformigheten? Det grundläggande problemet är att skattesystemet egentligen inte är likformigt fullt ut mellan hushållsproduktion och marknadsproduktion eftersom den tid som ägnas åt hemproduktion inte kan beskattas. Att ge skattelättnader för varor och tjänster som minskar tid i hemproduktion är ett indirekt sätt att hantera denna problematik. Skattelättnader för hushållsnära tjänster ökar effektiviteten genom att stimulera till mer produktivt marknadsarbete. En nackdel är att skattelättnaderna ger upphov till nya snedvridningar i form av ökad konsumtion av de tjänster som gynnas på bekostnad av annan konsumtion som inte får skattelättnader. Det gäller därför att väga de snedvridningar som elimineras mot de nya snedvridningar som uppkommer. Huruvida en skattereduktion på just 50 procent är den bästa avvägningen får utvärderingar av de faktiska effekterna utvisa. Från samhällsekonomisk synpunkt är det inte heller självklart att reduktionen ska vara densamma för hushållsnära tjänster som renoveringsarbeten.

Motiven

De tjänsteområden som täcks av RUT respektive ROT skiljer sig åt på flera olika plan. RUT-avdraget tar specifikt sikte på områden med stor egenproduktion och svartarbete. När reduktionen kom att inkludera även ROT-arbeten var syftet delvis ett annat. ROT-arbetena är mer specialiserade och en etablerad marknad för hantverkstjänster fanns redan i Sverige. Däremot var branschen hårt utsatt av illojal konkurrens från den svarta marknaden och det rådde lågkonjunktur med låg efterfrågan i byggbranschen.

4 Volymen svarta och vita köp innan husavdragets tillkomst

4.1 Hushållens köp av svartarbete 2005

År 2005 genomfördes en kartläggning av svartarbetet i Sverige.¹¹ I denna mättes svartarbetet åt hushåll både genom att fråga utförare och köpare.¹² Mätningen av svartarbetet åt hushåll byggde på en intervjuundersökning riktad till åldersgrupperna 18-74 år. Kartläggningen från utförarsidan omfattade alla arbeten oavsett om de ersattes i pengar, genom gentjänster eller in natura. Kartläggningen från köparsidan omfattade endast köp som ersatts i pengar.

Tabell 1 Antal svarta arbetstimmar med koppling till hushåll år 2005

	Miljoner svarta arbetstimmar			
	Mätt från utförarsidan	Mätt från köparsidan		
		totalt	totalt exkl. djurpassning	Aktiviteter som alternativt skulle kunna utföras som husarbete
Svarta timmar med koppling till bostad, hushållsarbete och hushållens tillhörigheter	74			
varav timmar ersatta med:				
- pengar	35	58	41	30
- gentjänster	30			
- varor, presenter, mat och dryck	7			
- resor, semesterboende eller annat	1			

Källa: Svartarbetskartläggningen 2005

Mätt från utförarsidan utfördes 74 miljoner svarta arbetstimmar med koppling till bostad, hushållsarbete och hushållens tillhörigheter (t.ex. bil, båt, dator). Det motsvarar 1,1 procent av totala antalet utförda arbetstimmar i landet detta år.¹³ Av dessa timmar ersattes 35 miljoner i pengar, ca 30 miljoner genom gentjänster och 9 miljoner in natura genom presenter m.m. Mätt från köparsidan köptes – bortsett från djurpassning – 41 miljoner svarta timmar mot betalning i pengar. Av dessa avser i storleksordningen 30 miljoner timmar (21 000 årsarbeten¹⁴) den typ av aktiviteter som alternativt skulle kunna utföras som husarbete med skattereduktion.¹⁵

Den gruppering av aktiviteter som användes i svartarbetskartläggningen är inte helt kompatibel med de avgränsningar som gäller för aktiviteter som omfattas av skattereduktionen för husarbete. I svartarbetskartläggningen gjordes t.ex. ingen distinktion mellan svarta arbeten som innebär nybyggnation (omfattas inte av ROT) respektive reparationer/ombyggnad (omfattas av ROT). Ett annat exempel är ”trädgårdsarbete” som i svartarbetskartläggningen omfattade *allt* trädgårdsarbete (även t.ex. trädfällning) medan endast *enklare* trädgårdsarbete ingår bland husarbeten som ger skattereduktion. Snöröjning

¹¹ Svartköp och svartjobb i Sverige. Del 1: Undersökningsresultat. Skatteverket: Rapport 2006:4.

¹² Bilaga 14. Svartarbetets omfattning och struktur – resultat från en stor intervjuundersökning.

¹³ Antalet arbetstimmar uppgick år 2005 enligt nationalräkenskaperna till 6 980 miljoner.

¹⁴ Vi räknar med att ett helårsarbete motsvarar 1800 timmar. Vi antar att 20 procent av dessa timmar är ”kringtid” som inte direkt kan debiteras köparen. Vid omvandlingen av antalet köpta arbetstimmar till årsarbeten har i kalkylen använts 1440 timmar (80%* 1800 = 1440).

¹⁵ Av den typ av jobb som inte omfattas av husavdrag var reparationer eller hjälp med bil eller båt det mest frekventa (med sammanlagt 4 miljoner timmar och en betalning på 1 miljard kr).

Volymer svart vitt tidigare

omfattas av skattereduktion men är en aktivitet som inte nämndes explicit genom exemplifiering i svartarbetskartläggningen.¹⁶ Men det går att göra en ungefärlig fördelning på aktiviteter som numera omfattas av husavdrag (sammanställning nedan).

Tabell 2 Volym svarta arbetstimmar 2005 i aktiviteter som skulle kunna utföras som husarbete. Mätt från köparsidan med ersättning i pengar

	Antal köpta svarta arbetstimmar		
	miljoner	dito antal årsarbeten*	Fördelning
Hushållsnära tjänster			
Städning, fönsterputsning (huvudsakligen)	6,9	4 800	23%
Annat hushållsarbete (handla, laga mat, tvätta, stryka, diska)	0,6	400	2%
Passning / omsorg av barn	3,7	2 600	12%
Trädgårdsarbete (klippning av gräs, träd eller buskar, trädfällning, rensning och plantering)	0,2	100-200	1%
Summa	11,4	7 900	38%
ROT-arbeten			
Snickeriarbeten inkl. carport och uterum	9,6	6 600	32%
Arbete avseende elektricitet, vatten eller avlopp	2,1	1 500	7%
Målning och tapetsering	3,6	2 500	12%
Golvläggning, våtrumsarbeten	2,1	1 400	7%
Murningsarbeten	1,3	900	4%
Summa	18,7	13 000	62%
Totalt	30,1	20 900	100%

Svart
betalning
780 mnkr

Svart
betalning
2 990 mnkr

* Om 1 ett årsarbete antas motsvara 1440 köpta timmar.

Källa: Skatteverkets svartarbetskartläggning från 2005

Av svartarbete inom de aktiviteter som omfattas av den nu införda skattereduktionen svarade hushållsnära tjänster för 11 miljoner timmar (≈7 900 årsarbeten) och ROT-arbeten 19 miljoner timmar (≈13 000 årsarbeten).

Utgångspunkt – mätning från köparsidan med betalning i pengar

För att få en uppfattning om huruvida husavdraget ger stor eller liten effekt på volymen svartarbete behöver förändringen relateras till hur omfattande svartarbetet var tidigare. Vi väljer att som utgångspunkt ta svartarbetskartläggningens volym för svarta arbetstimmar *ersatta i pengar mätt från köparsidan*. För de aktiviteter som omfattas av husavdrag blir då basen 30 miljoner arbetstimmar (ca 21 000 årsarbeten). Det kan dock finnas anledning att kommentera valet av denna bas.

Under förutsättning att en undersökning täcker in alla utförare och köpare och folk svarar uppriktigt, bör svartarbetets volym vara av ungefär samma omfattning om frågor ställs om utfört respektive köpt svartarbete med koppling till hushållen. Jämförs svartarbetskartläggningens mätningar från utförar- och köparsidan ligger antalet monetärt ersatta svarta arbetstimmar högre i mätningen från köparsidan. En orsak till diskrepanser mellan skattningsmetoderna skulle kunna vara att svartarbete utfört av personer som inte är folkbokförda i Sverige är betydande. Sådana personer kommer inte med i de urval som görs i samband med intervjuundersökningar. I den mån sådant arbete köps av de svenska hushållen fångas det emellertid upp när mätningen görs från köparsidan. En annan orsak kan vara att

¹⁶ Det kan ha ingått i svartarbetskartläggningens grupp för ”Annat” .

bland köpen kommer med svartarbete utfört av personer i alla åldrar medan mätningen från utförandesidan bara gäller personer i åldrarna 18-74 år. Detta kan också vara en orsak till det mycket stora antalet svarta arbetstimmar avseende djurpassning i mätningen från köparsidan – en aktivitet som kanske i hög grad utförs av unga.¹⁷ Djurpassning är hursomhelst en aktivitet som inte omfattas av skattereduktion. I den del tjänster betalats i pengar är mätning från köparsidan mera heltäckande för svartarbetets volym.

Hur är det då med arbeten som ersätts på annat sätt än i pengar? Enligt svartarbetskartläggningen svarade gentjänster och ersättningar in natura för lite drygt hälften av utförda arbetstimmar åt hushåll. Statistiken från svartarbetskartläggningen visar också att drygt hälften av utfört svartarbete åt hushåll gjordes åt släktingar och grannar. Läger man även till arbetskamrater och vänner kommer man upp i över 80 procent. Endast 10 procent avsåg arbeten åt personer som man inte känner närmare. En rimlig slutsats är att ersättning genom gentjänster i hög grad sker inom en egen nära krets.

Tabell 3 Utförda svarta arbetstimmar åt hushåll fördelade efter vem jobbet gjorts åt

"Beställare"	Andel av svart arbetsvolym, %		
	På bostad	Annat åt hushåll	Totalt åt hushåll
Släktingar eller grannar	46	56	51
Arbetskamrater, vänner	29	32	31
Andra personer	8	12	10
Bortfall på svar om vem man utfört åt	17		9
Totalt åt hushåll	100	100	100

Anm. Redovisningen i denna tabell omfattar samtliga typer av svartarbeten åt hushåll som ingick i svartarbetskartläggningen och både arbeten ersatta i pengar och genom gentjänster m.m.

Källa: Svartarbetskartläggningen 2005

Man kan diskutera huruvida dessa jobb hör till en faktisk marknad. Det finns inslag av socialt samspel där närstående hjälper varandra och är ett naturligt inslag i ett samhälle som karaktäriseras av social tillit. Det kan vara fråga om gentjänster som sker utan uttalad ersättning i anslutning till arbetets utförande. Det finns en "tyst" balans som upprätthålls under årens lopp utan en uttalad prissättning. Segmentet med tysta gentjänster i en nära krets torde ha begränsad spridningspotential (de annonseras inte på en marknad). Det torde många gånger vara annat än beskattningsfrågan som är drivkraften för gentjänster i en nära krets.

För svartarbeten som betalats i pengar finns däremot en prissättning. Det är fråga om mer anonyma relationer mellan köpare och utförare än vid gentjänster i en nära krets. Svarta arbeten ersatta i pengar har därför karaktär av en marknad och har potential att växa till en vidare krets och konkurrera med en seriös vit marknad.

I avsnitt 9 tar vi upp det vi kallar "legitimitetsgapet". Det handlar om vad som är olagligt med en strikt lagtolkning och i vilken grad detta sammanfaller med vad som anses legitimt i allmänhetens ögon.

4.2 Utvecklingen av marknadssegmentet enligt officiella statistikkällor

Husavdraget kan ses som ett medel att stötta utvecklingen av etablerade marknader med för köparna tydliga produkter. Vad kan sägas om hur dessa marknader utvecklades åren före

¹⁷ Ersättningen för svart djurpassning låg på i genomsnitt 7 kr/tim vilket antyder att det skulle kunna vara fråga om just unga som mot låg ersättning tar hand om djuren.

införandet? Hur mycket köpte hushållen? Vilka slutsatser kan dras från officiell statistik? Vi har sökt svar i:

- branschuppdelad statistik för omsättning och lönesummor
- nationalräkenskapernas uppgifter om hushållens konsumtion per ändamål

Branschuppdelad statistik för omsättning och lönesummor

I Skatteverkets databaser finns uppgifter om bransch samt omsättning och lönesummor. En bearbetning av Skatteverkets registeruppgifter efter bransch hjälper oss dock inte i att ringa in storleken på hushållens köp av denna typ av jobb eftersom uppgifter om omsättning och lönesummor i företagens deklarationer inte skiljer på om försäljningen sker till hushåll eller till företag. Dessutom försvåras bearbetningar och slutsatser av att de företag som utför denna typ av arbeten är spridda över ett mycket stort antal branscher som även innefattar helt annan verksamhet. De företag som utfört RUT är spridda på 414 olika bransch-koder och ROT-företagen på 563 (5-ställig SNI-kod).¹⁸

Nationalräkenskapernas uppgifter om hushållens konsumtionsutgifter per ändamål (COICOP)

I nationalräkenskapernas årssiffror över hushållens konsumtion delas konsumtionen upp efter en förhållandevis detaljerad s.k. ändamålsindelning. Ändamålsindelningen följer den internationella COICOP-koden (Classification of Individual Consumption by Purpose) som utvecklats för att förenkla internationella jämförelser. Detaljeringsgraden i COICOP är dock inte sådan att det går att avgränsa exakt till hushållens köp av den typ av arbeten som innefattas i husarbete. Det finns två ändamålsgrupper som täcker delar av den typ av köp som omfattas av husavdraget och som därför kan vara av intresse att titta närmare på nämligen:

- COICOP 043: Varor och tjänster för normalt underhåll av bostaden
- COICOP 562: Hushållstjänster; städning, tvätt och hyra av hushållsutrustning

”Bruset” är dock stort genom att så mycket annat än husarbeten ingår i grupperna. Mycket avser sålunda hushållens egna inköp av material av olika slag i samband med gör-det-självarbeten. Kategorin COICOP 043 omfattar endast enkelt underhåll och reparationer som man som boende själv normalt ser till att få gjort men inte utgifter som har karaktär av investeringar som ändrar fastighetens funktionsätt. Detta innebär att ROT-arbeten som har mer karaktär av investering inte ingår.

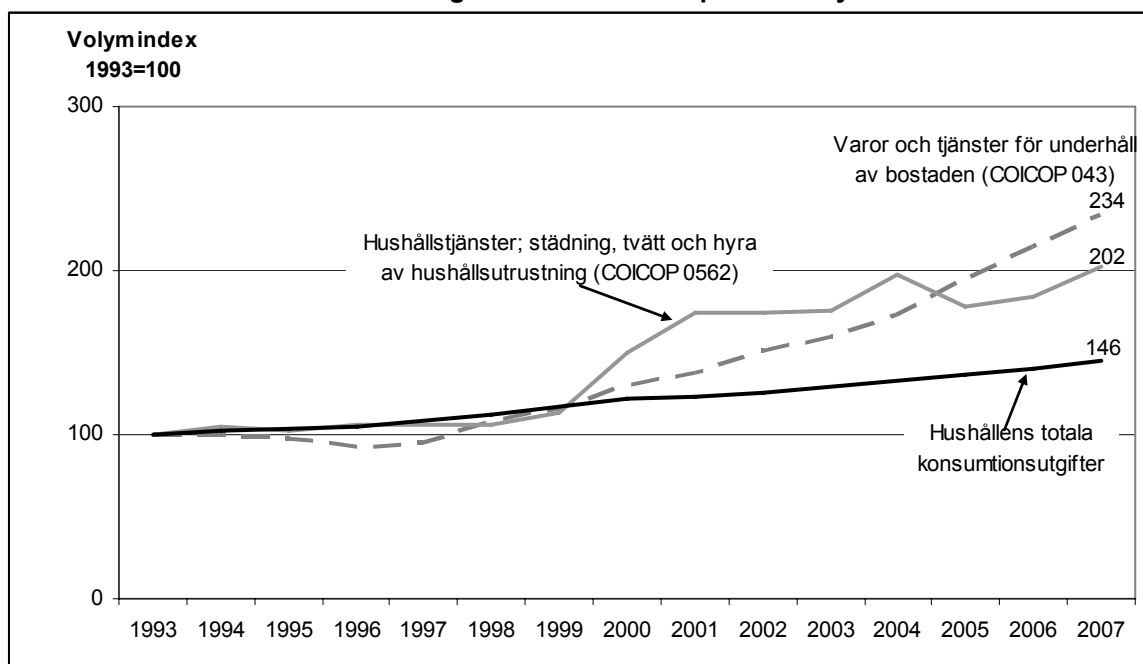
Fördelen med nationalräkenskaperna jämfört med annan statistik är att i nationalräkenskaps-systemet försöker man skapa en sammanhållen bild av utvecklingen genom att använda information från en rad olika källor. Det som produceras och det som hushållen konsumerar och annan användning måste balansera. I beräkningarna av utgifterna för ändamålen inom COICOP 043 och 562 används bl.a. information från s.k. Hushållsbudgetundersökningar, omsättningsstatistik, momsregistret, statistik över företagens ekonomi (FEK; s.k. Structural Business Statistics).

Ändamålsgrupperna ”hushållstjänster” och ”varor och tjänster för underhåll av bostaden” svarade 2007 för 0,7 procent av hushållens totala konsumtionsutgifter. Diagrammet nedan visar att köpen inom dessa ändamål ökat snabbare än hushållens konsumtion totalt sett.

¹⁸ Se även avsnitt 5.4 (om utförarna). Till bilden hör också att ett företag i de administrativa registren kan vara registrerat såsom verksamt i flera branscher med olika andelar. Men i de databaser som används för statistikbearbetningar är det inte framkomligt att hantera denna information utan man går på den SNI-kod som har störst andel.

Medan hushållens konsumtion mellan 1993 och 2007 ökat i volym med 46 procent har utgifterna för de båda ändamålsgrupperna mer än fördubblats i volym.

Diagram 1 Hushållens konsumtionsutgifter för hushållstjänster och normalt underhåll av bostad 1993-2007 enligt nationalräkenskaperna. Volymindex 1993=100

Anm. År 2007 uppgick COICOP 0562 "Hushållstjänster" till 3,6 mdkr och COICOP 043 "Varor och tjänster för underhåll av bostaden" till 6,6 mdkr i löpande priser

Sammanfattningsvis kan sägas att vi stött på stora problem att mer exakt ringa in utgifter som stämmer överens med den typ av arbeten som nu omfattas av husavdrag. Men den bild som framträder är ändå att det är fråga om utgiftsområden som hushållen på marginalen valt att prioritera i sitt konsumtionsmönster under de 10-15 år som föregick husavdragets införande.

Omsättningen för husarbeten 2010 överslagsmässigt ca 38 mdkr

Överslagsmässigt har husarbetena under 2010 genererat en vit omsättning inklusive använt material på ca 38 mdkr varav 35 för ROT-arbeten och 3 mdkr för RUT-tjänster.

Tabell 4 Överslagsmässigt beräknad vit omsättning för husarbeten 2010

	Belopp, mnkr		
	RUT	ROT	Totalt
Reduktion	1 371	13 488	14 859
Dito fullpris arbetskostnad	2 742	26 976	29 718
Påslag materialinköp etc	10% 274	30% 8 093	8 367
Beräknad omsättning inkl. material	3 016	35 069	38 085

Skattereduktionen hänförlig till ROT-arbeten uppgick 2010 till 13,5 mdkr vilket motsvarar en arbetskostnad på ca 27 mdkr. Till detta kommer utgifter för materialinköp i samband med dessa ROT-arbeten. I kalkylen har vi använt ett påslag på 30 procent för materialinköp.¹⁹ Överslagsmässigt hamnar då utgifter för ROT-jobben inklusive material på 35 mdkr. En

¹⁹ Ett påslag med 30 procent för materialinköp används i de kalkyler Sveriges Byggindustrier gjort (enligt uppgifter från Sveriges Byggindustrier, januari 2011).

Volymer svart vitt tidigare

motsvarande kalkyl för RUT hamnar med ett påslag på 10 procent för material på en omsättning på ca 3 mdkr.

5 Om köpen, köparna, utförarna och volymutvecklingen 2007-2010

5.1 Utvecklingen i sammandrag

I den proposition där förslaget om skattereduktion för hushållstjänster fördes fram våren 2007 beräknades skattereduktionen för RUT-sektorn till 1,3 mdkr per år.²⁰ I den första uppskattningen av skattereduktionen för ROT-sektorn i vårpropositionen 2009 beräknades reduktionen till 3,5 mdkr per år.²¹ Det innebär att husavdraget enligt ursprungskalkylerna tillsammans skulle uppgå till kring 5 mdkr per år. Utfallet för RUT-sektorn förefaller stämma ganska väl med ursprungskalkylen medan utfallet för ROT-sektorn hittills hamnat väsentligt högre än ursprungskalkylen.

År 2010 köpte 1,1 miljon personer husarbete och fick 14,9 mdkr i preliminär skattereduktion. Antalet RUT-köpare var 326 000 och antalet ROT-köpare 870 000. Av dessa köpte 91 000 både RUT och ROT. Det utbetalda beloppet för RUT uppgick till inemot 1,4 mdkr och för ROT till 13,5 mdkr. Detta innebär att ROT svarade för ca 90 procent av utbetalt husavdrag. Eftersom skattereduktionen ska motsvara 50 procent av fakturerad arbetskostnad inkl. moms betyder detta att det fullpris som debiterats för arbetskostnader som berättigat till skattereduktion uppgått till 2,7 mdkr för RUT och 27 mdkr för ROT.

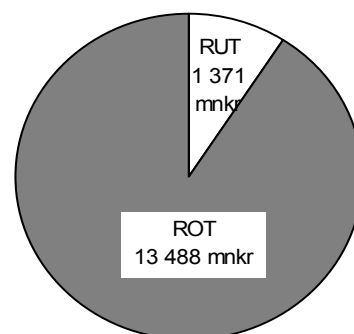
²⁰ Proposition 2006/07:94, s 54.

²¹ Proposition 2008/09:100, s 151.

Tabell 5 Översikt. RUT och ROT åren 2007-2010

Period	Antal köpare	Reduktion, mnkr	Genomsnitt per köpare, tkr
Hushållstjänster "RUT"			
2007:2hä	46 389	120	2,6
2008	92 470	442	4,8
2009	185 602	755	4,1
2010*	325 734	1 371	4,2
Renoveringsarbeten "ROT"			
2009	643 567	9 600	14,9
2010*	869 555	13 488	15,5
Husarbeten Totalt			
2007:2hä	46 389	120	2,6
2008	92 470	442	4,8
2009	781 728	10 355	13,2
2010*	1 104 314	14 859	13,5

**Belopp husavdrag 2010
14 859 mnkr**

Anm. Uppgifterna för 2007-2009 avser fastställt utfall i den årliga taxeringen. I taxeringen fastställs husavdraget utan uppdelning på RUT respektive ROT. Uppdelningen på RUT och ROT år 2009 i denna tabell har hämtats från de bearbetningar SCB gjort av uppgifter i underliggande ansökningar till taxeringen .

*År 2010 avser belopp godkända för utbetalning enligt fakturamodellen under perioden jan-dec 2010 enligt uppgifter i Hunten. I beloppen ingår således inte RUT/ROT som förmån från arbetsgivare.

Den 1 juli 2009 infördes fakturamodellen. Från 2010 omfattar fakturamodellen alla husavdragstransaktioner utom de fall som gäller förmån från arbetsgivare. RUT och ROT som förmån är av liten omfattning²² varför uppgifter avseende fakturamodellen ger en god bild av utvecklingen över tiden. Skatteverket tar löpande fram statistik över hur stora belopp som godkännts för utbetalning enligt fakturamodellen. Nedan redovisas månadsstatistik över de preliminära husavdrag som skett inom ramen för fakturamodellen t.o.m. maj 2011.

Tabell 6 Månadsstatistik för RUT och ROT sedan fakturamodellens start i juli 2009

A. Antal köpare respektive månad, tusental

Månad	RUT			ROT		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
jan		89	111		153	156
feb		83	113		116	114
mar		91	127		99	129
apr		82	109		90	101
maj		90	119		94	111
jun		115			131	
jul	2	105		5	120	
aug	17	95		24	109	
sep	41	92		55	115	
okt	52	106		73	135	
nov	67	115		97	160	
dec	59	126		99	173	

²² Enligt kontrolluppgifterna för inkomståret 2009 fanns ca 4 000 förmånshavare med en sammanlagt reduktionsbelopp på ca 50 mnkr.

Volymutvecklingen för husarbeten

B. För utbetalning godkänt belopp, mnkr

Månad	RUT			ROT		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
jan	..	115	125	..	1 612	1 470
feb	..	93	123	..	987	959
mar	..	102	136	..	868	1 082
apr	..	94	119	..	759	856
maj	..	101	158	..	830	1 067
jun	..	132		..	1 167	
jul	3	122		68	1 107	
aug	21	112		273	1 005	
sep	49	103		545	998	
okt	62	117		708	1 168	
nov	79	131		901	1 370	
dec	71	148		919	1 614	
Summa år	284	1 371		3 414	13 488	
1 kv	-	310	383	-	3 467	3 511
2 kv	-	327		-	2 756	
3 kv	73	337		886	3 111	
4 kv	211	396		2 529	4 153	

Beloppen varierar mellan månaderna.²³ För att få en överblickbar och aktuell bild av vart utvecklingen är på väg redovisas i tabellen nedan årsstatistik som ”rullande” tolvmånaderstal. Dessa tal visar på en fortsatt långsam och stadig tillväxt för RUT. Även ROT ökar men möjligen kan skönjas en viss utplaning under senaste månaderna.

Tabell 7 **Antal köpare och godkänt belopp för utbetalning enligt fakturamodellen från juli 2009 tom maj 2011. Årsstatistik i form av rullande tolvmånaderstal**

Tolv månadersperiod med slutmånad	Rullande tolvmånaderstal			
	Antal köpare*		Preliminär reduktion, mnkr	
	RUT	ROT	RUT	ROT
2010:06	237 609	637 776	921	9 638
2010:07	259 911	692 156	1 040	10 678
2010:08	275 411	731 477	1 131	11 410
2010:09	286 145	762 013	1 185	11 863
2010:10	298 234	795 094	1 241	12 323
2010:11	311 234	829 900	1 293	12 792
2010:12	325 734	869 555	1 371	13 488
2011:01	332 245	881 024	1 380	13 345
2011:02	338 105	878 168	1 410	13 317
2011:03	345 042	888 672	1 443	13 531
2011:04	350 996	891 876	1 469	13 628
2011:05	363 039	903 545	1 526	13 864

* Antal unika köpare; dvs. antal köpare som köpt en eller flera gånger under resp. tolv månadersperiod

Det är svårt att exakt identifiera hur många företag som är inblandade i produktionen av dessa husarbeten eftersom det bland de företag som ansöker om avdraget i vissa fall förekommer underentreprenader. När vi nedan talar om utförare så avser det den utförare som ansökt om reduktionen. Under 2010 har antalet utförare av RUT-tjänster varit 12 451 och för ROT-

²³Dessa variationer kan till del bero på faktureringsrutiner i företagen under olika skeden av året och handläggningstider vid Skatteverket vid anhopning av ansökningar.

arbeten 61 137. Det finns en viss överlappning mellan kategorierna – 5 249 företag har utfört både RUT och ROT.

Nedan redovisas mer detaljerad statistik om vad typ av arbeten som köpts och om köpare och utförare.

5.2 Vad har man köpt och hur många timmar?

Av intervjuundersökningarna riktade till köpare av RUT och ROT kan man skapa sig en uppfattning om vad typ av arbeten som köpts.

RUT-köpen domineras av städning som köpts av 93 procent av RUT-köparna. Trädgårdsarbete har köpts av 9 procent av köparna – främst åldrarna 55-64 år och 65-74 år. Köp av barnpassning var sällsynt under den period undersökningen avser (andel 1%).

Tabell 8 Typ av RUT-tjänster som hushållet köpt. Andel av RUT-köparna 18-74 år

Typ av köpt tjänst	Andel av RUT-köparna, %
Städning, fönsterputs, annat hushållsarbete	93
Trädgårdsarbete, snöröjning	9
Passning/omsorg av barn/läxhjälp	1
Annat	1
Totalt RUT	100

Källa: Intervjuundersökning till köpare av RUT

Totalt kalkyleras antalet köpta RUT-timmar till uppemot 8 miljoner vilket schablonmässigt kan beräknas motsvara ca 5 000 debiterade årsarbeten. Antalet sysselsatta personer är fler genom att alla inte arbetar heltid.

Tabell 9 Timvolym RUT-arbeten fördelade på olika kategorier av RUT-tjänster

	Åldersgrupperna 18-74 år				75-år Tillkommer ofördelat	Samtliga
	Städning, fönsterputs, annat hushållsarbete	Trädgårdsarbete, snöröjning	Övrigt	Totalt 18-74 år		
Antal köpare av RUT, tusental	238	24	3	255	71	326
Antal hushåll som köpt RUT, tusental	219	235	..	
Antal köpta RUT-timmar, miljoner	5,8	0,5	0,2	6,5	1,1*	7,6

* Åldersgruppen 75 och äldre ingick inte i intervjuundersökningen. Timantalet för denna åldersgrupp har i tabellen uppskattats utifrån det totalbelopp i reduktion som gått till gruppen och genomsnittspriset per timme som enligt intervjuundersökningen gäller som genomsnittspris för övriga grupper.

Intervjuundersökningen omfattar åldersgrupperna under 75 år och dessa har överslagsmässigt köpt 6,5 miljoner timmar. I den fortsatta beskrivningen koncentrerar vi oss på städtjänsterna som vid kartläggningstillfället var den dominerande RUT-tjänsten. Övriga RUT-tjänster beskrivs mera summariskt.

Volymen städtjänster med RUT-avdrag 2010 kan ställas mot den uppskattning av volymen svartstädning som gjordes i svartarbetskartläggningen 2005 (tabell nedan). År 2010 köpte uppskattningsvis 219 000 hushåll städtjänster med RUT-avdrag och antalet debiterade timmar var 5,8 miljoner. År 2005 beräknades 147 000 hushåll köpa svartstädning med sammanlagt 7,4 miljoner timmar. Förklaringen till att det genomsnittliga antalet köpta timmar är lägre för

Volymutvecklingen för husarbeten

RUT än för motsvarande svarta sektor 2005 skulle kunna vara att det finns många småköp i årsutfallet för RUT för 2010. Detta kan bl.a. bero på att många är nytillkomna användare som bara haft regelbunden städning under del av 2010 medan svartarbetet 2005 har högre inslag av städarbete som pågått helt år.

Tabell 10 Volymen vita städtjänster 2010 och svarta 2005. Åldersgrupperna 18-74 år

Antal hushåll:		Antal arbetstimmar:		Genomsnittligt antal timmar:	
Antal hushåll som köpt städtjänster med RUT-avdrag 2010	219 000	Antal köpta städtjänsttimmar med RUT-avdrag 2010	5,8 miljoner	Städtjänsttimmar med RUT-avdrag 2010	27 tim/köpare
Antal hushåll som köpte städning svart 2005	147 000	Antal köpta svarta städtimmar 2005	7,4 miljoner	Svarta städtimmar 2005	50 tim/köpare

Vi kommer i avsnitt 6 att försöka ringa in hur mycket av svartstädningen som kan tänkas ha försvunnit genom RUT-avdraget.

Uppdelningen av ROT-arbeten på olika typer har följt den uppdelning som gjordes i svartarbetskartläggningen 2005. Ser man till *ROT-köpen* har i intervjufrågorna funnits fem specificerade typer av arbeten nämligen snickeriarbeten, el/VA, målning och tapetsering, golvläggning/våtrumsarbeten, murningsarbeten. Därutöver har funnits en grupp för andra typer av arbeten där de intervjuade angivit "Annat". Det typiska för "Annat" är att den intervjuade inte kunnat inordna jobben i de specificerade kategorierna. I många fall beroende på att det varit fråga om köp av sammansatta jobb med flera olika inslag ("renovering") från de fem kategorierna. I gruppen finns också installation av bergvärme, värmepump, brunnsborring, dränering, plåtarbeten, takläggning. Ser man till de specificerade kategorierna är snickeriarbeten vanligast följt av el/VA. Allmänt kan sägas att gruppen "Annat" har en specialiserad karaktär.

Tabell 11 Typ av ROT-arbeten som hushållet köpt. Andel av ROT-köparna 18-74 år

Typ av köpt ROT-arbete	Andel av ROT-köparna, %
Snickeriarbeten	42
Arbete avseende elektricitet, vatten eller avlopp	29
Målning och tapetsering	12
Golvläggning, våtrumsarbeten	13
Murningsarbeten	4
Annat	35
Totalt ROT	100

Källa: Intervjuundersökning till köpare av ROT

Tabell 12 Antalet olika typer av köpta ROT-arbeten

	Andel av köparna ingående i hushåll som köpt olika antal typer av jobb			Samtliga
	1 typ	2 typer	3 eller fler typer	
ROT-köpare ROT-jobb	75%	17%	8%	100%

Vi har gjort överslagsmässiga beräkningar av total debiterad timvolym för ROT-arbeten genom att utgå från de intervjuade som har fullständiga svar på frågor kring timantal under

Volymutvecklingen för husarbeten

antagandet att de är representativa för samtliga som köpt ROT-arbeten 2010.²⁴ Den debiterade tiden hamnar på 53 miljoner timmar vilket motsvarar i storleksordningen 30 000 debiterade årsarbeten.²⁵

Tabell 13 Debiterad timvolym ROT-arbeten fördelade på olika kategorier av ROT-jobb. Förhållandena 2010

	Åldersgrupperna 18-74 år							75 - år Tillkommer ofördelat	Samtliga
	Snickeri- arbeten	El och VA	Målning och tapet- sering	Golv- läggning, våtrum	Murning	Annat	Totalt 18-74 år		
ROT-köpare enligt intervjuundersökning 2010, samtliga köp									
Antal köpare av ROT, tusental	324	242	92	98	29	264	800	69	870
Antal hushåll som köpt ROT, tusental	235	196	70	77	23	203	612		
Antal köpta ROT-timmar, miljoner	23	6	4	4	2	11	51	3	53

* Timantalet för åldersgruppen 75 år uppskattat mha genomsnittspris för övriga grupper

I perspektiv av att ROT-avdraget kommit upp i betydligt större volymer än vad man initialt räknade med är en intressant fråga hur avdraget kan tänkas ha påverkat volymen. I intervjuundersökningen ställdes en fråga om ROT-avdraget påverkat tidpunkten för att göra jobbet. Svaren pekar på att drygt 1/3 av fallen avser tidigareläggningar. Tidpunkten för El/VA-arbeten har påverkats i lägre grad än övriga typer av arbeten.

Tabell 14 Tidsallokeringen. Hur ROT-avdraget påverkat tidpunkten för ROT-jobbet

Fråga: Har ROT-avdraget påverkat tidpunkten för att göra jobbet?

Påverkan	Andel av köparna av respektive typ av jobb,%						
	Snickeri- arbeten	El och VA	Målning och tapet- sering	Golv- läggning, våtrum	Murning	Annat	Samtliga typer av ROT- jobb
Tidpunkten har inte påverkats	62	76	55	60	51	63	64
Jobbet har tidigarelagts	38	24	44	39	44	36	35
Vet ej	0	0	1	1	5	0	0
Totalt	100	100	100	100	100	100	100

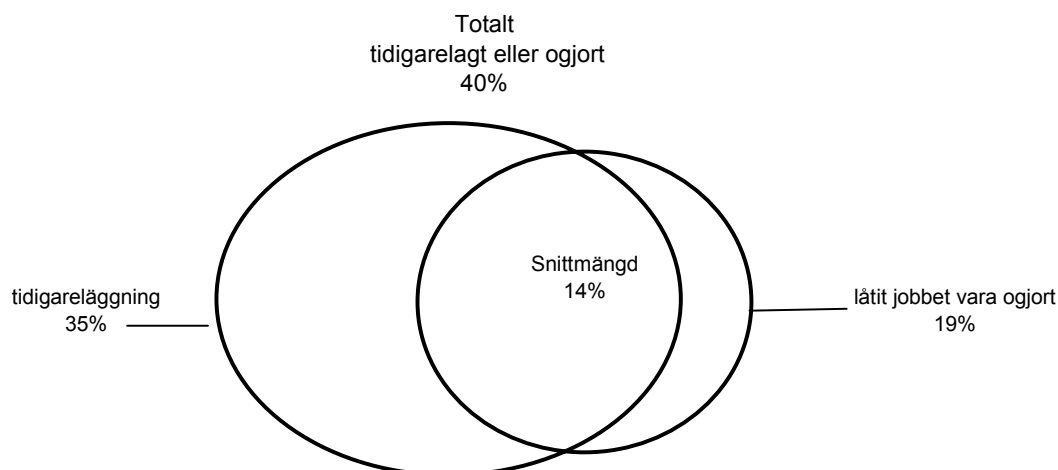
Anm. Redovisningen avser ROT-köpare i åldersgrupperna 18-74 år

ROT-avdraget kan också ha bidragit till att det gjorts en del jobb som annars inte skulle blivit av. På en fråga till köparna om hur man skulle ha gjort om reduktionen inte funnits svarar 19 procent att man skulle låtit jobbet bli ogjort (se figur 2 nedan). Tas hänsyn till överlappningen mellan svaren om ”tidigareläggning” och att ”låta jobbet vara ogjort” innebär detta att i 40 procent av fallen skulle inte jobbet ha blivit utfört vid den tidpunkt det nu gjorts med husavdrag.

²⁴ För beskrivning av beräkningarna hänvisas till Bilaga 3 ”Vissa metodfrågor m.m.”.

²⁵ Om antalet timmar per årsarbete sätts till 1800 blir antalet årsarbeten 29 000 och med 1440 timmar blir antalet årsarbeten 37 000.

Figur 2 ROT-köpare. Jobb som inte skulle ha utförts vid denna tidpunkt om reduktionen inte funnits

Den timvolym på uppskattningsvis 51 miljoner debiterade arbetstimmar med ROT-avdrag i åldersgrupperna 18-74 år kan jämföras med den uppskattning av svarta arbetstimmar på totalt 19 miljoner inom samma kategorier som gjordes i svartarbetskartläggningen 2005. Vi kommer i avsnitt 6 att försöka ringa in hur mycket av detta svartarbete som kan tänkas ha försvunnit genom ROT-avdraget. Men vi kan redan av denna jämförelse konstatera att merparten av de debiterade ROT-timmarna av allt att döma avser annat än omvandlat svartarbete.

Aldersgrupperna 18-74 år. Timvolymen inom områden som omfattas av nuvarande ROT-avdrag

	Miljoner timmar
Antal köpta "vita" ROT-timmar år 2010	51
Antal köpta svarta timmar i motsvarande grupper enligt svartarbetskartläggningen 2005	19

Den ökade volymen renoveringar som följt i spåren av ROT-avdraget kan bidra till intrycket att kunderna inte efterfrågar svarta arbeten eftersom den svarta efterfrågan ter sig mindre relativt sätt.

5.3 Om köparna

Kön, ålder och inkomst

Köpen av RUT och ROT följer en traditionell könsfördelning vad gäller fakturor utställda på RUT respektive ROT. Kvinnorna står för huvuddelen av RUT-köpen medan ROT-köpen domineras av män. Denna profil kan bl.a. sammanhånga med att ROT-köpen uppgår till betydligt större belopp vilket gör att män generellt sett har större potential att kvitta husavdrag mot debiterad skatt (män har ju högre genomsnittsinkomster än kvinnor).

RUT-köpare finns främst i åldersgrupperna 35-44 år och bland pensionärer. Hela 35 procent av RUT-köparna är över 65 år och denna åldersgrupp står för 24 procent av beloppet. ROT-köparna finns företrädesvis i åldersgrupperna 35-64 år.

Volymutvecklingen för husarbeten

Två tredjedelar av köparna har förvärvsinkomster under 380 000 kr och en tredjedel inkomster över.

Tabell 15 RUT-köpare efter kön, ålder och inkomst. År 2010

Kategori	RUT					
	Antal			Belopp godkänt för utbetalning		
	abs.tal	dito andel av samtliga	Andel av antalet personer i aktuell grupp	mnkr	dito andel av samtliga	Genomsnitt, kr
Samtliga	325 734	100%	4%	1 371	100%	4 208
Kön						
Kvinnor	199 828	61%	5%	798	58%	3 992
Män	125 906	39%	3%	573	42%	4 552
Åldersgrupp						
18-24	2 753	1%	0,3%	6	0,5%	2 307
25-34	36 422	11%	3%	131	10%	3 591
35-44	71 402	22%	6%	428	31%	5 989
45-54	50 926	16%	4%	283	21%	5 561
55-64	48 975	15%	4%	192	14%	3 931
65-74	44 357	14%	5%	135	10%	3 033
75-	70 899	22%	9%	196	14%	2 761
Skattebetalare med inkomst under/över brytpunkten för statlig inkomstskatt*						
Under 380 tkr	220 453	68%	4%**	720	53%	3 266
Över 380 tkr	105 281	32%	10%	651	47%	6 181

* Avser taxerad förvärvsinkomst taxeringsåret 2010 då brytpunkten för statlig inkomstskatt låg på ca 380 tkr om året (=31700kr/månad).

** I procent av personer som debiterats kommunal inkomstskatt taxeringsåret 2010 och som har förvärvsinkomst under 380 tkr

Tabell 16 ROT-köpare efter kön, ålder och inkomst. År 2010

Kategori	ROT					
	Antal			Belopp godkänt för utbetalning		
	abs.tal	dito %	Andel av antalet personer i aktuell grupp	mnkr	dito %	Genomsnitt, kr
Samtliga	869 555	100%	12%	13 488	100%	15 512
Kön						
Kvinnor	345 321	40%	9%	5 475	41%	15 855
Män	524 234	60%	14%	8 013	59%	15 286
Åldersgrupp						
18-24	5 787	0,7%	0,6%	72	1%	12 375
25-34	87 984	10%	8%	1 448	11%	16 457
35-44	191 555	22%	15%	3 520	26%	18 377
45-54	182 094	21%	15%	3 113	23%	17 096
55-64	190 406	22%	16%	2 904	22%	15 252
65-74	142 276	16%	15%	1 773	13%	12 462
75-	69 453	8%	9%	658	5%	9 473
Skattebetalare med inkomst under/över brytpunkten för statlig inkomstskatt*						
Under 380 tkr	587 442	68%	10%**	8 093	60%	13 777
Över 380 tkr	282 113	32%	28%	5 395	40%	19 124

* Avser taxerad förvärsinkomst taxeringsåret 2010 då brytpunkten för statlig inkomstskatt låg på ca 380 tkr om året (=31700kr/månad).

** I procent av personer som debiterats kommunal inkomstskatt taxeringsåret 2010 och som har förvärsinkomst under 380 tkr

Familjetyper

En intention med RUT-avdraget är att det ska underlätta för hushåll att kombinera arbetsliv med hem och familj. I åldersgrupperna 25-64 år finns 208 000 köpare av RUT och 652 000 köpare av ROT. Intervjufrågorna till RUT- och ROT-köparna visar att 66 procent av RUT-köparna i dessa åldersgrupper lever i familjer med barn.²⁶ Bland ROT-köpare är andelen som har barn 60 procent.

Tabell 17 Köpare 25-64 år ingående i olika familjekonstellationer

Familjetyp - civilstånd	Andel av köparna 25-64 år, procentenheter		
	med barn	utan barn	Totalt
RUT			
Gifta sammanboende	60	23	83
Ensamstående	5	11	17
Samtliga köpare 25-64 år	66	34	100
ROT			
Gifta sammanboende	54	32	86
Ensamstående	6	9	14
Samtliga köpare 25-64 år	60	40	100

Källa: Skatteverkets intervjuundersökningar till köpare av RUT och ROT

²⁶ Skattingar baserade på intervjuundersökningar av detta slag har viss osäkerhet. De kan därför avvika en del från de siffror som SCB med mer heltäckande underlag kan komma att presentera för 2010 framöver.

I intervjuundersökningen har till de köpare som uppger att de förvärvsarbetar också ställts frågor om arbetad tid. Det rör sig om ca 196 000 RUT-köpare och 615 000 ROT-köpare i åldrarna 18-74 år.

Av de 196 000 förvärvsarbetande RUT-köparna är 103 000 sammanboende i familjer där båda makarna arbetar heltid, 38 000 är sammanboende där båda makarna arbetar 6 timmar eller mer och 25 000 heltidsarbetande ensamstående.

Tabell 18 Köpare i åldern 18-74 år ingående i familjer med olika lång arbetstid

Arbetstid m.m.	Antal köpare, tusental	
	RUT	ROT
Totalt antal köpare	326	870
varav		
- förvärvsarbetande köpare 18-74 år	196	615
- ej förvärvsarbetande 18-74 år*	59	185
- åldersgruppen 75- år	71	69
Förvärvsarbetande 18-74 år fördelade på:		
<i>Gifta/sammanboende:</i>	164	529
- båda heltid	103	301
- båda 6 tim eller mer	38	150
- övriga kombinationer	23	78
<i>Ensamstående</i>	31	87
- heltid	25	69
- 6 tim eller mer	3	11
- mindre än 6 timmar	3	7

* pensionär, studerande/värnplikting, arbetslös m.m.

Källa: Egna beräkningar baserade på Skatteverkets intervjuundersökning i kombination med uppgifter från Hunten. Den fördelning som framkommit i svaren i intervjuundersökningen för åldrarna 18-74 år har antagits representativ för köparpopulationen i denna åldersgrupp som helhet under 2010.

Av de RUT-köpare som heltidsarbetar uppger 46 procent att de jobbar mer än normal heltid.²⁷ Och bland de sammanboende RUT-köpare som arbetar mer än normal heltid har hälften även en make som arbetar mer än heltid.²⁸

²⁷ Frågeformulering: Arbetar du mer än normal heltid dvs. i snitt mer än 8 tim/dag sett över ett helt år (dvs. inte tillfälliga toppar)?

²⁸ Frågeformulering: Arbetar din make/maka/sambo mer än normal heltid dvs. i snitt mer än 8 tim/dag sett över ett helt år (dvs. inte tillfälliga toppar)?

Regional fördelning av köpen

I tabellerna nedan redovisas RUT- respektive ROT-köpen per län. Antalet köp och utbetald RUT sätts i förhållande till länets storlek – mätt i antalet invånare 18 år eller äldre. Observera att siffrorna i tabellen avser *köparens hemvist*. Det innebär som exempel att om en stockholmare äger sommarstuga på Gotland och köper ett ROT-jobb av ett gotländskt företag så hamnar beloppet i tabellen på Stockholms län.

Det finns en överrepresentation av RUT-köpare i Stockholms, Skåne och Hallands län. En fråga, som vi inte här ger oss in på att försöka besvara, är hur mycket av de regionala variationerna i RUT som kan förklaras av skillnader i tidsanvändning för förvärvsarbete (arbetskraftsdeltagande, genomsnittlig arbetstid, inkl. tid att ta sig till och från arbetet²⁹)?

Tabell 19 A RUT-köparna fördelade per län. År 2010

Län	Antal köpare	Belopp, mnkr	Snitt per köpare, tkr	Länets andel (%) av			Index* i förhållande till länets bef. 18- år	
				befolkningen 18- år	antalet RUT-köpare	RUT-beloppet	antalet RUT-köpare	RUT-beloppet
Riket	325 734	1 371	4,2	100	100	100	100	100
Stockholms	94 880	514,6	5,4	21,4	29,1	37,5	136	175
Uppsala	11 286	47,0	4,2	3,6	3,5	3,4	97	96
Södermanlands	10 356	36,9	3,6	2,9	3,2	2,7	111	94
Östergötlands	13 151	50,0	3,8	4,6	4,0	3,6	88	80
Jönköpings	10 303	31,8	3,1	3,6	3,2	2,3	89	65
Kronobergs	4 139	14,3	3,5	2,0	1,3	1,0	65	53
Kalmar	7 172	21,7	3,0	2,5	2,2	1,6	87	62
Gotlands	1 532	6,2	4,1	0,6	0,5	0,5	76	73
Blekinge	4 357	14,1	3,2	1,7	1,3	1,0	81	62
Skåne	44 592	187,8	4,2	13,2	13,7	13,7	104	104
Hallands	11 101	48,4	4,4	3,1	3,4	3,5	108	112
Västra Götalands	47 206	189,7	4,0	16,8	14,5	13,8	86	82
Värmlands	9 171	27,4	3,0	3,0	2,8	2,0	95	67
Örebro	8 470	28,1	3,3	3,0	2,6	2,0	87	69
Västmanlands	8 609	30,6	3,6	2,7	2,6	2,2	98	83
Dalarnas	8 601	27,1	3,2	3,0	2,6	2,0	88	66
Gävleborgs	9 553	29,0	3,0	3,0	2,9	2,1	98	71
Västernorrlands	6 624	18,9	2,9	2,6	2,0	1,4	78	53
Jämtlands	3 036	9,0	3,0	1,4	0,9	0,7	68	48
Västerbottens	5 148	17,3	3,4	2,8	1,6	1,3	57	45
Norrbottnens län	4 666	14,7	3,1	2,7	1,4	1,1	53	40
Ej specificerat	5 266	5,4						

* Index 100 innebär att länets andel av antalet köpare är densamma som länets andel av befolkningen i riket 18- år.

** En summering av antalet köpare i länen överstiger totalt antal köpare beroende på att en del köpare flyttat mellan länen men fortsatt att köpa RUT-tjänster och då förekommer i mer än ett län.

ROT-köpare är mera frekventa i smålandsläna, Blekinge, Hallands, Värmlands, Dalarnas, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län. Men i flera av dessa län är genomsnittsbeloppet lägre än i riket i snitt. Beloppsmässigt är ROT-köparna överrepresenterade i Stockholms, Jönköpings, Kronobergs och Hallands län.

²⁹ Resvaneundersökningen RES 2005-2006 visar att restiden till och från arbetet är längst för boende i storstäder och förortskommuner

Volymutvecklingen för husarbeten

Tabell 19 B ROT-köparna fördelade per län. År 2010

Län	Antal köpare	Belopp, mnkr	Snitt per köpare, tkr	Länets andel (%) av			Index* i förhållande till länets bef. 18- år	
				befolkningen 18- år	antalet ROT-köpare	ROT-beloppet	antalet ROT-köpare	ROT-beloppet
Riket	869 555	13 488	15,5	100	100	100	100	100
Stockholms	180 699	3 472,7	19,2	21,4	20,8	25,7	97	120
Uppsala	28 332	435,4	15,4	3,6	3,3	3,2	92	91
Södermanlands	22 142	312,0	14,1	2,9	2,5	2,3	89	81
Östergötlands	35 786	534,3	14,9	4,6	4,1	4,0	90	86
Jönköpings	37 870	527,3	13,9	3,6	4,4	3,9	123	110
Kronobergs	22 499	308,3	13,7	2,0	2,6	2,3	132	117
Kalmar	26 048	343,1	13,2	2,5	3,0	2,5	118	100
Gotlands	5 122	77,3	15,1	0,6	0,6	0,6	95	92
Blekinge	15 773	213,7	13,5	1,7	1,8	1,6	110	96
Skåne	107 120	1 672,8	15,6	13,2	12,3	12,4	93	94
Hallands	34 135	523,3	15,3	3,1	3,9	3,9	125	123
Västra Götalands	144 342	2 253,9	15,6	16,8	16,6	16,7	99	99
Värmlands	26 112	361,7	13,9	3,0	3,0	2,7	101	90
Örebro	24 556	324,3	13,2	3,0	2,8	2,4	95	81
Västmanlands	21 853	294,7	13,5	2,7	2,5	2,2	93	81
Dalarnas	28 502	400,6	14,1	3,0	3,3	3,0	110	99
Gävleborgs	26 546	380,9	14,4	3,0	3,1	2,8	102	94
Västernorrlands	23 011	299,7	13,0	2,6	2,6	2,2	101	85
Jämtlands	11 545	165,5	14,3	1,4	1,3	1,2	97	90
Västerbottens	24 459	304,0	12,4	2,8	2,8	2,3	101	81
Norrbottnens län	21 168	261,3	12,3	2,7	2,4	1,9	90	72
Ej specificerat	7 402	19,6						

* Index 100 innebär att länets andel av antalet köpare är densamma som länets andel av befolkningen i riket 18- år.

** En summering av antalet köpare i länen överstiger totalt antal köpare beroende på att en del köpare flyttat mellan länen men fortsatt att köpa ROT-tjänster och då förekommer i mer än ett län.

Beloppens storlek

Nästan hälften av köparna av husarbete har fått mindre än 5 000 kr i utbetalt belopp. För RUT är andelen 75 procent och för ROT 39 procent. Av RUT-köparna har knappt 3 procent fått mer än 20 000 kr mot 28 procent av ROT-köparna. Genomsnittsbeloppet ligger för RUT på 4 200 kr och för ROT på 15 500 kr.

Volymutvecklingen för husarbeten

Tabell 20 Köparna fördelade efter storleken på för utbetalning godkänt belopp. År 2010

Intervall, tkr	RUT		ROT		TOTALT	
	Antal köpare					
- 5	244 704	75%	341 420	39%	507 203	46%
5 - 10	42 760	13%	133 106	15%	164 012	15%
10 - 20	29 882	9%	147 309	17%	171 604	16%
20 - 30	5 449	2%	89 260	10%	95 014	9%
30 - 40	1 490	0%	55 188	6%	57 028	5%
40 - 50	826	0%	46 874	5%	47 243	4%
50	337	0%	31 846	4%	34 050	3%
50 -	286	0%	24 552	3%	28 160	3%
Summa	325 734	100%	869 555	100%	1 104 314	100%
	Belopp godkänt för utbetalning, mnkr					
- 5	396	29%	753	6%	1 018	7%
5 - 10	309	23%	972	7%	1 196	8%
10 - 20	412	30%	2 144	16%	2 481	17%
20 - 30	130	9%	2 202	16%	2 341	16%
30 - 40	51	4%	1 919	14%	1 980	13%
40 - 50	37	3%	2 134	16%	2 151	14%
50	17	1%	1 592	12%	1 703	11%
50 -	17	1%	1 770	13%	1 986	13%
Summa	1 371	100%	13 488	100%	14 859	100%
Genomsnitt per köpare, kr	4 209		15 511		13 455	

Källa: Hunten

De flesta köpare (74%) har bara anlitat en utförare (tabell 21). Ca 8 000 köpare har anlitat fem eller fler utförare.

Tabell 21 Antal utförare per köpare. 2010

Antal utförare per köpare	Antal köpare	Dito andel av samtliga
1	812 288*	73,6%
2	205 336	18,6%
3	60 054	5,4%
4	18 637	1,7%
5	5 770	0,5%
6-	2 229	0,2%
Totalt	1 104 314	100%

* varav 607 647 med endast 1 ärende

Källa: Hunten

ROT-arbeten avser i tiden begränsade åtgärder medan hushållsarbete är sådant som är återkommande och behöver utföras regelbundet. Det kan antas att hushållen har större möjligheter att anpassa sitt marknadsarbete om köpen av RUT-tjänster sker med viss regelbundenhet. I intervjuundersökningen har för RUT-tjänster ställts frågor om hur ofta man köper tjänsten. Frekvenserna för Städning samt Trädgårdsarbete/snöröjning framgår av tabellen nedan. Det vanligaste är städning var 14:e dag.

Volymutvecklingen för husarbeten

Tabell 22 Hur ofta köparna fått utfört RUT-tjänster. Aldrarna 18-74 år

Frekvens	Städning m.m.	Trädgårdsarbete, snöröjning
	Andel, %	Andel, %
1 gg per vecka eller mer	6	7
1 gg var 14:e dag	37	5
1 gg i månaden	9	11
1 gg i kvartalet	9	15
1 gg i halvåret	10	13
1 gg per år	5	11
endast 1gg (det var en engångsföreteelse)	24	34
Vet ej	0	3
Samtliga köpare	100	100

Anm. Frågans formulering: Hur ofta har ditt hushåll normalt fått arbetet utfört (bortse från ev. uppehåll under semesterid)?

Hur man gjorde tidigare – RUT

Till de som köpt RUT-tjänster regelbundet ställdes en fråga om hur de fick utfört motsvarande jobb innan skattereduktionen fanns. I de fall RUT-köpet varit en engångsföreteelse fick de intervjuade en motsvarande fråga formulerad som ”hur tror du ditt hushåll skulle valt att få utfört motsvarande jobb om skattereduktionen inte funnits”. Av de som köpt städtjänster med regelbundenhet gjorde 21 procent redan tidigare vita köp medan 7 procent köpte svart. Av de som köpt trädgårdsarbete/snöröjning var det bara 1 procent som uppger att de gjorde det svart tidigare.

Tabell 23 Hur man fick utfört motsvarande hushållsnära tjänst innan skattereduktionen

	Städning			Trädgårdsarbete		
	Köper regelbundet	Engångsföreteelse*	Totalt	Köper regelbundet	Engångsföreteelse*	Totalt
Andel av köparna	76%	24%	100%	63%	34%	97%
Fördelning av köparna efter hur hushållet gjort* tidigare						
Jag eller annan person i hushållet utförde arbetet själv	72	44	65	70	44	61
Hushållet köpte svart	7	4	6	1	0	1
Hushållet köpte vitt	21	40	25	17	21	18
Hushållet hade hemtjänst	1	-	1	-	-	0
Annan hjälp av anhöriga utan betalning	2	5	3	7	17	10
Arbetet blev inte gjort	7	7	7	18	18	18
Vet ej	0	1	0		0	0
Total	100	100	100	100	100	100

* Vid engångsföreteelse hade frågan formuleringen ”hur tror du ditt hushåll skulle ha gjort...”

Anm. De intervjuade har kunnat ange mer än ett svarsalternativ.

Av de RUT-köpare som köpte *städning vitt redan tidigare* är volymen densamma efter skattereduktionen i 70 procent av fallen medan 28 procent köper mer än de gjorde tidigare. Av de som *tidigare haft svartstädning* köper 65 procent lika mycket med RUT-avdrag som de tidigare köpte svart, 25 procent köper mer och 10 procent köper färre timmar än tidigare.

5.4 Om utförarna

Antal RUT- och ROT-företag

När vi här talar om utförare avses de företag som stått för ansökan om preliminär utbetalning av RUT- eller ROT-belopp till företaget enligt fakturamodellen. Antalet företag som fått utbetalning av RUT under 2010 är 12 451 och antalet som fått ROT 61 137. Det finns en viss överlappning mellan de båda kategorierna genom att vissa utförare – 5 249 stycken – utfört både RUT och ROT. Av dessa dominerar ROT över RUT i 3 821 fall (över 50 procent av utbetalt husavdrag avser ROT-arbeten).³⁰

Tabell 24 Översikt. Företag som utfört RUT respektive ROT under 2010 efter företagsform m.m.

	Utförare som fått utbetalning av			
	RUT		ROT	
	Antal	%	Antal	%
Antal utförare	12 451	100%	61 137	100%
* varav svenska	12 419	99,7%	60 798	99,4%
* varav företag med utländsk adress	32	0,3%	339	0,6%
* varav nya företag*	5 868	47%	19 193	31%
* varav nya som arbetsgivare**	3 811	31%	14 957	24%
* varav enskilda näringsidkare	7 237	58%	31 114	51%
* varav aktiebolag/ek.för	4 094	33%	26 433	43%
F-skattsedel	12 325	99%	60 931	100%
* varav FA-skattsedel	4 376		17 226	
Arbetsgivarregistrerade	7 524	60%	38 170	62%
Momsregistrerade	12 315	99%	60 847	100%

* Med nya företag avses här företag som har startats tidigast 1 jan 2007, dvs. varken registreringsdatumet för F-skatt, moms eller som arbetsgivare får vara tidigare än detta datum.

** Med nya arbetsgivare avses här företag som registrerat sig som arbetsgivare tidigast 1 jan 2007.

Källa: Skatteverket Hunten, GIN-Skatt

Av de nästan 12 500 företag som utfört *hushållsnära tjänster* som berättigat konsumenten till skattereduktion drivs över hälften som enskild näringsverksamhet. En överväldigande majoritet av företagen är svenska, endast 32 är företag med utländsk adress. Ungefär 47 procent, eller 5 868 företag, klassas som nya, dvs. de har startats tidigast 1 januari 2007. Ca 60 procent är arbetsgivarregistrerade.

Drygt 61 000 företag har utfört *ROT-arbeten* åt hushåll under 2010. Hälften av dessa företag drivs som enskild näringsverksamhet. Endast 339 är företag med utländsk adress.³¹ Lite drygt 19 000 eller 31 procent av samtliga, är företag som startats upp 2007 eller senare. Avdrag för ROT infördes i december 2008. Intrycket är att ROT-expansionen inte givit upphov till mycket fler nya företag än normalt. Det finns bland ROT-utförarna något fler som startades upp under 2009 och något färre med uppstart under 2010 än under åren 2007 och 2008.³² Detta innebär att ROT-produktionen i första hand består av produktion i företag etablerade

³⁰ Summan för utbetald RUT respektive ROT är inte exakt densamma som i den statistik som redovisats över köparna i avsnitt 5.3 i denna rapport. Skillnaden är dock liten och beror på att de databaser som utgör grund för uttagen uppdateras dagligen med nya händelser. Uttagen avseende köparna och utförarna har inte gjorts vid exakt samma tidpunkt.

³¹ Företagen har utländsk adress men arbetena avser med reservation för något enstaka undantag arbeten som utförts på fastigheter i Sverige.

³² Bilaga 5 tabell 16.

före ROT-avdragets införande. Lite drygt 60 procent av ROT-utförarna är arbetsgivarregistrerade.

En större andel av RUT- än ROT-företagen är således nya företag, 47 procent jämfört med 31 procent. Även enskilda näringsidkare har högre andel bland RUT-företagen (58 procent) än bland ROT-företagen (51 procent). ROT-företagen är dock totalt sett fem gånger fler än RUT-företagen.

Könsfördelningen på de egenföretagare som utfört RUT är förhållandevis jämn – 56 procent är kvinnor och 44 procent män. Medianåldern ligger på 44 år. Egenföretagare som utfört ROT består till 96 procent av män. Medianåldern är 46 år.

Om svårigheterna att statistiskt isolera RUT- och ROT-sektorerna

Vi ska nu titta närmare på utvecklingen av RUT- och ROT-sektorerna. Ett grundläggande problem när man med statistik vill få grepp om strukturen på och utvecklingen av produktionen i RUT- och ROT-sektorerna är att RUT- och ROT-delen av ett företags verksamhet inte kan isoleras från annan produktion i företagen. För vissa företag utgör RUT- och ROT-delen en marginell del av verksamheten och för andra dominerar den. RUT-företagen är spridda på 414 olika bransch-koder (5-ställig SNI-kod) och ROT-företagen på 563. Skulle man ta med hela verksamheten i de företag som fått utbetalningar av RUT/ROT får man med verksamhet som är uppskattningsvis 30 ggr större än inslaget av RUT-subventionerad verksamhet och 8 ggr större än inslaget av ROT-subventionerad verksamhet (tabell 25).

Tabell 25 Total verksamhet i RUT- och ROT-företag inkl. annat som företagen utfört

	Antal förekommande SNI-koder på 5-ställig nivå*	Lönesumma	Antal löne-KU	Omsättning (redovisad i SKD 2010)	Vinst i aktieföretag/ek.föreningar
RUT-företag	414	37 mdkr	275 000	121 mdkr	2,4 mdkr
ROT-företag	563	89 mdkr	461 000	561 mdkr	23,5 mdkr

*Ett företag kan i de administrativa registren vara registrerat som verksamt i flera branscher med olika andelar. Antalsberäkningen bygger i dessa fall på bransch-koden med störst andel.

Vi ska i denna mängd av företag försöka ringa in segment som är representativa för utvecklingen inom just RUT- och ROT-sektorerna. Det som beskrivs är komplext med olika inkomstbegrepp, periodiseringsfrågor m.m. En annan problematik som behöver tacklas är förekomsten av underentreprenader som gör att det företag som mottagit utbetalningen av husavdrag inte alltid är det som faktiskt utfört jobbet. I bilaga 5 redovisas mer utförligt de olika steg och överväganden som gjorts vid denna segmentering. Här beskrivs slutsatserna i sammandrag.

RUT-företagen – struktur och utveckling för representativa grupper

För att ringa in grupper som fångar in utvecklingen för RUT-sektorn segmenteras RUT-verksamheten i fyra grupper (tabell 26). RUT-företag där ROT-beloppen dominerar och företag där RUT-verksamheten överslagsmässigt utgör mindre än 10 procent av företagets produktion (mätt som arbetsersättning) är mindre intressanta som representanter för RUT-företagens struktur och utveckling. Kvar finns då två mer intressanta grupper. En grupp är ”RUT-nischade företag med anställda där RUT-verksamheten utgör minst 10 procent” och en grupp av ”främst egenföretagare utan anställda” (grupperna gråmarkerade i tabell 26 nedan). Tillsammans står dessa båda grupper för 83 procent av utbetald RUT under 2010.

Tabell 26 Översikt. Företag som fått utbetalning av RUT under 2010 segmenterade på olika grupper

	Företag som fått både RUT och ROT och där ROT-delen överväger	Företag som haft anställda under 2010		Övriga utan anställda under 2010	Samtliga
		RUT-verksamheten marginell (<10%)	RUT-nischade (RUT-verksamheten minst 10%)		
Antal företag	3 821	1 854	2 424	4 352	12 451
Utbetald RUT, mnkr	107	119	913	222	1 361
Utbetald RUT i snitt per företag, tkr	28	64	377	51	109
<i>Inslag av:</i>					
- egenföretagare	1 832	425	1 180	3 800	7 237
- aktiebolag och ek.för.	1731	1 297	931	135	4 094
- andra driftsformer	258	132	313	417	1 120
Nyregistrerade företag efter 1 januari 2007	1 381	448	1 244	2 795	5 868
Verksamma före 2007	2 440	1 406	1 180	1 557	6 583
Andel nya företag	36%	24%	51%	64%	47%
Nyregistrerade som arbetsgivare efter 1 januari 2007	1 144	576	1 619	472*	3 811
Andel nya som arbetsgivare	30%	31%	67%	11%	31%
Lönesumma 2010, mnkr	11 609	23 700	1 642	..	36 951
Antal löneKU 2010	61 605	183 360	29 891	..	274 856
Snittbelopp per KU, tkr	188	129	55	..	134
<u>Egenföretagares</u> överskott inkomståret 2009, mnkr	236	105	152	231	725
<u>Egenföretagare</u> lön som anställd inkomståret 2009, mnkr	136	25	93	359	614
Genomsnittlig förvärvsinkomst för <u>egenföretagare</u> , tkr			208	155	
Överskott hos <u>aktiebolag och ek. föreningar</u> 2009, mnkr			115		
- dito i procent av dessa företags lönesumma 2009			12%		
- dito i procent av dessa företags bruttoomsättning			5%		

* Dessa företag har varit registrerade som arbetsgivare men har inte haft anställda under 2010

RUT-nischade arbetsgivare

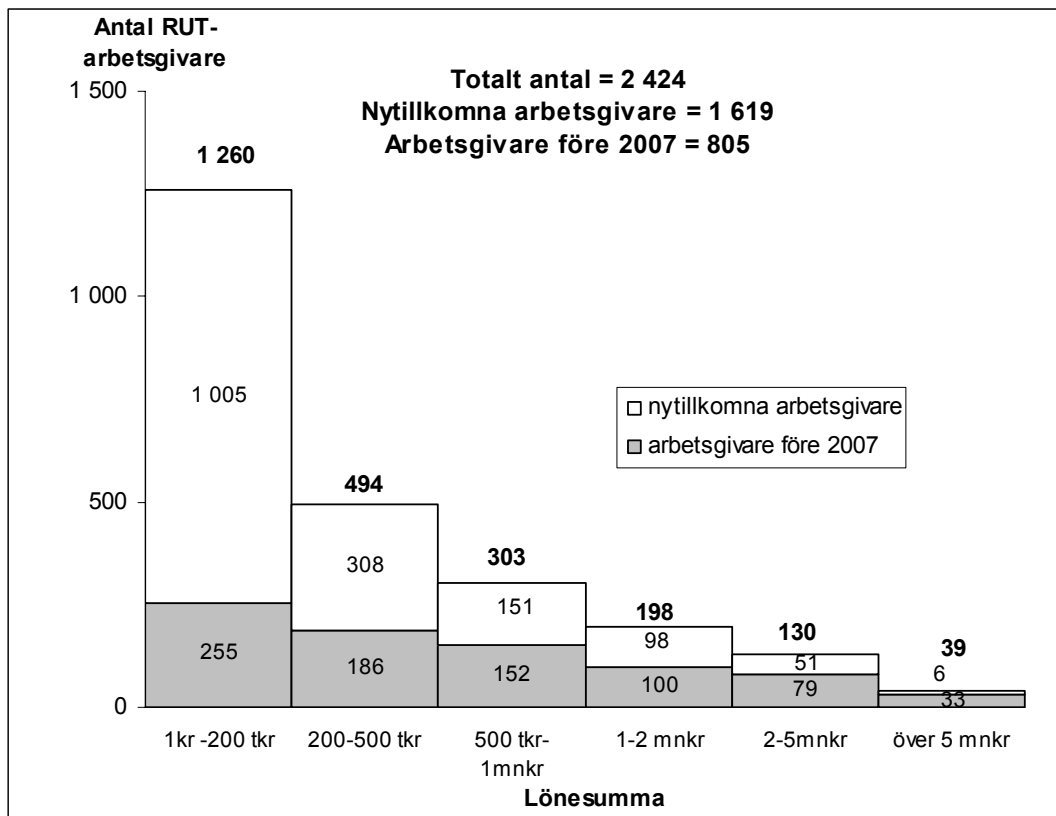
Det finns 2 424 företag som hänförs till gruppen RUT-nischade arbetsgivare utifrån den verksamhet de bedrev 2010. Vi följer gruppen tillbaka till 2006 (året före skattereduktionen infördes). Denna metod innebär att vi selekterar fram de företag som överlevt sedan 2006 eller nystartats under perioden 2007-2010. Däremot kommer inte med effekten av att det också finns företag som varit aktiva inom hemservicesektorn men som lagts ned under mellanperioden. När vi på detta sätt selekterar fram överlevare och nystartade fås en lite för positiv bild av utvecklingen för sektorn. Förändringstalen kan således inte tolkas som representativt för utvecklingen för hemservicenäringen som helhet. Men de ger ändå en indikation på växtkraften i de RUT-specialiserade företag som var aktiva 2010.

Hela 1 619 (67 procent) av utförarna i denna grupp har registrerat sig som arbetsgivare 2007 eller senare. År 2010 lämnade dessa arbetsgivare nästan 30 000 löne-KU att jämföra med drygt 9 000 året före RUT-avdragets införande. Det rör sig om en ökning på drygt 20 000 KU

fördelat med drygt 6 000 för företag som var verksamma före 2007 och drygt 14 000 för nytillkomna.

Lönesumman för dessa arbetsgivare har ökat från ca 600 mnkr år 2006 till 1,6 mdkr år 2010 dvs. en ökning med 1 mdkr. Lönesumman bland dessa överlevare/nystartade har således nästan tredubblats.

Diagram 2 RUT-nischade arbetsgivare 2010 med uppdelning på arbetsgivare före 2007 och nytillkomna. Fördelning efter lönesummans storlek

Inkomst av näringsverksamhet hos egenföretagare som utfört RUT

Ca 7 000 av de företag som utfört RUT är egenföretagare (varav ca 4 000 nyregistrerade). När verksamheten drivs som enskild firma eller handelsbolag tar sig ersättningen för utfört arbete formen av ”inkomst av näringsverksamhet”. Denna uppgift hämtas från den inkomstdeklaration som egenföretagarna lämnar (INK1). Det innebär att de senaste uppgifterna är från taxeringen 2010 dvs. för inkomståret 2009. Många av dessa företagare (drygt 4 000) har FA-skatt vilket innebär att de parallellt med arbetet i den egna firman kan ta arbete och få lön som anställd. Statistiken i tabellen nedan visar vilka förvärvsinkomster de egenföretagare som utfört RUT-tjänster under 2010 har haft tidigare om året.

Tabell 27 Enskild näringsverksamhet och handelsbolag som utfört RUT under 2010. Inkomstförhållanden tidigare år

	Inkomstår, mnkr			
	2006	2007	2008	2009
Lön och skattepliktiga sociala förmåner*	793	766	715	614
Inkomst av näringsverksamhet	363	459	580	725
Summa förvärvsinkomst	1 155	1 224	1 295	1 339
Genomsnittlig förvärvsinkomst	160 tkr	169 tkr	179 tkr	185 tkr
Förändring från föreg. år		+6%	+6%	+3%
Andel näringsinkomst av förvärvsinkomsten	31%	37%	45%	54%

*Avser redovisning av s.k. bruttolön i ruta 03 på INK1. I beloppet ingår även vissa skattepliktiga sociala förmåner som är i stället för lön såsom sjukpenning och A-kassa.

Det framgår att parallellt med att inkomst av näringsverksamhet ökat så har ersättning i form av lön och skattepliktiga sociala förmåner sjunkit. Försörjningen från företaget har således blivit viktigare över åren. Inkomståret 2009 var inkomsten av näringsverksamhet för dessa utförare 725 mnkr. Den genomsnittliga förvärvsinkomsten låg 2009 på 185 000 kr.

Vinsterna i aktiebolag som utfört RUT

Bland de RUT-nischade företagen drivs ca 1 000 som aktiebolag eller ekonomisk förening. De har under 2010 fått 591 mnkr av utbetald RUT. Utöver att dessa företag betalar moms, socialavgifter och drar preliminär skatt på löner till sina anställda bidrar de till skatteintäkterna via de vinster som genereras i bolagen. Vinsten i dessa RUT-nischade aktiebolag och ekonomiska föreningar uppgick 2009 till 115 mnkr.³³ Det motsvarar 12 procent av lönesumman eller 5 procent av bruttoomsättningen i dessa företag.

ROT-företagen – struktur och utveckling för representativa grupper

ROT-företagen har blandad verksamhet och i vissa fall betydande inslag av entreprenad som gör att lönesumman i det egna företaget inte är representativ för den produktion som utförts åt hushåll med ROT-avdrag. För att ringa in grupper som bättre illustrerar utvecklingen för ROT-sektorn segmenteras ROT-verksamheten i sex grupper utifrån den verksamhet som bedrevs 2010 (tabell 28). Företag som fått både ROT och RUT där RUT-beloppen dominerar, företag med stort inslag av underentreprenader samt företag där ROT-verksamheten utgör en mindre del av totala verksamheten är mindre intressanta som representanter för ROT-företagens struktur och utveckling. Kvar finns då tre grupper som består av 72 procent av ROT-utförarna (ca 44 000) som tillsammans står för 69 procent (9,2 mdkr) av utbetald ROT (gråmarkerade i tabell 28).

³³ Genererar intäkter av bolagsskatt om 30 mnkr. Bolagsskatten 2009=26,3%

Volymutvecklingen för husarbeten

Tabell 28 Översikt. Företag som fått utbetalning av ROT under 2010 segmenterade på olika grupper

	Företag som fått både ROT och RUT och RUT-delen överväger	Moms i SKD				Moms i inkdekl eller ej momsreg	Samtliga
		entreprenadandel ≥20%	entreprenadandel <20%		utan anställda		
			med anställda				
			Marginell ROT-verksamhet <10%	ROT-nischade ≥10%			
Antal företag	1 428	6 637	9 221	16 416	14 564	12 871	61 137
Utbetald ROT, mnkr	58	3 166	869	6 346	1 480	1 396	13 315
Utbetald ROT i snitt per företag, tkr	41	477	94	387	102	108	218
<i>Inslag av:</i>							
- egenföretagare	782	1 947	960	3 911	11 639	11 875	31 114
- aktiebolag och ek.för.	520	4 358	8 034	11 554	1 007	960	26 433
- andra driftsformer	126	332	227	951	1 918	36	3 590
Nyregistrerade efter 1 januari 2007	622	1 846	1 656	5 096	6 188	3 785	19 193
Verksamma före 2007	806	4 791	7 565	11 320	8 376	9 086	41 944
Andel nya	44%	28%	18%	31%	42%	29%	31%
Lönesumma 2010, mnkr	4 471	18 137	48 577	14 060	..	4 036	89 281
Antal löneKU 2010	39 094	82 909	230 098	90 514	..	18 166	460 781
Snittbelopp per KU, tkr	114	219	211	155	..	222	194
<u>Egenföretagares</u> överskott inkomståret 2009, mnkr	78	453	248	774	1 574	1 400	4 526
<u>Egenföretagare</u> lön som anställd inkomståret 2009, mnkr	64	70	26	172	809	977	2 118
Genomsnittlig förvärvsinkomst för <u>egenföretagare</u> , tkr				242	205	200	
Överskott hos <u>aktiebolag och ek. föreningar</u> 2009, mnkr	411	3 423	17 407	2 154	43	83	23 520
- dito i procent av dessa företags lönesumma 2009				19%	..	2%	
- dito i procent av dessa företags bruttoomsättning				4%	3%	12%	

En kategori bland dessa är ROT-nischade utförare med anställda³⁴ och en årsomsättning över 1 mnkr (moms redovisas i SKD). Gruppen består av 16 416 företag som 2010 haft en lönesumma på 14,1 mdkr och fått 6,3 mdkr i utbetald ROT. Mellan 2008 och 2010 har lönesumman för denna population av företag ökat med 2,8 mdkr vilket motsvarar en ökning med 25 procent (tabell 29).³⁵ Antalet löne-KU för dessa företag har under samma period ökat från ca 69 000 till nästan 91 000 – en ökning med nästan 22 000. Effekten av att det kan finnas byggföretag som varit aktiva med renoveringsarbeten åt hushåll tidigare men som lagts ned under den studerade perioden kommer dock inte med i dessa utvecklingstal. Förändringstalen kan således inte tolkas som representativt för utvecklingen för ROT-sektorn som helhet. Men den kan ändå vara ett stöd för att ringa in vad som skett – det ger en övre gräns för hur den relativa utvecklingen tett sig.

³⁴ ROT-delen utgör överslagsmässigt minst 10 procent av arbetsersättningen

³⁵ Lönesumman i hela byggsektorn under samma period ökat med ca 8 procent. Detta utvecklingstal för hela byggsektorn är ett netto för nytilkomna företag, nettotillväxt hos ”överlevare” (företag som funnits med hela perioden) samt en minuspost för nedlagda företag.

Tabell 29 Lönesumma tidigare år för ROT-nischade företag med anställda 2010 (redovisat moms i SKD, entreprenadandel<20%, ROT-andel i verksamheten≥10%).

År	Lönesumma 2010, mnkr	Antal löne-KU
2008	11 260	68 666
2009	12 242	77 466
2010	14 060	90 514
Ändring från 2008-2010	+2 800	+21 848
dito i %	+25%	+32%

Dessa ROT-nischade företag med anställda har således fått ROT-belopp på 6,3 mdkr vilket överslagsmässigt borde motsvara en arbetsersättning på ungefär lika stort belopp. Arbetsersättningen består i första hand av löner men det finns bland dessa arbetsgivare ett visst inslag av av enskilda firmor där arbetsersättningen till företagsägaren tar sig formen av överskott av näringsverksamhet. Ökningen i lönesumma sedan ROT-avdraget infördes är 2,8 mdkr. Överskotten till ägarna av de enskilda firmor som finns i gruppen ökade mellan 2008 och 2009 med 140 mnkr. Siffror för överskott 2010 finns ännu inte. Även om fullständiga siffror inte finns för 2010 så vågar vi dra slutsatsen att de arbetsersättningar som deklarerats i detta segment av företag ökat avsevärt mindre än vad som schablonmässigt kan antas motsvara arbetsersättningen i ROT-beloppet. Det finns ett antal tänkbara förklaringar:

- Vissa arbeten åt hushåll gjordes redan tidigare vitt men görs år 2010 med ROT-avdrag.
- Företag som utför ROT åt hushåll har specialiserat sig på detta och har omstrukturerat sin verksamhet mot ROT på bekostnad av andra kunder eller för att fylla ut bortfallande efterfrågan från andra kunder under lågkonjunktur.
- Den arbetsersättning som i slutändan faktiskt deklarerats är lägre än 50 procent av fakturerat bruttobelopp.³⁶

Inkomst av näringsverksamhet hos egenföretagare som utfört ROT

Nästan 35 000 av de företag som utfört ROT drivs som enskild firma eller handelsbolag. Dessa företag har totalt fått ca 4,7 mdkr av det ROT-belopp som betalats ut under 2010. Av dessa företagare har ca 17 000 FA-skatt. Statistiken i tabellen nedan visar vilka förvärvsinkomster de egenföretagare som utfört ROT-tjänster under 2010 har haft tidigare om åren. Den senaste uppgiften är från inkomstdeklarationen avseende inkomståret 2009. Detta innebär att det enda år som avser utfall efter att ROT-avdraget infördes är 2009. Under 2009 hade dessa företagare en sammanlagd förvärvsinkomst 6,6 mdkr fördelat på lön (2,1 mdkr) och överskott i företaget (4,5 mdkr). Parallellt med att överskotten i näringsverksamheten ökat så har ersättning i form av lön och skattepliktiga sociala förmåner sjunkit. Den sammanlagda förvärvsinkomsten visar en måttlig ökning. Den genomsnittliga förvärvsinkomsten låg 2009 på 214 000 kr.

³⁶ Schablonmässigt har vi antagit att hälften av det bruttobelopp för arbetskostnader som fakturerats kunderna borde komma fram som deklarerad arbetsersättning (eftersom reduktionen är 50% är det samma sak som att säga att arbetsersättningen är ungefär lika stor som utbetald ROT).

Volymutvecklingen för husarbeten

Tabell 30 Enskild näringsverksamhet och handelsbolag som utfört ROT under 2010.
Inkomstförhållanden tidigare år

	Inkomstår, mnkr			
	2006	2007	2008	2009
Lön och skattepliktiga sociala förmåner*	3 247	2 982	2 628	2 118
Inkomst av näringsverksamhet	2 772	3 364	3 860	4 526
Summa förvärvsinkomst	6 019	6 346	6 488	6 645
Genomsnittlig förvärvsinkomst	193 tkr	204 tkr	209 tkr	214 tkr
Förändring från föreg. år		+5%	+2%	+2%
Andel näringsinkomst av förvärvsinkomsten	46%	53%	59%	68%

*Avser redovisning av s.k. bruttolön i ruta 03 på INK1. I beloppet ingår även vissa skattepliktiga sociala förmåner som är i stället för lön såsom sjukpenning och A-kassa.

Källa: Hunten, informationslagret

Vinsterna i aktiebolag som utfört ROT

Drygt 26 000 av de företag som utfört ROT drivs som aktiebolag eller ekonomiska föreningar. Om man för att identifiera en grupp av företag som representerar förhållandena i just ROT-sektorn skalar bort företag där ROT-verksamheten är marginell och företag med stort entreprenadinslag återstår ca 11 600 aktiebolag/ek.för. som fått 4,9 mdkr av ROT-beloppet. Vinsten i dessa ROT-nischade aktiebolag och ekonomiska föreningar uppgick 2009 till 2,2 mdkr.³⁷ Det motsvarar 19 procent av företagens egna lönesumma eller 4 procent av bruttoomsättningen i dessa företag.

³⁷ Genererar intäkter av bolagsskatt om 566 mnkr. Bolagsskatten 2009=26,3%

6 Husavdragets effekt på svartarbetet

Vi övergår nu till att studera hur husavdraget påverkat svartarbetet. I avsnittet tar vi också upp produktivitetsskillnader mellan utföraren och gör-det-själv-arbete samt priset på vita och svarta arbeten och priskänsligheten – faktorer som inverkar på hushållens val att köpa på en vit eller svart marknad.

6.1 Val av metod för mätning

Vi har övervägt att få grepp om effekten på svartarbetet genom att göra om mätningen av svartarbetet med samma metod som i svartarbetskartläggningen dvs. genom en mätning av svartarbetet ”från botten” genom intervjuer med *hela allmänheten*. Resultatet av en sådan ny mätning skulle sedan jämföras med den tidigare kartläggningen från 2005. Men, liksom vid den utvärdering som gjordes i Danmark, bedömer vi att osäkerheterna i en sådan mätning skulle bli för stora. Mätningar från botten av detta slag ger en ungefärlig uppfattning om totalnivåerna men de variationer som finns mellan åren kan på grund av den statistiska felmarginalen inte användas för att mäta förändringar över åren (jämför Bilaga 6 ”Erfarenheter av systemen i Danmark och Finland”). I Finland har hushållsavdragets effekter på svartarbetet ringats in genom enkätfrågor till företag i branschen som fått bedöma storleken på svartarbetet för denna typ av arbeten med och utan hushållsavdrag.

Vi har valt att, liksom i Danmark, ställa *frågor till köparna*. Effekterna på svartarbete ringas in genom två intervjuundersökningar – en riktad till köpare av RUT-tjänster och en riktad till köpare av ROT-arbeten. Till RUT-köpare har ställts frågor både om man tidigare köpt motsvarande tjänst svart och om man skulle köpa svart om RUT-avdraget avskaffades. Till ROT-köparna har enbart ställts frågor om hur man skulle ha gjort om avdraget inte funnits. Vi har också tagit del av rapporter från och intervjuat intresseorganisationer med överblick och erfarenheter över hur marknaderna för hushållsnära tjänster och ROT-arbeten fungerar.

I intervjuundersökningarna ställs frågor om hela hushållets nyttjande. Urvalet har gjorts slumpmässigt med samtliga köpare av RUT respektive ROT som urvalspopulationer. Detta innebär att i de fall båda parter i ett sambohushåll varit köpare av RUT respektive ROT så har deras köpta arbetstimmar dubbel sannolikhet att komma med. För att undvika dubbelräkning vid sammanställningar av arbetade timmar ges halv vikt åt arbetstimmar som redovisas i de fall det finns två köpare i ett sambohushåll (se Bilaga 3).

Nedan presenteras först den bild intervjuundersökningen riktad till köpare ger avseende RUT-tjänster och därefter motsvarande för intervjuundersökningen om ROT-arbeten. Resultatet jämförs med den bild av effekterna på svartarbetet som finns hos intresseorganisationerna på utförarsidan.

Väl medvetna om att uppgifterna i en del fall är ytterst osäkra väljer vi att redovisa siffror även nedbrutna på delgrupper. För att få en känsla för storleksordningen räknar vi i vissa fall upp siffrorna från urvalet till att motsvara riksnivå utifrån vad vi vet om antalet köpare totalt i riket 2010. Vi räknar också om de svar om tid som ges i urvalet till att motsvara riksnivå. Sådana överslagsmässiga uppräknings ger en bättre känsla för den verkliga omfattningen. En dokumentation – även av osäkra siffror – är en tillgång om man i framtiden gör nya undersökningar och vill jämföra resultaten över tiden. Jämför svartarbetskartläggningens omfattande dokumentation avseende 2005 som varit ett stöd i de bedömningar som här görs

av husavdragets effekter på svartarbetet.

Fokus i presentationen är antalet köpta arbetstimmar. En tumregel när man läser är att 1 miljon timmar motsvarar ungefär 700 årsarbeten.³⁸

6.2 Hushållsnära tjänster (RUT-tjänster)

6.2.1 RUT: Prissättning vita och svarta arbeten

Är prisskillnaden stor mellan vita och svarta arbeten finns starkare incitament att köpa svart. En prisjämförelse vitt-svart avser dock i allmänhet inte helt likvärdiga produkter – köparna kan antas uppfatta att vita arbeten har vissa kvalitativa fördelar framför svarta varför det finns motverkande incitament till endast priset. Hur ser då prissättningen ut för RUT-tjänsterna?

I intervjuundersökningen har ställts frågor med avsikt att fånga upp dels timpriser dels volym debiterad arbetstid. Frågorna har inlett med en fråga om hur man gjort upp om priset. Beroende på svaret på denna fråga har de intervjuade därefter fått följdfrågor som syftar till att direkt eller indirekt fånga upp timpriser och debiterad tid. Vill man studera timpriser torde den bästa bilden fås genom att använda de fall där priset baseras på uppgift om ett debiterat timpris.

Tabell 31 Hur priset gjorts upp med utföraren

Form av prisuppgörelse med utföraren	Andel av köparna, %	
	Städning m.m.	Trädgårdsarbete/ snöröjning
Som pris per timme	50	71
Som pris per gång	38	25
Kombination av timpris och gånger	8	3
Annat/Vet inte	4	1
Totalt	100	100

Vid städning har hälften av köparna haft en uppgörelse om timpris och ifråga om trädgårdsarbete/snöröjning har 71 procent baserats på timpris. Frågan vid timprisuppgörelse har varit formulerad som ”Hur mycket har ditt hushåll betalat netto, dvs. efter skattereduktion, per arbetstimme?”. Svaren från gruppen används för att få en bild av spridningen i nettotimpris. Sammanställningen nedan baseras på de intervjuades svar om timpriser utan viktning efter antalet köpta timmar för respektive köpare. Medianpriset netto per timme ligger både för städning och trädgårdsarbete på 175 kr motsvarande ett debiterat bruttopris från utföraren på 350 kr/tim.

³⁸ Ett helårsarbete motsvarar ca 1800 timmar varav 80 procent antas vara effektiv tid som kan debiteras köparen. Det innebär att ett årsarbete motsvarar 1440 timmar i debiterad tid. En miljon timmar motsvarar med dessa beräkningsantaganden avrundat 700 debiterade årsarbeten.

Effekt på svartarbetet

Tabell 32 Timpris för RUT-tjänsterna Städning och Trädgårdsarbete/snöröjning för den grupp av köpare som gjort upp om timpris

	Städning m.m.		Trädgårdsarbete/ snöröjning	
	Nettopris efter reduktion, kr/tim	Dito bruttopris, kr/tim	Nettopris efter reduktion, kr/tim	Dito bruttopris, kr/tim
Medelvärde	186	373	199	398
Median	175	350	175	350
<i>Gräns percentiler:</i>				
10	121	242	133	266
20	130	260	150	300
25	150	299	150	300
30	150	300	150	300
40	160	320	160	320
50	175	350	175	350
60	190	380	190	380
70	200	400	200	400
75	212	424	225	450
80	240	480	250	500
90	280	560	300	600

En jämförelse av genomsnittliga vita och svarta timpriser för städning visar att det nettopris köparna nu betalar ligger ca 40 kr högre än det svartpris som betalades av de RUT-köpare som tidigare köpte svart.

Tabell 33 Genomsnittliga vita och svarta timpris för städtjänster, kr/tim

	Städning m.m.
Vitt bruttopris före skattereduktion (år 2010)	373
Vitt nettopris efter skattereduktion (år 2010)	186
Tidigare svartpris för dagens RUT-köpare*	147
Svartpris för hela svarta städtjänstmarknaden:	
- enligt svartarbetskartläggningen 2005	78
- dito 2010 vid ett påslag på 3% per år	90

* Enligt fråga ställd i intervjuundersökningen till de som uppger att de tidigare köpt städning svart: "Hur högt var det tidigare svartpriset per timme?"

Del av denna differens kan ha att göra med att de svarta timpriser som uppgivits av de intervjuade kan vara ett eller ett par år gamla. Det kan vara intressant att gå tillbaka och se på de svarta timpriser för städning som kom fram i svartarbetskartläggningen 2005. Detta timpris avsåg förhållandena på *hela den svarta städtjänstmarknaden åt hushåll* och det genomsnittliga svartpriset låg på 78 kr/tim. Om man på detta pris gör ett påslag om 3 procent/år skulle det i 2010 års nivå motsvara 90 kr dvs. fortfarande betydligt lägre än det svartpris dagens köpare av städtjänster betalat.

Tänkbara förklaringar:

- Svartpriserna har under perioden 2005-2010 ökat med mer än i snitt 3 procent per år
- Priserna på svarta marknaden varierar. Det svartpris som angivits av RUT-köpare som tidigare köpt svart är inte representativt för hur det ser ut för hela den svarta städtjänstmarknaden. RUT-köparna betalade relativt sett ett högre svartpris än andra

som köpte svart. Priset för städning i snitt för hela svarta städtjänstmarknaden åt hushåll ligger lägre. Detta skulle kunna vara en indikation på att det fanns en tudelad svarttjänstmarknad bestående av en del med mycket låga svartpriser.

6.2.2 RUT: Köparnas priskänslighet

Vi tittar nu närmare på RUT-köparnas priskänslighet. Vi tittar dels på produktivitetsskillnaden mellan köparen och utföraren dels på hur man uppger att man skulle agera om avdraget reducerades eller helt togs bort.

Ser man till städtjänster och åldrarna 18-64 år så uppger 8 procent att de inte kan göra jobbet själv och 16 procent att tidsåtgången skulle vara 3 ggr eller mer vid gör-det-själv. För 46 procent skulle tidsåtgången vara 1,5 eller 2 ggr så mycket. För 30 procent skulle tidsåtgången vara densamma som eller kortare än för utföraren. För trädgårdsarbete/snöröjning är andelen som inte kan göra jobbet själv högre. Som vi tidigare har sett så finns en överrepresentation av äldre bland dem som köpt trädgårdsarbete/snöröjning.

Tabell 34 Produktivitetsskillnad mellan köparens eget hushåll och utföraren

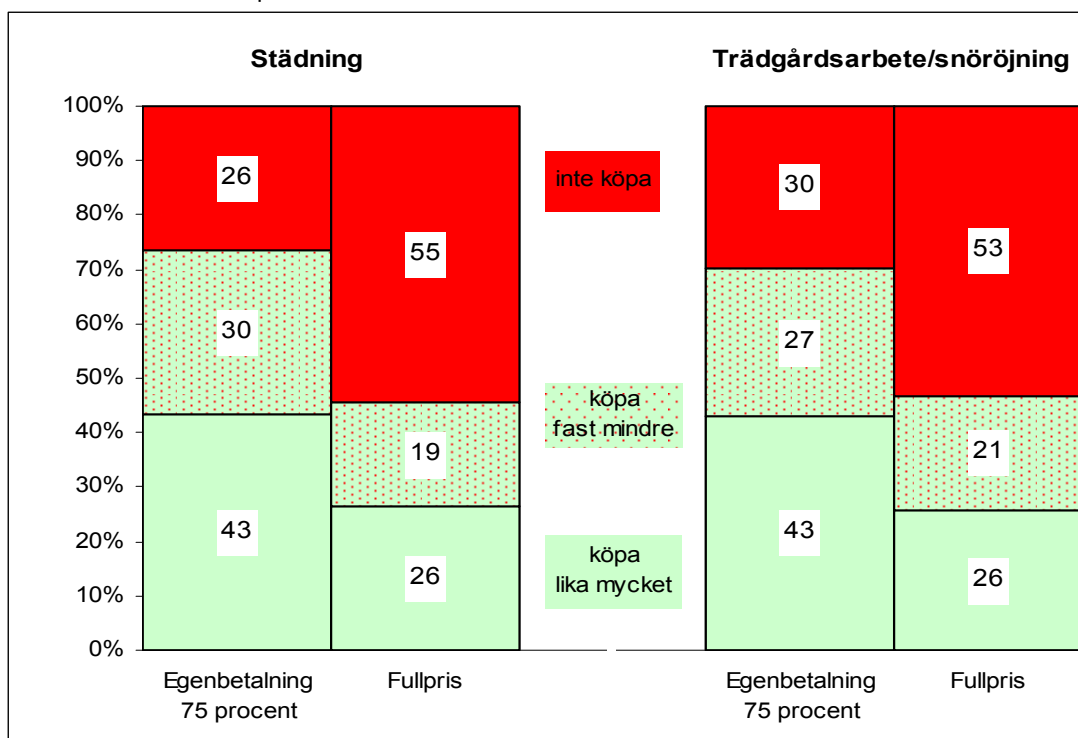
Fråga: Om ni i hushållet skulle ha gjort jobbet med samma kvalitet som det ni nu köpt – hur många timmar skulle det ta jämfört med det företag som nu gjort jobbet?

Tidsåtgång gör-det-själv	Andel av de hushåll köparen ingår i, %			
	Samtliga 18-74 år		18-64 år	
	Städning m.m.	Trädgårds- arbete snöröjning	Städning m.m.	Trädgårds- arbete snöröjning
Gör det själv på kortare tid	3	0	4	0
Lika många timmar	24	17	26	20
1,5ggr	17	11	18	16
2ggr	27	27	28	29
3ggr eller mer	17	19	16	20
Kan inte göra jobbet själv	12	26	8	15
Samtliga	100	100	100	100

I intervjuundersökningen har ställts frågor om hushållet skulle fortsätta köpa tjänsten vitt mot faktura om skattereduktionen sänktes till 25 procent så att man fick betala 75 procent av fullpriset respektive att den helt togs bort.

Diagram 3 Andel av RUT-köparna som skulle fortsätta köpa om skattereduktionen blev mindre

- Fråga: Skulle du köpa liknande tjänster vitt mot faktura i framtiden om skattereduktionen blev mindre? Om du fick betala 75% av fullpriset?
- Fråga: Och om reduktionen skulle avskaffas och du fick betala fullt pris 100% - dvs. dubbelt så mycket? Skulle du då köpa?

Om egenbetalningen för städtjänster skulle bli 75 procent uppgår 43 procent att de skulle fortsätta köpa lika mycket vitt mot faktura, 30 procent skulle köpa mindre och 26 skulle sluta köpa. Om reduktionen skulle tas bort och man skulle få betala fullpris skulle 26 procent fortfarande köpa lika mycket, 19 procent skulle köpa mindre och 55 procent skulle upphöra med köpen. Profilen för trädgårdsarbete/snöröjning är likartad den för städtjänster.

Till de som uppgivit att de skulle köpa mindre eller sluta köpa helt om skattereduktionen upphörde ställdes frågan hur de då skulle få arbetet utfört. De intervjuade har kunnat ange flera svarsalternativ. Av de som skulle köpa mindre eller upphöra med köpen av städtjänster skulle 81 procent göra jobbet själv och 11 procent låta jobbet vara gjort. Övergå till att köpa svart anges av 11 procent. Utslaget på samtliga som köpt städtjänster innebär detta att vid ett avskaffande ser 8 procent svartköp som lösningen. Bland dem som köpt trädgårdsarbete/snöröjning skulle motsvarande andel som skulle välja svarta köp uppgå till 5 procent.

Tabell 35 Hur hushållen uppger att de skulle få utfört motsvarande om reduktionen avskaffades

A. Städtjänster

	Fördelning på hur man skulle få jobbet gjort istället			Samtliga köpare av städtjänster
	Delgruppen som skulle			
	Köpa mindre	Helt upphöra att köpa	Sammanfört köpa mindre eller upphöra	
Fortsätta köpa lika mycket	-	-	-	26%
Skulle göra jobbet själv	79%	82%	81%	60%
Köpa svart	5%	12%	11%	8%
Ta hjälp av vänner/anhöriga	10%	9%	10%	7%
Låta jobbet vara ogjort	18%	9%	11%	8%
Vet ej/Ej svar	7%	3%	4%	3%
Total	100%	100%	100%	100%

Anm. De intervjuade har kunnat ange flera alternativ vilket gör att en summering av delposterna överstiger 100%.

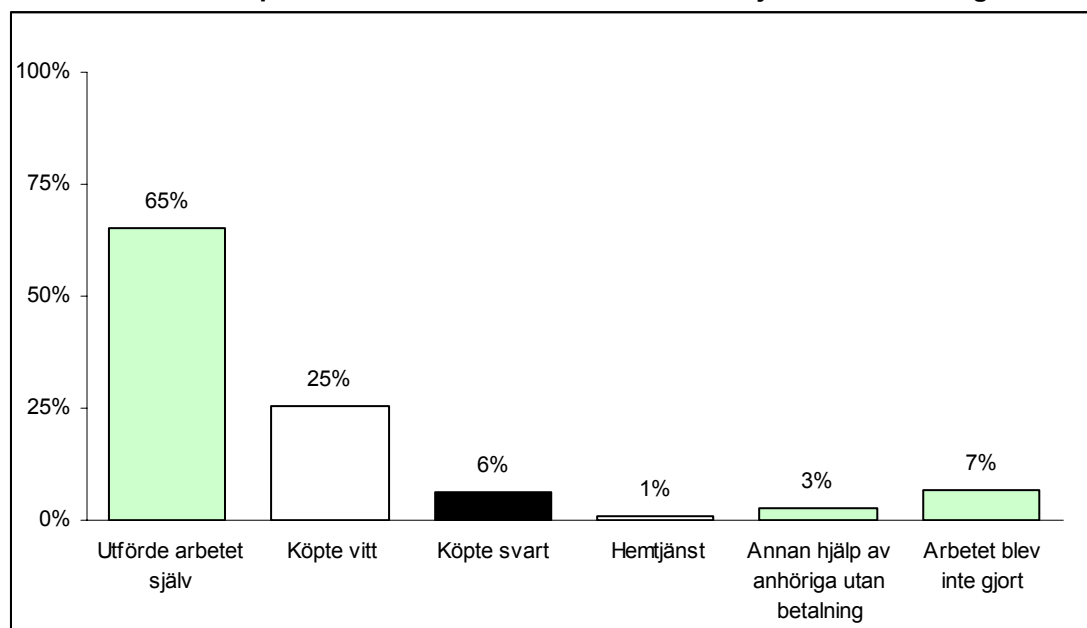
B. Trädgårdsarbete/snöröjning

	Samtliga köpare av trädgårdsarbete/snöröjning
Fortsätta köpa lika mycket	26%
Skulle göra jobbet själv	44%
Köpa svart	5%
Ta hjälp av vänner/anhöriga	24%
Låta jobbet vara ogjort	15%
Vet ej/Ej svar	0%
Total	100%

6.2.3 RUT: Beräknad påverkan på svarta städtjänster

Uppskattningsvis köptes år 2010 städtjänster med RUT-avdrag av 238 000 personer under 75 år. I intervjuundersökningen ställdes en fråga om hur hushållen utförde motsvarande jobb tidigare. Det vanligaste var att de hushåll köparna ingår i gjorde jobbet själv (65 procent). En fjärdedel köpte vitt redan tidigare. Sex procent av köparna uppger att deras hushåll köpte svart.

**Diagram 4 Köpare av städtjänster i åldersgruppen 18-74 år.
Hur köparnas hushåll fick utfört motsvarande jobb innan avdraget fanns**

Vi fokuserar nu på den grupp som tidigare köpte städning svart. I svartarbetskartläggningen 2005 beräknades antalet hushåll som köpte svart till 147 000. De tidigare svartköpare som finns i RUT-populationen uppgår uttryckt i antal hushåll till ca 14 000. Det motsvarar en minskning med 10 procent av antalet svartköpande hushåll.

Tabell 36 Hushåll som köpte svartstädning tidigare. Effekt på frekvensen köpt svartstädning

	Städning m.m.
Antal köpare 18-74 år som ingår i hushåll som köpte svart	15 000
Dito uppskattat antal hushåll som tidigare köpte svart	14 000
Antal hushåll som köpte svart enligt svartarbetskartläggningen 2005	147 000
Relativ minskning i frekvensen svartköpande hushåll	10%

Anm. Både undersökningen riktad till köpare av RUT-tjänster och svartarbetskartläggningen omfattade åldersgrupperna 18-74 år

Enligt svartarbetskartläggningen 2005 köptes 7,4 miljoner timmar svartstädning. Överslagsmässigt räknar vi med (se tabell nedan) att i storleksordningen 0,9 miljoner av dessa försvunnit genom att man övergått till att köpa med RUT-avdrag. Det motsvarar en minskning av antalet svarta städtimmar med 11 å 12 procent.

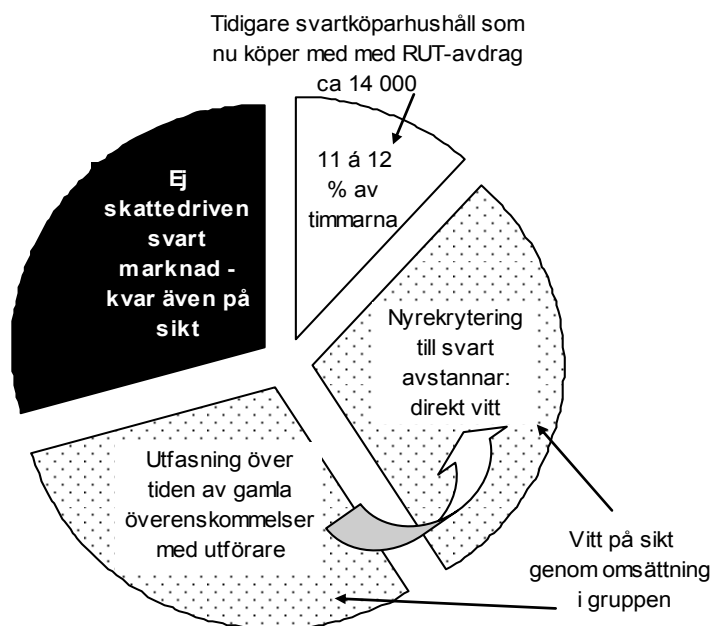
Effekt på svartarbetet

Tabell 37 Beräknat antal tidigare köpta timmar svartstädning bland dagens RUT-köpare

	Antal köpta svarta timmar, miljoner
Antal köpta RUT-timmar 2010 i gruppen som tidigare köpte svart, miljoner	0,93
varav fördelat efter tidigare svartköpsvolym	
- köpte svart i samma utsträckning	0,62
- köpte mer	0,07
- köpte mindre	0,24
Beräknat antal tidigare svarttimmar utifrån olika antaganden	
Räkneexempel 1: Om ± 0 ; +20%; -20%	0,89
Räkneexempel 2: Om ± 0 ; +50%; -50%	0,84
Antal köpta svarta städtjänsttimmar enligt svartarbetskartläggningen 2005	7,45
Beräknad relativ minskning av svartarbetets volym, %	
Räkneexempel 1	12,0%
Räkneexempel 2	11,3%

Effekten på svarta städtjänster kan vara större än vad resultaten ovan baserat på frågan om ”hur man gjorde tidigare” antyder. En orsak till underskattning kan givetvis vara att köparna uppfattat frågan om tidigare svartköp som känslig och inte svarat uppriktigt på frågan. Men det finns även andra förklaringar. Figuren nedan illustrerar schematiskt hur påverkan på svarta städtjänster kan tänkas komma att utvecklas över tiden.

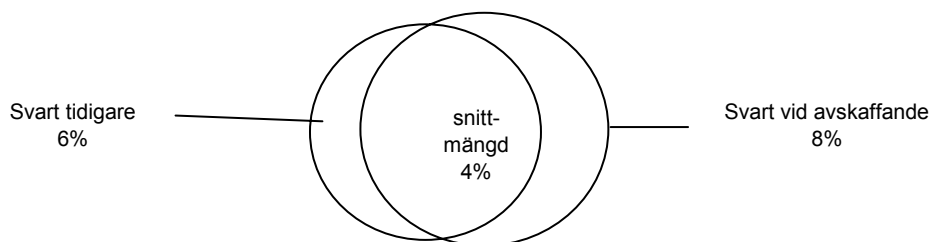
Figur 3 Schematisk bild av komponenter i omvandlingen från svarta till vita köp av städtjänster

RUT-avdraget har funnits i ett antal år. En orsak till att omvandlingen från svart till vitt underskattas med frågan om man ”köpte svart tidigare” kan vara att det bland nytillkomna RUT-hushåll finns sådana som annars skulle efterfrågat svartarbete. På en fråga om hur man skulle göra om RUT-avdraget avskaffades svarar 8 procent av köparna att de ”skulle köpa svart” att jämföra med 6 procent som uppger att de ”köpte svart tidigare”. Av de 8 procentenheter som skulle köpa svart om RUT-avdraget inte fanns är 4 procentenheter

personer som inte köpte svart tidigare. Detta kan vara en indikation på att frågan om hur man gjorde tidigare underskattar omvandlingen från svart till vitt.

Figur 4 Köpare av städtjänster med RUT-avdrag . Andel som ingick i hushåll som köpte svart tidigare och andel som skulle köpa svart vid ett avskaffat RUT-avdrag

En annan orsak till underskattning är den rörlighet som finns bland köpare och utförare på den svarta städtjänstmarknaden. En del kan ha upphört som svartköpare utan att de börjat köpa med RUT-avdrag. För andra sker utfasning i takt med att gamla överenskommelser om svartstädning upphör av olika skäl. För hushåll som under längre tid köpt svart torde beslutet att övergå till att köpa med RUT-avdrag inte bara vara en fråga om pris. Det kan finnas en långvarig relation mellan utföraren och köparen och denna överges inte för att det kommit RUT-avdrag. Det kan också finnas inslag av papperslösa som utför tjänsterna och för dessa är vit ersättning med RUT-avdrag inte ett alternativ.

Den jämförelse som ovan gjorts av svarta priser för städtjänster indikerar att svarta städtjänster har utförts på en tudelad marknad: En del med mer ”normala” svarta priser och en där utbud och efterfrågan har en karaktär som resulterar i en extremt låg prissättning. Bakom denna lågprismarknad finns andra drivkrafter än skatter. Det handlar bl.a. om papperslösa migranter. Det finns uppskattningsvis 10-20 000 papperslösa i Sverige och del av dessa arbetar svart med städning i privata hem. Om man som räkneexempel antar att 2 000 städar svart med i snitt 40 timmar per vecka motsvarar det 4 miljoner timmar under ett år. De papperslösa har inte möjlighet att övergå till vitt arbete och det verkar fortfarande finnas familjer som anställer papperslösa istället för att köpa med RUT-avdrag. Troligen beror detta på att lönerna för de papperslösa är så låga att det fortfarande blir betydligt billigare. För den köpare som behöver rationalisera det svarta lågprisköpet kan tas till argumentet att man hjälper utsatta personer. Det som gör det svårt att komma åt de papperslösa svartarbetarna genom ändrade skatteregler är att de arbetar svart inte för att undgå skatt utan för att de inte kan ta emot vita löner när de saknar personnummer. För att komma till rätta med den del av den svarta sektorn som inte är skattedriven kan man alltså räkna med att det krävs andra åtgärder än ändrade skatteregler. Vi tar upp frågan om ”Icke skattedrivet svartarbete” mera utförligt i ett separat avsnitt (avsnitt 7). Förekomsten av viss svartstädning utförd av papperslösa torde emellertid inte uppfattas som ett hinder mot framväxten av en väl fungerande vit RUT-sektor. De som bjuder ut svarta tjänster annonserar inte och marknaden har ingen tillväxtpotential.

Det har troligen också funnits en del bidragstagare som drygat ut sitt bidrag med att arbeta lite svart. De svartarbetande bidragstagarna skiljer sig dock på ett väsentligt sätt från de papperslösa. De är inte beroende av svartarbetet för sin överlevnad och kan därför ställa högre krav på rimlig ersättning för utfört jobb. Eftersom husavdraget gör det mindre lönsamt att anlita svart arbetskraft som arbetar för ”normala” svarta löner så kan dock husavdraget bidra till att de bidragstagare som arbetar svart trängs ut från den hushållsnära sektorn.

Minskningen av antalet monetärt ersatta svarta arbetstimmar med 0,9 miljoner eller 11 å 12 procent kan jämföras med de mätningar av effekterna på svartarbete som gjorts i Danmark och Finland.

Tabell 38 Översikt över mätningar av effekten på svartarbete i Sverige, Danmark och Finland

	Sverige	Danmark	Finland
Landets storlek mätt i invånarantal	9,4 miljoner (år 2010)	5,3 miljoner (år 2000)	5,2 miljoner (år 2004)
Införandeår permanent	2007 juli	1997	2001
År för effektmätning	2010	2000	2004
Metod	Frågor till köpare av RUT	Frågor till köpare av hjemmeservice	Frågor till företag aktiva i branschen
Tjänst som omfattas i redovisningen nedan	Städtjänster	Städtjänster	Hushållsnära tjänster
Svart volym i timmar innan avdraget fanns	7,4 miljoner (ersättning i pengar)	7 miljoner (alla ersättningsformer)	0,3 miljoner (179 manår)
Uppskattad minskning av svartarbetet, timmar	0,9 miljoner	0,5 miljoner	0,2 miljoner (104 manår)
Relativ minskning av svart timantal	11 å 12%	7%	58%

I Danmark var volymen svartstädning före hjemmeserviceordningen 7 miljoner timmar (alla ersättningsformer). I Danmark tillfrågades köparna av hjemmeservice hur de gjort tidigare dvs. samma metod som vi använt. Hjemmeserviceordningen uppskattades fyra år efter införandet ha minskat antalet timmar svartstädning med 485 000 timmar eller ca 7 procent (se Bilaga 6). De danska och svenska resultaten ligger om hänsyn tas till ländernas olika storlek ganska nära varandra räknat i minskat timantal i absoluta tal. Den relativa minskningen blir dock något högre för Sverige beroende på att antalet svarta timmar i utgångsläget var relativt sett högre i Danmark.

I den utvärdering av effekterna som gjordes i Finland ringades effekterna på svartarbetet in genom att företag verksamma i branschen via enkätfrågor fick uppskatta inslaget av svart under det hypotetiska antagandena att hushållsavdraget inte hade funnits respektive hur mycket svart som fanns med hushållsavdrag. Volymen svartarbete med hushållsnära tjänster uppskattades utan hushållsavdrag till 179 manår (\approx ca 320 000 timmar)³⁹. Företagens skattning innebar att 60 procent (104 manår \approx 185 000 timmar) av den svarta marknaden med hushållsnära tjänster hade försvunnit år 2004 när avdraget funnits permanent i fyra år. Mätningen i Finland är gjord på helt annat sätt och är svår att jämföra med resultaten för Sverige. Det som ter sig mest avvikande i förhållande till Sverige och Danmark är skattningen att volymen svartstädning utan avdrag var ytterst marginell i Finland.

6.2.4 Städtjänster – Rörlighet till och från svart

I vilken utsträckning ändrar man sitt beteende? Före RUT-avdraget köpte vissa städtjänsten svart, vissa vitt och vissa gjorda jobbet själv. Hur skulle dagens köpare välja att göra om avdraget skulle avskaffas?

Tittar man på *samtliga som köpt städtjänster* i åldrarna 18-74 år och jämför hur de gjorde innan RUT-avdraget fanns och hur de uppger att de skulle göra om avdraget avskaffades är

³⁹ Omvandling till timmar är egen beräkning baserad på ett schablonantagande om 1800 timmar per årsarbete.

bilden ”före-efter” mycket likartad. Andelen som skulle köpa svart skulle öka en aning – från 6 till 8 procent. Denna ökning skulle dock kunna vara en naturlig följd av den omsättning som finns bland svartköpare. RUT-avdraget har funnits några år och bland köparna kan finnas personer som inte tidigare köpte svart men som skulle ha ”nyrekryterats” till svartköpargruppen om avdraget inte funnits dessa år.

**Tabell 39 Köpare av städtjänster åldersgruppen 18-74 år.
Hur man gjorde innan avdraget fanns och hur man skulle göra vid ett ev. avskaffande**

"Lösning" för det hushåll köparen ingår i	Andel av köparna med olika beteenden, %	
	Före RUT-avdraget	Vid avskaffat RUT-avdrag
Arbetet själv	65	60
Svartköp	6	8
Vitt köp	25	26
Hemtjänst	1	..
Annan hjälp av anhöriga utan betalning	3	7
Arbetet ogjort	7	8
Vet ej	0	3
Samtliga	100	100

Anm. Flera svarsalternativ har kunnat ges vilket gör att en summering av delposterna överstiger 100%

Men hur är det med rörligheten inom ramen för denna till synes höga stabilitet i beteendet?

Hur skulle den grupp av städtjänstköpare som *tidigare köpte svart* – med erfarenhet av RUT-avdraget – bete sig vid ett avskaffande? Flera svarsalternativ har kunnat anges. Drygt 60% skulle återgå till att köpa svart, 10 procent skulle fortsätta köpa vitt och 39 procent skulle göra jobbet eller del av jobbet själv.

Köpte svarta städtjänster tidigare – lösning vid ett ev. avskaffande

	Andel av dessa köpare som vid ett avskaffande skulle					
	Göra jobbet själv	Köpa svart	Köpa vitt	Ta hjälp av vänner/anhöriga	Låta jobbet vara ogjort	Vet ej
Köpte svart före RUT-avdraget	39%	62%	10%	2%	10%	6%

Anm. Gruppen utgör ca 6 procent av de som köper städtjänster i åldrarna 18-74 år (≈ 15 000 köpare).

Om vi istället tittar på den grupp av köpare som *vid ett avskaffat avdrag* skulle välja att *köpa svart* och ser hur dessa fick jobbet utfört före RUT-avdraget blir bilden följande. Ungefär hälften köpte svart tidigare och hälften gjorde jobbet själv.

Skulle köpa svarta städtjänster vid ett avskaffande – beteende före RUT-avdraget

	Andel av dessa köpare som före RUT-avdraget				
	Gjorde jobbet själv	Köpte svart	Köpte vitt	Tog hjälp av vänner/anhöriga	Arbetet blev inte gjort
Skulle köpa svart vid ett avskaffande	51%	51%	7%	1%	8%

Anm. Gruppen utgör ca 8 procent av de som köper städtjänster i åldrarna 18-74 år (≈ 18 000 köpare).

Sammanfattningsvis kan sägas att det vid ett avskaffat RUT-avdrag skulle uppkomma en viss övergång till svarta köp från grupper som tidigare gjorde jobbet själv eller köpte vitt. Men ett påfallande intryck är att det finns en kärna av svartköpare som köpte svart tidigare och som skulle återgå till tidigare beteende vid ett avskaffande.

Slutligen tittar vi på den grupp som skulle köpa *lika mycket vitt vid ett avskaffande* och ser till hur dessa gjorde innan RUT-avdraget fanns. Den bild som framträder är att det finns en stabil krets som köper vitt oberoende av om avdraget finns eller inte – 61 procent köpte vitt redan före RUT-avdraget och skulle fortsätta köpa lika mycket efter ett avskaffande. Därutöver finns i gruppen 35 procent som tidigare gjorde jobbet själv. Inslaget av ”konverterade” tidigare svartköpare är däremot försumbart.

Skulle köpa lika mycket vita städtjänster vid ett avskaffande – beteende före RUT-avdraget

	Andel av dessa köpare som före RUT-avdraget				
	Gjorde jobbet själv	Köpte svart	Köpte vitt	Tog hjälp av vänner/anhöriga	Arbetet blev inte gjort
Skulle fortsätta köpa lika mycket vitt vid ett avskaffande	35%	2%	61%	1%	2%

Anm. Gruppen utgör ca 26 procent av de som köper städtjänster i åldrarna 18-74 år (≈ 62 000 köpare).

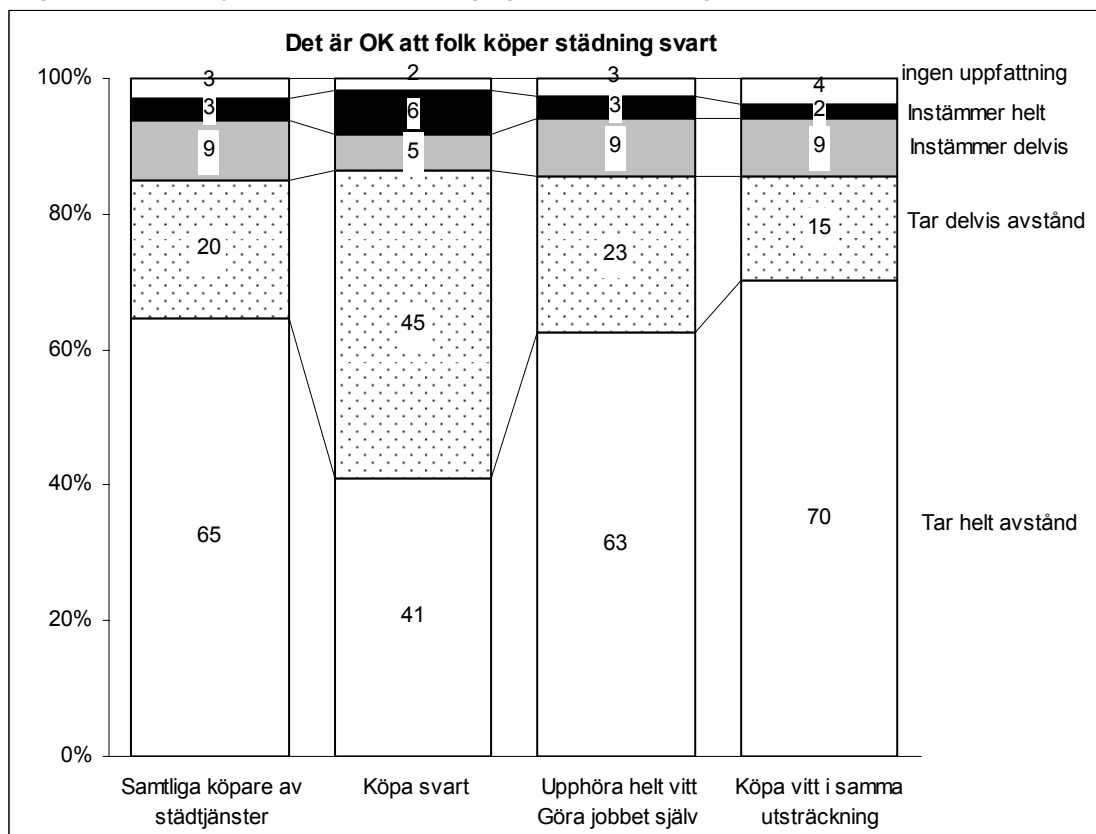
Hur ser då dessa övergångar ut i olika socioekonomiska grupper? Städtjänstköpande pensionärer och köpare med årsinkomst över 500 tkr utmärker sig genom att tidigare ha köpt både mer vitt och mer svart än andra grupper av RUT-köpare. Offentliga tjänstemän som nu köper städtjänster med RUT-avdrag har tidigare köpt svart i lägre utsträckning än andra RUT-köpare. För den som är intresserad av mer detaljer kring hur köpare i olika åldrar, sysselsättning och inkomstlägen gjorde tidigare och hur de skulle välja att få jobbet utfört om det avskaffades hänvisas till Bilaga 7 (tabellerna 1-2).

RUT-köparnas attityd till att folk köper städning svart

Hur är RUT-köparnas attityd till att köpa svart? Skiljer den sig åt mellan städtjänstköpare som vid ett avskaffande skulle välja att köpa svart, göra jobbet själv och som skulle fortsätta köpa vitt? I intervjuundersökningen fick man ta ställning till påståendet ”*Det är OK att folk köper städning svart*”. Andelen som tar helt eller delvis avstånd från påståendet är densamma, ca 85 procent, i alla grupper (diagram 5). Vi menar att den höga andelen som tar helt eller delvis avstånd får tolkas som att i rollen som samhällsmedborgare finns en konsensus kring att svarta köp egentligen inte är OK. Men, som framgår av diagram 5 nedan, finns mellan grupperna en skillnad i styrkan i detta ställningstagande med avseende på fördelningen mellan att ta ”helt” eller ”delvis” avstånd som vi bedömer återspeglar mer hur man ser på frågan ur ett eget skattebetalarperspektiv. I gruppen som skulle köpa svart vid ett avskaffande är andelen som tar ”helt avstånd” lägre och ”delvis avstånd” högre. Det går av detta resultat inte att dra någon slutsats om kausalitet mellan inställning och valet att köpa svart.⁴⁰ Vi kan bara konstatera att det samvarierar – bland de som skulle börja köpa svart finns i högre grad åsikten att det ”delvis” är OK att köpa svart. Den högre andelen som svarar ”delvis” kan spegla ett behov att rationalisera eget beteende.

⁴⁰ Dvs. vi kan inte säga att inställningen leder till att man köper svart. Det kan vara så att man köper svart och anpassar inställningen till detta.

Diagram 5 Attityden till svart städning i grupper som uppger olika beteende vid ett avskaffande

6.2.5 Bilden av svartstädning hos Almega

Hur väl stämmer den bild av effekterna på svartstädning som vi kommit fram till med den bild som finns hos t.ex. Almega som är tjänsteföretagens arbetsgivarorganisation? Vi har tagit del av Almezas erfarenheter via de rapporter som Almega publicerat under årens lopp. I maj 2011 intervjuade vi Almega för att fånga upp branschens aktuella syn på fakturamodellen och förekomsten av svartarbete.

Företag som är specialiserade på att tillhandahålla hushållstjänster har sedan mitten av 90-talet varit organiserade som en egen bransch ”Hemserviceföretagen” inom Almega. Kollektivavtal för branschen tecknas med fackförbundet Kommunal. Hushållsnära tjänster tillhandahålls numera också av en hel del traditionella service- och städföretag som i första hand vänder sig till företagssektorn organiserade i branschorganisationen ”Service-entreprenörerna” inom Almega. Under åren före RUT-avdraget såg man att den svarta marknaden fick allt större utrymme hos konsumenterna – den oseriösa marknaden växte på bekostnad av den seriösa.⁴¹ Branschen hade svårt att utvecklas. Det är mot denna bakgrund Almega drivit frågan om skattereduktion för hushållsnära tjänster.

Sedan RUT-avdragets tillkomst sommaren 2007 har man sett en växande marknad och att allmänhetens vilja att köpa från ett seriöst företag ökat. Från att ha varit en bransch mest

⁴¹En undersökning av hushållens inköp av hushållsnära tjänster (städning, trädgårdsskötsel m.m.) visade att ca 60 procent av dessa verkar ha betalats kontant under 2004 vilket ger en indikation på läget för branschen. (Källa: ROT-avdrag och svartarbete i hushållssektorn. Juli 2005. Rapport från Byggbranschen i samverkan).

förknippad med svartarbete har nu seriösa företag vuxit fram i en bransch som är under kraftig tillväxt.

Almegas undersökningar riktade till branschens företag visar att 3 av 4 anställda kommer från tidigare arbetslöshet (undersökning i juni 2010). Företagen som Almega har kontakt med uppger att det finns anställda och även aktörer som nu driver hemserviceföretag som tidigare arbetade svart. I en bransch med konkurrens från den svarta sektorn har en skattereduktion visat sig helt nödvändig och en förutsättning för att många ska arbeta vitt. Det innebär också bättre arbetsvillkor för de anställda då Hemserviceföretagen måste följa de lagar och regler som gäller på arbetsmarknaden och ta ett större ansvar för sina anställda.

Almegas uppfattning är att det fortfarande förekommer svartarbete men att det har minskat. Men med hur mycket är svårt att säga. Troligen kommer en viss del av den svarta sektorn att fortsätta. Det finns t.ex. personer som saknar uppehållstillstånd och behöver ett arbete, och det finns kunder som alltid väljer den billigaste tjänsten. Almegas uppfattning är att det troligen inte tillkommer nya svartarbeten inom hemservicebranschen. Företagen i hemservicebranschen är små och underentreprenader är inte vanliga. Möjligen tillkommer svarta arbeten inom den del av städmarknaden som sker business to business där man i högre utsträckning använder sig av underentreprenörer.

Almega menar att det finns två kategorier när det gäller svartarbete. En kategori är där kunden vet att det är svart och väljer det. Den andra kategorin är ”gråzonen” – där kunden tror att det är vitt bara för att de får RUT-avdrag, men det ändå är svart. Företag i denna gråzon dumpar priserna i en bransch som är priskänslig och där marginalerna i de seriösa företagen är små. Den första kategorin ses inte som det största problemet, det är troligen en grupp som kommer att finnas kvar i viss utsträckning. Det är den sistnämnda kategorin som medvetet väljer bort kollektivavtal och försäkringar som stör branschen mest.

Almega menar att för att få en välfungerande bransch är det viktigt att företag som ännu inte har kollektivavtal för sina anställda slussas in till att teckna avtal. Hemserviceföretag som är organiserade hos Almega kan nu också bli auktoriserade vilket innebär att de uppfyller vissa grundläggande krav. Auktorisationen hjälper kunderna att välja seriösa och pålitliga företag.

På frågan hur Skatteverket ska agera för att skydda branschen mot oseriösa inslag nämns ta emot tips, kontrollera utförare och att arbeta proaktivt. Branschen är öppen för samarbete – allt för att begränsa illojal konkurrens.

En tydlig konsekvens av RUT-avdraget är att acceptansen för att köpa tjänsterna svart har minskat. Almegas undersökningar visar att andelen som inte tycker det spelar någon roll om jobbet görs svart eller vitt krympt successivt från 33 procent i december 2007 till kring 20 procent i januari 2010. Hela 70 procent är uttalade motståndare till svarta köp. När inte kostnaden är en starkt drivande anledning till att köpa tjänsterna svart saknas motiv och acceptans för dessa. Frågor till köpargruppen visar att man är mycket nöjd med och uppskattar tjänsterna vad avser trygghet, kvalitet och att vara prisvärda. Trygghet, kvalitet och pris hos dessa vita tjänster menar Almega är förklaringarna till det växande intresset för hushållsnära tjänster.

I Almegas undersökning i maj/juni 2010 riktad till företag verksamma inom hushållsnära tjänster har företagen gjort en bedömning av vad som skulle ske med marknaden om skattereduktionen tas bort. De uppger att omsättning och personal kommer att minska med

ungefär hälften. Denna bild stämmer väl överens med den bild av priskänsligheten som framkommer i Skatteverkets undersökning riktad till köpare av RUT-tjänster. Samtliga företag i Almegas undersökning förutspår också en kraftig ökning av den svarta sektorn om avdraget tas bort.

6.3 ROT-arbeten

6.3.1 ROT: Prissättning vita och svarta arbeten

I intervjuundersökningen riktad till ROT-köpare ställdes frågor om hur priset gjorts upp med utförarna. Det vanligaste när det gäller ROT-arbeten är att göra upp om totalpris. Så sker i kring hälften av fallen. För kategorin ”Annat” är andelen baserat på totalpris ännu högre (63%) vilket kan vara en indikation på att de jobb som hamnat i denna kategori i högre utsträckning är fråga om köp av ett helt samordnat paket av olika typer av jobb.

Tabell 40 Hur priset gjorts upp med utföraren

Form av prisuppgörelse med utföraren	Andel av köparna, %					
	Snickeri-arbeten	El och VA	Målning och tapetsering	Golv-läggning, våtrum	Murning	Annat
Som pris per timme	38	46	44	29	26	22
Som totalt pris för arbetet	48	46	46	54	49	63
Kombination av totalpris och timpris	13	6	8	14	15	12
Annat/Vet inte	1	3	2	2	10	3
Totalt	100	100	100	100	100	100

För att få grepp om de timpriser som gäller för de olika kategorierna använder vi svaren från den grupp där prisuppgörelsen baseras på pris per timme. Sammanställningen nedan baseras på de intervjuades svar om timpriser utan viktning efter antalet köpta timmar för respektive köpare.

Tabell 41 Timpris för olika kategorier av ROT-arbeten baserat på den grupp av köpare som gjort upp om timpris

A. Nettopris efter reduktion

	Nettopris efter reduktion, kr/tim					
	Snickeri-arbeten	El och VA	Målning och tapetsering	Golv-läggning, våtrum	Murning*	Annat
Medelvärde	265	287	236	259	222	278
Median	225	250	219	250	225	220
<i>Gräns percentiler:</i>						
10	158	180	159	180		170
20	175	200	170	200		190
25	186	200	175	200		200
30	200	200	187	200		200
40	200	214	200	208		200
50	225	250	219	250		220
60	250	250	229	262		250
70	250	300	275	300		300
75	300	312	281	300		327
80	302	362	300	300		400
90	428	444	353	388		500

B. Bruttpris före reduktion

	Dito bruttopris, kr/tim					
	Snickeri-arbeten	El och VA	Målning och tapetsering	Golv-läggning, våtrum	Murning*	Annat
Medelvärde	530	574	473	517	444	555
Median	450	500	439	500	450	440
<i>Gräns percentiler:</i>						
10	316	360	318	360		340
20	350	400	340	400		380
25	373	400	350	400		400
30	400	400	374	400		400
40	400	427	400	416		400
50	450	500	439	500		440
60	500	500	458	524		500
70	500	600	550	600		600
75	600	624	563	600		653
80	605	724	600	600		800
90	855	889	705	776		1 000

* Endast 5 observationer där svar kunnat anges i timpris

Hur förhåller sig då prissättningen för vita ROT-arbeten till svarta? I sammanställningen nedan jämförs de timpriser för husarbeten som framkommit i intervjuundersökningen 2010 med de svartpriser för motsvarande kategorier av jobb som kom fram i svartarbetskartläggningen 2005. Svartpriserna från 2005 har räknats upp med schablonmässigt 17 procent för att beakta att det gått fem år sedan den undersökningen genomfördes.

Effekt på svartarbetet

Tabell 42 Genomsnittliga vita och svarta timpriser för olika kategorier av ROT-arbeten

	Snickeri- arbeten	El och VA	Målning och tapet- sering	Golv- läggning, våtrum	Murning	Annat
Vitt bruttopris före skattereduktion, 2010	530	574	473	517	444	555
Vitt nettopris efter skattereduktion, 2010	265	287	236	259	222	278
Svartpris enligt svartarbetskartläggningen 2005	145	192	180	191	115	..
Dito uppräknat med 17%*	170	225	211	223	135	..

* Uppräkningen motsvarar utvecklingen av lönekostnadsindex för byggindustrin från 2005 till juni 2010.

I likhet med vad vi tidigare kommit fram till för städtjänster kan vi konstatera att nettopriserna för ROT efter reduktion ligger högre än svartpriserna för motsvarande kategori av ROT-arbeten. Vit produkt torde dock av köparna i allmänhet anses ha kvalitativa fördelar.⁴²

Givet att ROT-avdraget slår igenom i prissättningen på vita jobb gör detta att prisskillnaden mellan att köpa vitt och svart minskar. Detta gör det lättare för företag på den vita marknaden att konkurrera med den svarta. Om utförarens pris (före skattereduktion) inte påverkas av husavdraget tillgodogör sig köparen hela effekten av skattereduktionen och nettopriset för köparen skulle halveras. ROT-avdraget förväntas emellertid öka efterfrågan vilket ger en prispress uppåt. Det pris som faktiskt blir följden beror på hur utbudet från producenterna anpassar sig till denna efterfrågan och kan bli olika på kort och på längre sikt och i olika konjunkturlägen. Om priserna höjs kommer inte hela tillskottet användarna till del. Om de vita priserna pressas upp som en följd av ROT-avdraget kan svartköp av renoveringsarbeten åter bli lockande för priskänsliga köpare.

Vi gör inte någon egentlig analys av hur prisutvecklingen varit. Exakt hur den arbetskostnad som debiteras kunden bestäms är oklart. Utöver kostnader för ersättning till de som direkt utför arbetet tillkommer administrativa påslag för att täcka allmänna omkostnader. Dock får inte material- och reskostnader ingå i underlaget för husavdraget. Om det tidigare funnits vissa incitament att fakturera i överkant på materialet och i underkant för arbete så finns nu incitament att göra tvärtom.

Hur priserna påverkas är komplext med faktorer som kan antas dra åt olika håll:

Prispress uppåt ↑ :

- ökad efterfrågan på ROT-arbeten och/eller förbättrat konjunkturläge i byggbranschen
- minskad priskänslighet hos köparna när den likviditet som behövs för att betala visst jobb blir lägre
- företagen vill kompensera sig för det som uppfattas som ökad administration/risk pga. av fakturamodellen
- kompensera sig prismässigt för att obeskattade svarta inkomster inte går att få

Prispress nedåt ↓ :

- nya utförare tillkommer när det finns en ökad efterfrågan
- nya utförare specialiserar sig på just hushållens behov

⁴² En intervjuundersökning som gjorts av organisationen Byggbranschen i samverkan visar att allmänheten är väl medvetna om bristen på garantier vid svartarbeten. Kunskapen om det ansvar man som köpare kan utkrävas på vid olyckor i samband med svartarbete är sämre.

- effektivare matchning: via Internet numera enkelt för köpare/utförare att begära/svara på offerter
- vid lågkonjunktur i byggnadsbranschen (vilket gällde 2009)

Organisationen Företagarna har tidigare i kalkyler av omsättningen gjort ett påslag för materialinköp med 40 å 50 procent av arbetskostnaden.⁴³ Detta påslag bygger på kartläggningar för ett par år sedan innan ROT-avdraget fanns. I de kalkyler Sveriges Byggindustrier gjort i januari 2011 används ett påslag med 30 procent för materialinköp.⁴⁴ Detta skulle kunna vara en indikation på en relativprisökning för arbetskostnader. En annan förklaring skulle kunna vara att det tidigare kan ha funnits en tendens att fakturera i ”överkant” på materialet och lågt på arbetskostnaden medan det nu kan finnas en drivkraft åt andra hållet.

6.3.2 ROT: Köparnas priskänslighet

ROT-arbetena har hög specialisering och det finns starka incitament att köpa tjänsterna på marknaden (vitt eller svart) i stället för att själv ge sig på jobbet. Skillnaderna i produktivitet mellan utförare och gör-det-själv-arbete är påtagligt större för ROT än för RUT. För kategorierna el/VA, golvläggning, murning och annat kan mer än $\frac{3}{4}$ av köparna inte göra jobbet själv. För snickeriarbeten är andelen 66 procent dvs. något lägre men fortfarande hög. För målning och tapetsering ligger andelen på 37 procent. En mycket liten andel av köparna (2 å 3 procent) har en egenproduktivitet motsvarande utföraren. Det finns således påtagliga specialiseringsvinster med marknadsproduktion. Man kan ju fundera på om specialiseringen i samhället som sådan bidragit till att andelen som inte kan göra denna typ av jobb ökat över tiden – vi blir mer av specialister och mindre allround. Om nya generationer i lägre utsträckning än för ett par decennier sedan har erfarenhet av att se pappa, mor- och farbröder stå och spika och göra jobben själv så ökar andelen utan förebilder och med erfarenhet av gör-det-själv-arbeten vilket ökar trösklarna för gör-det-själv. Det finns också i dagens samhälle fler aktiviteter som konkurrerar om individernas fria tid vilket kan bidra till att höja dessa trösklar för gör-det-själv.

⁴³ Beräkningar i rapporten ”Två år med ROT och RUT”. Augusti 2010.

⁴⁴ Enligt uppgifter från Sveriges Byggindustrier, januari 2011.

Effekt på svartarbetet

Tabell 43 Produktivitetsskillnaden mellan köparens eget hushåll och utföraren

Fråga: Om ni i hushållet skulle ha gjort jobbet själv med samma kvalitet som det ni nu köpt – hur många timmar skulle det ta jämfört med det företag som nu gjort jobbet?

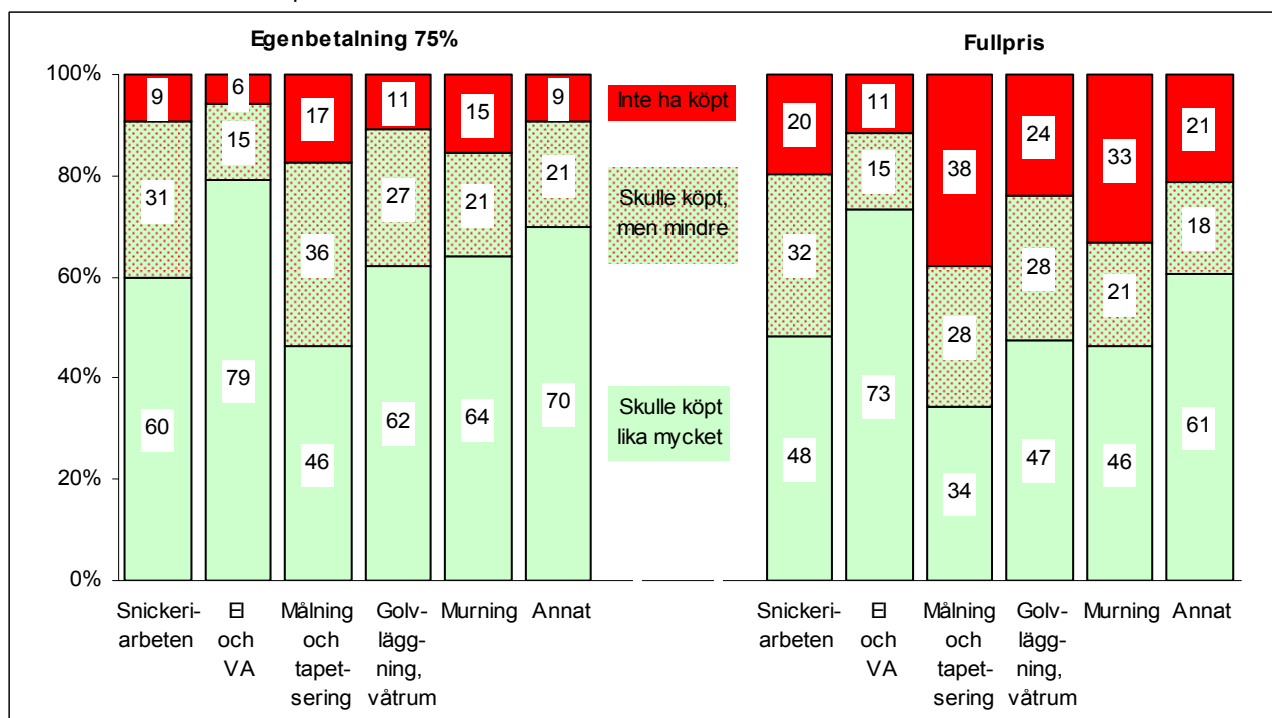
Tidsåtgång gör-det-själv	Andel av de hushåll köparen ingår i, %					
	Snickeri- arbeten	El och VA	Målning och tapet- sering	Golv- läggning, våtrum	Murning	Annat
Samtliga 18-74 år:						
Gör det själv på kortare tid	0	0	0	1	0	0
Lika många timmar	2	1	3	1	0	2
1,5ggr	3	1	7	2	0	2
2ggr	11	3	17	6	5	8
3ggr eller mer	18	6	36	15	8	13
Kan inte göra jobbet själv	66	90	37	76	87	76
18-64 år:						
Gör det själv på kortare tid	0	0	0	1	0	0
Lika många timmar	2	1	4	1	0	1
1,5ggr	3	0	7	3	0	2
2ggr	10	3	18	6	6	8
3ggr eller mer	20	6	35	16	10	15
Kan inte göra jobbet själv	65	90	37	73	84	74

I intervjuundersökningen har ställts frågor om hushållet skulle ha köpt den här typen av jobb vitt mot faktura om skattereduktionen varit 25 procent så att man fick betala 75 procent av fullpriset respektive att det inte funnits någon skattereduktion och man hade fått betala fullt pris.

Den kategori som är minst priskänslig är el/VA – vid en egenbetalning på 75 procent skulle 79 procent och vid fullpris 73 procent köpa lika mycket. Mest priskänsligt är målning/tapetsering – vid en egenbetalning på 75 procent skulle 46 procent och vid fullpris 34 procent köpa lika mycket. Andelen som skulle upphöra helt med köp vid fullpris är i fallande ordning: målning/tapetsering (38%), murning (33%), golvläggning/våtrumsarbeten (24%), annat (21%), snickeriarbeten (20%) och el/VA (11%). Detta bortfall torde inte bara vara en fråga om priskänslighet orsakad av produktivitetsskillnader utan också en fråga om jobb som måste göras och sådant som är standardhöjningar som inte på samma sätt varit tvingande.

Diagram 6 Andel av ROT-köparna som skulle fortsätta köpa om skattereduktionen blev mindre

- Fråga: Skulle du ha köpt jobbet vitt mot faktura om skattereduktionen var mindre? Om du fick betala 75% av fullpriset?
- Fråga: Och om reduktionen inte funnits och du fick betala fullt pris 100% - dvs. dubbelt så mycket? Skulle du då ha köpt?

Sammantaget skulle 56 procent av köparna ha köpt lika mycket vitt mot faktura om ROT-avdraget inte funnits. Till övriga 44 procent, som uppgivit att de skulle ha köpt mindre eller inte skulle ha köpt alls, ställdes frågan hur de då skulle ha fått arbetet utfört. De intervjuade har kunnat ange flera svarsalternativ. Andelen som skulle göra jobbet själv ligger sammantaget på 21 procent med högst andelar för kategorierna målning/tapetsering (46 procent) följt av snickeriarbeten (28 procent) och lägst andel för el/VA (7 procent). Sex procent skulle ha köpt svart och 9 procent skulle tagit hjälp av vänner och anhöriga. Andelen av köparna som skulle låta jobben vara gjorda ligger på 19 procent.

Tabell 44 Hur köparna uppger att deras hushåll skulle få jobbet gjort om reduktionen inte funnits

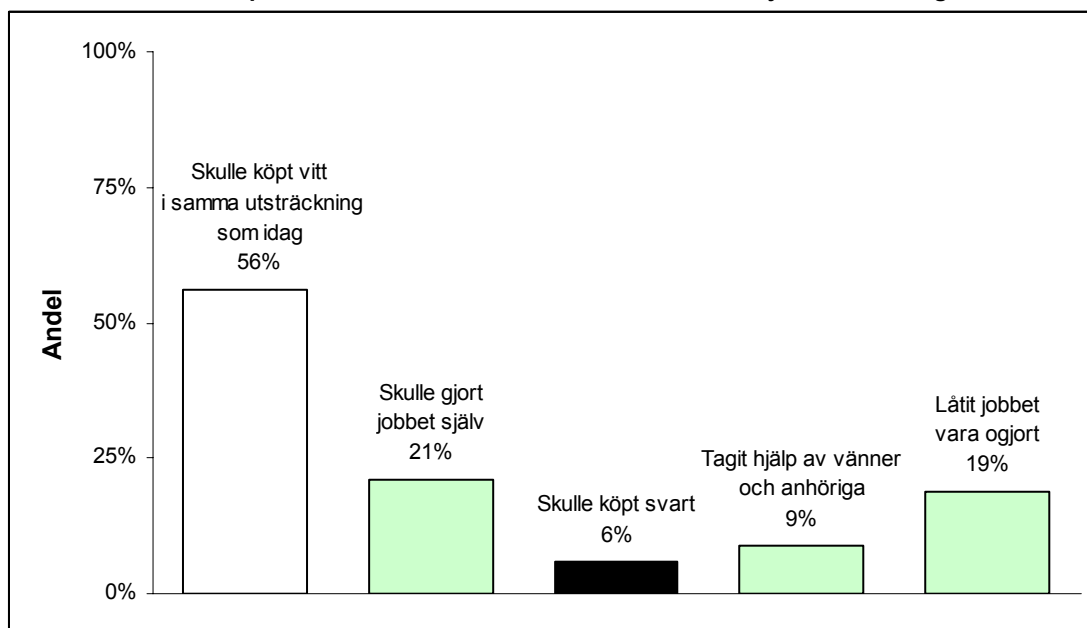
	Hur köparens hushåll skulle ha agerat; andel (%)						Sammanfört alla typer av jobb
	Snickeri-arbeten	El och VA	Målning och tapetsering	Golv-läggning, våtrum	Murning	Annat	
Skulle köpt vitt i samma utsträckning som idag	48	73	34	47	46	60	56
Skulle gjort jobbet själv	28	7	46	22	13	18	21
Skulle köpt svart	6	5	6	7	3	5	6
Tagit hjälp av vänner och anhöriga	11	5	9	10	5	8	9
Låtit jobbet vara gjort	21	13	20	28	31	17	19
Vet ej/Ej svar	2	1	2	1	8	2	2
Samtliga köpare av resp typ av jobb	100	100	100	100	100	100	100

6.3.3 ROT: Beräknad påverkan på svart ROT-arbete

Enligt svartarbetskartläggningen 2005 köpte hushållen 430 000 stycken svarta jobb⁴⁵ inom de kategorier som i huvudsak omfattas av ROT. Motsvarande antal svarta arbetstimmar för dessa jobb uppgick till sammanlagt ca 19 miljoner.⁴⁶ Hur mycket kan då svartjobben beräknas ha minskat?

I den intervjuundersökning riktad till ROT-köpare som gjorts 2010 ställdes en fråga om hur man skulle ha gjort om avdraget inte funnits. Ca 6 procent av dagens ROT-köpare uppger att de skulle ha köpt svart. En del svart skulle också kunna döljas i svarsalternativet ”skulle tagit hjälp av vänner och anhöriga”. Vi vet från svartarbetskartläggningen att mycket av svartarbetet åt hushåll sker i en nära krets.

**Diagram 7 Köpare av ROT-arbeten i åldersgruppen 18-74 år.
Hur köparnas hushåll skulle fått utfört motsvarande jobb om avdraget inte funnits**

Svaren motsvarar i antal räknat 44 000 svarta arbeten och i timmar 2,6 miljoner svarttimmar. Frågan som de intervjuade fått ta ställning till är hypotetisk och hur väl svaren fångar hur man i praktiken skulle agera vet vi inte.

Vi tar svaret på frågan som indikation på hur mycket svartarbete dagens ROT-köpare annars skulle ha köpt och sätter den i relation till den volym som fanns enligt svartarbetskartläggningen 2005. Det motsvarar att frekvensen svartjobb skulle minskat med 10 procent och antalet svarta arbetstimmar med 14 procent inom de kategorier av jobb som omfattas av ROT-avdrag.

⁴⁵ Fördelning enligt svartarbetskartläggningen: Snickeriarbeten köptes svart av 137 000 hushåll, El och VA av 113 000, Målning och tapetsering av 85 000, Golvläggning, våtrum av 54 000, Murning av 33 000 och Annat av 31 000.

⁴⁶ Fördelning enligt svartarbetskartläggningen: Snickeriarbeten 9,6 miljoner timmar, El och VA 2,1 miljoner, Målning och tapetsering 3,6 miljoner, Golvläggning, våtrum 2,1 miljoner, Murning 1,3 miljoner och Annat 0,1 miljoner.

Effekt på svartarbetet

Tabell 45 ROT-avdragets påverkan på volymen svartköp

A: på frekvensen svarta ROT-arbeten

Antal arbeten som hushållen skulle köpt svart om ROT-avdraget inte funnits	44 000
Antal arbeten som hushållen köpte svart 2005 för motsvarande typer av arbeten	430 000
ROT-avdragets "påverkan" på frekvensen svarta ROT-arbeten	-10%

B: på antalet timmar svarta ROT-arbeten

Antal timmar som hushållen skulle köpt svart om ROT-avdraget inte funnits, miljoner	2,6
Antal timmar som hushållen köpte svart 2005 för motsvarande typer av arbeten, miljoner	18,7
ROT-avdragets "påverkan" på antalet svarta arbetstimmar	-14%

Hur väl kan beräkningen antas återspegla faktiska förhållanden? Den finns faktorer som kan ha lett till en underskattning och faktorer som kan ha lett till en överskattning av effekten.

Faktorer som skulle leda till:

Underskattning av påverkan på svartköpsvolymen

- * De intervjuade kan ha uppfattat frågan som känslig och vill i sina svar ge en bättre dager åt sitt eventuella agerande.
- * En del svart kan också döljas i svaret "skulle tagit hjälp av vänner och anhöriga".
- * Om det finns betydande inslag av renoveringsarbete som inte omfattas av dagens husavdrag (t.ex. nybyggnationer och större arbeten över 100 000 kr) i den volym svartarbete (ca 19 miljoner timmar 2005) som vi relaterar effekten till.

Överskattning av påverkan på svartköpsvolymen

- * I beräkningen har inte tagits hänsyn till tidigareläggningar vilket innebär att skattningen av påverkan ligger i överkanten.

Resultatet kan jämföras med den mätning av effekterna på svartarbete som gjorts i Finland.

Tabell 46 Översikt över mätningar av effekten på svartarbete i Sverige och Finland

	Sverige	Finland
Landets storlek mätt i invånarantal	9,4 miljoner (år 2010)	5,2 miljoner (år 2004)
Införandeår permanent	2008 december	2001
År för effektmätning	2010	2004
Metod	Frågor till köpare av ROT	Frågor till företag aktiva i branschen
Tjänst som omfattas i redovisningen nedan	ROT-arbeten	Renoveringsarbeten
Svart volym i timmar utan avdrag	18,7 miljoner (alla ersättningsformer)	6,2 miljoner (3 467 manår)
Uppskattad minskning av svartarbetet, timmar	2,6 miljoner	3,7 miljoner (2 068 manår)
Relativ minskning av svart timantal	14%	60%

I den utvärdering av effekterna som gjordes i Finland ringades effekterna på svartarbetet in genom att företag verksamma i branschen via enkätfrågor fick uppskatta inslaget av svart under det hypotetiska antagandena att avdraget inte hade funnits respektive hur mycket svart

som fanns med hushållsavdrag. Volymen svartarbete med renoveringsarbete uppskattades utan avdrag till 3 467 manår (\approx ca 6,2 miljoner timmar)⁴⁷. Företagens skattning innebar att 60 procent (2 068 manår \approx 3,7 miljoner timmar) av den svarta marknaden med renoveringsarbeten hade försvunnit år 2004 när avdraget funnits permanent i fyra år. Mätningen i Finland är gjord på helt annat sätt och pekar på betydligt större påverkan på svarta sektorn än den som fås för Sverige genom att fråga köparna hur de skulle agerat om avdraget inte hade funnits.

Frågan är vilken bilden av effekterna på svartarbetet skulle bli om, liksom i Finland, frågor ställdes till företag aktiva i byggsektorn. ROT-företag finns i många branscher och företag av olika storlek och en samlad och aktuell bild av hur dessa bedömer förekomsten av svarta renoveringsarbeten åt hushåll i dagsläget finns inte.

Går man tillbaka till tidigare perioder med ROT-avdrag finns en analys från 2005 gjord av Industrifakta AB på uppdrag av Byggbranschen.⁴⁸ En undersökning baserad på 2 000 telefonintervjuer med ett rikstäckande urval av bostadshushåll visade att omkring 20 procent av de byggnads- och hantverksarbeten som hushållen köpte in betalades kontant och därför med stor sannolikhet inte var vita jobb. Undersökningen visade också att ca 25 procent som köpte jobben betalade mindre än 250 kr per timme. Industrifaktas slutsats kring effekterna av ROT-avdragen under dessa perioder var att ”överföring av svarta tjänster till vita är inte möjlig att beräkna exakt, men baserat på intervjuerna om kontantmarknaden från våren 2005 skulle den kunna motsvara upp till 30 procent av totalt inköpta tjänster”.

Hösten 2009 genomförde Företagarna och en rad byggorganisationer en enkät riktad till företag i byggbranschen.⁴⁹ I denna svarade 78 procent av företagen att ROT-avdraget bidrar till en minskning av svartjobben i byggbranschen.

För att få en aktuell bild av hur företagen ser på förekomsten av svartarbete i ROT-sektorn finns planer hos Sveriges Byggindustrier⁵⁰ och Företagarna⁵¹ att hösten 2011 genomföra en enkätundersökning riktad till företag med bl.a. frågor kring ROT-avdragets effekt på svartarbetet. Resultatet från denna undersökning utifrån företagens erfarenheter kommer att bli ett komplement i bedömningen av effekterna på svartarbetet.

Det skulle kunna vara så att den bild som fås från köparsidan går ihop med en bild från utförarsidan att svart efterfrågan minskat kraftigt. År 2010 har inte varit ett normalt år. Det har skett en kraftig efterfrågeökning inom det vita ROT-segmentet i Sverige. Genom att volymen ökat utgör den svarta delen en relativt sett lägre andel och konkurrensen från den uppfattas som liten. Det kan vara så att utförarna har svårt att hinna med att tillfredsställa efterfrågan och de svarta arbetena hamnar ”längst bak i kön”. Vita jobb har tidigare lagts 2010 och i denna konkurrens får efterfrågan på svartjobb stå tillbaka och blir inte utförda.

⁴⁷ Omvandling till timmar är egen beräkning baserad på ett schablonantagande om 1800 timmar per årsarbetstillfälle.

⁴⁸ Effekter av ROT-avdrag 1993-1994, 1996-1999 och 2004. En historisk översikt. Sammanställd av Industrifakta AB. September 2005.

⁴⁹ Ros och Ris om ROT-avdraget. En studie kring inställningen till ROT-avdraget hos 1 857 företag inom byggbranschen. Företagarna m.fl. organisationer, december 2009.

⁵⁰ Sveriges Byggindustrier (BI) är byggföretagens bransch- och arbetsgivarförbund med över 3.200 medlemsföretag (bygg-, anläggnings- och specialföretag). BI tillhör Svenskt Näringsliv.

⁵¹ Företagarna representerar 70 000 företagare i många olika branscher.

I en uppsats som bygger på strukturerade intervjuer med dels hantverkare dels köpare framkommer att det fortfarande finns en svart efterfrågan.⁵² I intervjuerna har bl.a. ställts frågor om kunderna vill köpa svart när det kommer över gränsvärdet för maximal reduktion på 50 000 kr. Av fem intervjuade kunder hade två kommit över gränsen. En av dessa gjorde resten vitt medan den andra gjorde vitt upp till gränsen och resten svart. Fyra av fem intervjuade företag⁵³ säger att det händer att konsumenten vill ha resten svart. Fyra av fem medger också att det händer att de ibland utför arbeten på det sättet. I sammanhanget kan nämnas att det vid tax-10 fanns 35 409 köpare som fick maximalt avdrag på 50 000 kr. Många av dessa behöver inte ha slagit i taket för hushållets köp genom att det finns en make/sambo som kan ha tagit del av fakturan.

6.3.4 ROT-arbeten – Rörligheten från vita till svarta köp och andra lösningar

Av redovisningen ovan framgår att om husavdraget inte funnits skulle 6 procent av ROT-köparna istället ha köpt svart. Det motsvarar i storleksordningen 44 000 köpare. Hur ser denna övergång till svart ut i olika socioekonomiska grupper? Det finns en åldersprofil: Med stigande ålder ökar andelen som håller fast vid att köpa lika mycket vitt samtidigt som andelen som skulle ha köpt svart och eller tagit hjälp av vänner/anhöriga minskar. Vad gäller olika sysselsättningskategorier kan inte skönjas några tydliga skillnader mellan grupper. För mer detaljer kring hur olika grupper av köpare skulle valt att få jobbet gjort om avdraget inte funnits hänvisas till Bilaga 7 (tabell 3).

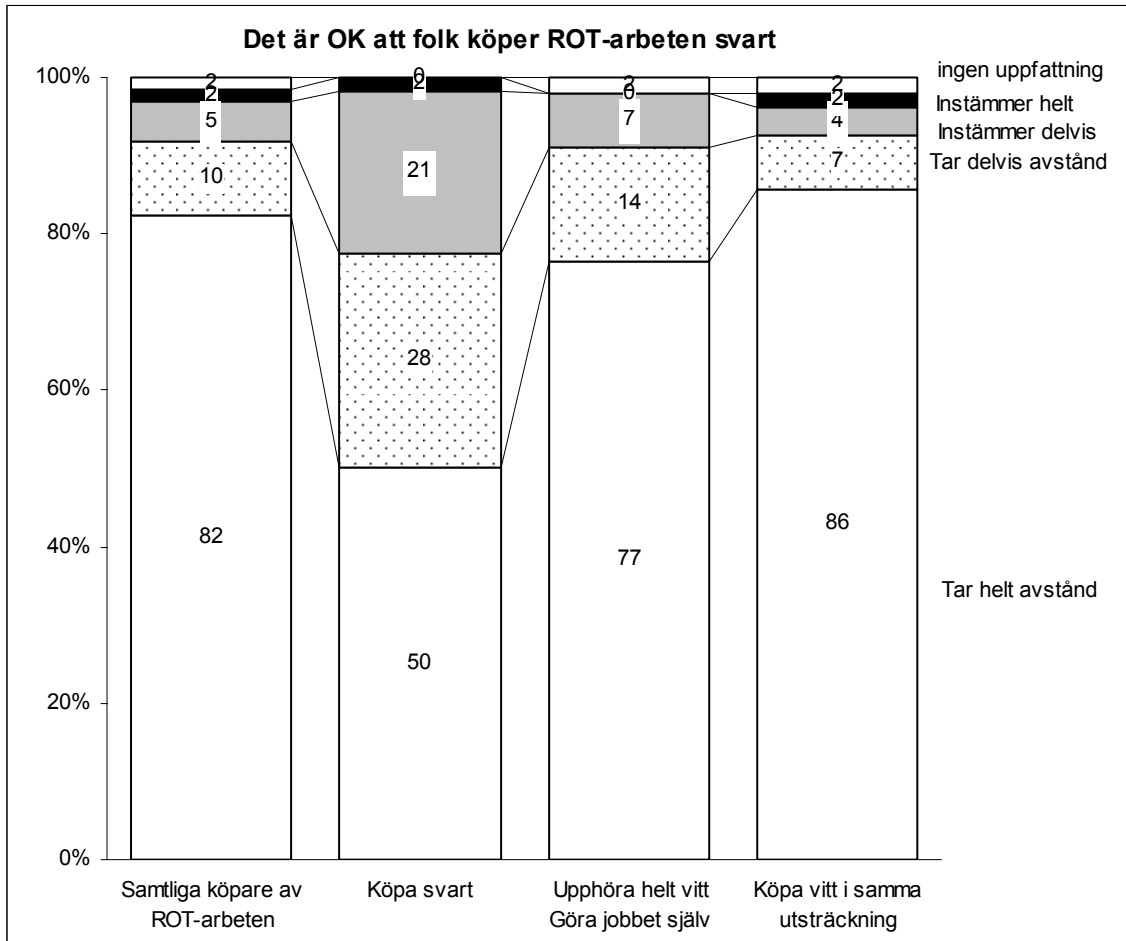
ROT-köparnas attityd till att folk köper ROT-arbeten svart

Bland de ROT-köpare som skulle ha köpt svart om avdraget inte funnits finns i högre grad företrädd åsikten att det är OK att folk köper ROT-arbeten svart och ställningstagandet mot att köpa svart är inte heller lika starkt som bland de som skulle gjort jobbet själv eller som skulle ha köpt vitt.

⁵² Liljegren, Ström. ROT-avdragets effekter – Bidrar ROT-avdraget till en samhällsekonomisk vinst. Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet. Höstterminen 2010.

⁵³ Urvalet är gjort som ett "bekvämlighetsurval" dvs. egna kontakter och tips från dessa. Två grupper av företag intervjuades. En grupp som enligt uppgift brukade göra allt vitt och en grupp med blandat vitt-svart. De återgivna avser gruppen med blandat utförande.

Diagram 8 Attityden till svarta ROT-arbeten i grupper som uppger olika beteende vid ett avskaffande

7 Icke skattedrivet svartarbete

7.1 Svarta sektorn är inte homogen

De resultat som framkommit bl.a. kring prissättningen av svarta hushållstjänster har aktualiserat frågan om hur den svarta sektorn är sammansatt. Den svarta sektorn i Sverige är inte homogen. Det finns speciella grupper av svart arbetskraft som skiljer sig från de vi vanligen avser när vi diskuterar svartarbete, och som därför också kan kräva andra åtgärder. En ganska stor sådan grupp är papperslösa eller irreguljära migranter. De utgörs av personer som på ett eller annat sätt uppehåller sig illegalt i Sverige. De innefattar tre olika kategorier av personer:

- De som kommit till Sverige som asylsökande, men fått avslag och underlåter att lämna landet efter utvisningsbesked.
- De som kommit till Sverige med turist- eller studentvisum och stannar kvar i landet efter att deras visums giltighet har gått ut.
- Personer vars inträde och vistelse i landet är helt okända för myndigheterna.

Det som är gemensamt för alla dessa personer är att de lever gömda i Sverige och står utanför det skyddsnät som det svenska samhället innebär i form av exempelvis olika ekonomiska bidrag och fri sjukvård. Eftersom de vid upptäckt riskerar omedelbar utvisning ur landet så är de också i praktiken mer eller mindre rättslösa. De vågar inte anmäla stölder, misshandel eller andra brott av rädsla att tvingas lämna landet.

Många av dessa människor kommer till Sverige i syfte att tjäna pengar, medan andra kommer hit för att de av olika anledningar tvingats fly från förföljelse och förtryck i sina hemländer. Oavsett om syftet har varit att arbeta och tjäna pengar i Sverige eller inte så tvingas de dock ganska snart att söka arbete. Förutom hjälp av släktingar, vänner och landsmän eller svenska organisationer eller privatpersoner som hjälper utvisningshotade flyktingar med hemlig bostad, mat och kläder så är eget arbete de här människornas enda inkomstkälla. Nu uppstår det dock ett problem. Eftersom de saknar svenskt personnummer så kan de varken öppna ett bankkonto eller betala skatt. Det innebär att de står helt utanför den formella arbetsmarknaden. De kan med andra ord inte arbeta vitt, även om de skulle vilja. Svartarbete är alltså vad som kvarstår.

7.2 Exploaterbar arbetskraft

På vilket sätt skiljer sig då de papperslösa migranterna från andra grupper av svart arbetskraft i Sverige? En viktig skillnad är att de har en betydligt sämre förhandlingsposition. Dels är de beroende av den inkomst de kan få genom svartarbete för sin överlevnad, vilket ofta tvingar dem att godta extremt låga löner och dåliga arbetsförhållanden. De kan utnyttjas av oseriösa arbetsgivare som till exempel håller inne lön eller kräver sexuella tjänster för att ge dem jobb, eftersom de sällan vågar protestera av rädsla för att bli anmälda till polisen och utvisade. Ytterligare en väsentlig skillnad är att de papperslösa migranterna oftast varken pratar svenska eller engelska. Språkbarriären innebär att det bara är de allra enklaste arbeten som står till förfogande för dem, till exempel hushållsarbete hemma hos folk, städning av kontor, butiker och skolor, diskning på restauranger, snöskottning, rivningsarbete och grovstädning på byggen.

Av naturliga orsaker saknas det helt statistik över de papperslösa migranternas lönenivåer. Det har dock gjorts ett flertal kvalitativa studier som bygger på intervjuer med papperslösa arbetare. Av dessa framgår att lönerna kan variera mellan 20 och 75 kronor per timme, men vanligtvis ligger de mellan 40 och 55 kronor per timme. Det är inte heller ovanligt att de får lön för åtta timmars arbete, men att de måste arbeta tio till fjorton timmar för att hinna klart. De papperslösa får alltså betydligt lägre lön än andra grupper av svart arbetskraft.

7.3 Mellanhänder, informella nätverk och underunderentreprenörer

Tillgången till personliga nätverk är ofta avgörande för hur mycket arbete en papperslös migrant lyckas få i Sverige. Av de som kommer till Sverige i syfte att arbeta och tjäna pengar har majoriteten redan kontakter i Sverige. Ofta är det någon släkting som bor och arbetar i Sverige, men det kan också vara andra nätverk av landsmän som lockar till sig nya arbetare. Dessa släktingar, vänner eller landsmän kan hjälpa nyanlända med både tillfällig bostad och kontakter med arbetsgivare. Ofta är det just dessa kontakter som är avgörande för beslutet att resa till Sverige, istället för till något annat land.

En följd av språkproblem och kulturella skillnader är att det uppstår tydliga grupperingar mellan personer med olika etnicitet. Dessa grupperingar utnyttjas inte sällan av landsmän som agerar som mellanhänder mellan den enskilde arbetaren och arbetsgivaren. Ibland hjälper mellanhanden bara sina landsmän att knyta kontakter på arbetsmarknaden, men ofta tar han betalt för sina tjänster. Det kan ske genom att han kräver en summa pengar för att förmedla en kontakt eller genom att han kräver en viss procent av lönen i betalning.

Såväl privata företag som offentlig verksamhet lägger ut arbetsuppgifter på entreprenad till lägsta möjliga pris. Ofta uppstår en kedja där den firma som fått kontraktet lägger ut städningen eller snöröjningen på en underentreprenör som i sin tur lägger ut jobbet på en underunderentreprenör. De finns svarta serviceföretagen vars affärsidé går ut på att leverera arbetsintensiva tjänster till väldigt låga priser. Papperslösa, som inte kan ställa några krav, är eftersökt arbetskraft för dem.

För många tjänster, som exempelvis städning, pressar staten och kommunerna genom lagen om offentlig upphandling priserna till en så låg nivå att de omöjligt kan bära vita löner. Alltför pressade städkontrakt öppnar en marknad för servicefirmor specialiserade på att leverera svart arbetskraft till de värsta jobben. Tack vare komplicerade upphandlingskedjor kan den slutliga kunden hållas ovetande om hur jobbet i realiteten utförs.

Det är dock inte bara offentlig verksamhet och privata företag som anlitar papperslösa svartarbetare. Många av de papperslösa som intervjuats i olika kvalitativa studier har arbetat hos hushåll. Även då kan de vara anställda åt ett företag som ”lånar ut” dem till olika familjer, eller också kan de bli anställda direkt av en familj. I de fall en papperslös anställs direkt av en familj är det vanligt att de också får uppdrag hos familjens släktingar och vänner.

7.4 Omfattningen av papperslösas svartarbete

Det finns av naturliga skäl ingen statistik över hur många migranter som vistas illegalt i Sverige. Över huvud taget är den odokumenterade invandringen till Sverige föga belyst, vilket skiljer oss från till exempel Sydeuropa. De senaste åren har dock fallstudier gjorts av undersökande journalister, fackförbund och ett fåtal utredare i statlig regi. Eftersom samtliga

dessa studier är kvalitativa, så kan de inte användas för att uppskatta omfattningen av den här typen av svartarbete. Det cirkulerar ändå en del siffror, men de är väldigt osäkra och utgörs oftast av rena gissningar. Trots det kommer vi här att återge några av dem.

Det man kan verifiera är hur många utvisade som underlåter att infinna sig hos polisen för transport till sitt hemland. Detta omfattar alltså de personer som fått avslag på sin asylansökan hos Migrationsverket. De uppmanas då att ta kontakt med polisen och ”frivilligt” återvända till sina hemländer. Fram till 2004 lämnade de allra flesta utvisade Sverige utan någon tvångshandräckning. Från 2005 och framåt har dock mer än hälften av de utvisade ”gått under jorden”. År 2005 efterlystes 8 431 personer (55 procent) för att ha försvunnit efter utvisningsbeslut. År 2007 var motsvarande siffra 5 505 personer (60 procent).⁵⁴ Vad man däremot inte vet är hur många av dessa som fortfarande finns kvar i Sverige. Många kan obemärkt ha lämnat landet, antingen för att resa till hemlandet utan eskort eller för att pröva lyckan i något annat land. Sedan måste man lägga till alla de som kommer till Sverige i syfte att arbeta och som inte söker asyl.

Uppskattningen att det finns 10-20 000 papperslösa migranter i Sverige figurerar i flera studier. Det finns dock indikationer om att uppskattningen är underdriven och att det kan röra sig om betydligt högre siffror.⁵⁵ Migrationsverket och polisen uppskattade 2008 de personer som levde utan upphållstillstånd i Sverige till 10-15 000, men organisationer som arbetar med vård för papperslösa uppskattade dem till många fler. Migrationsforskaren Jonas Widgren uppskattade år 2003 antalet papperslösa i landet till 20-30 000.⁵⁶ Sten-Erik Johansson i LO-förbundet Fastighets uppskattade 2007 att det fanns omkring 4 000 papperslösa som arbetade bara i städbranschen.⁵⁷

De slutsatser vi kan dra av detta är att torde finnas åtminstone 10-20 000 papperslösa i Sverige och att majoriteten av dessa arbetar svart. Vi vågar oss på ett litet räkneexempel. Om vi antar att 75 procent av dem i genomsnitt arbetar 40 timmar per vecka och tjänar 45 kronor per timme, så innebär det 15-30 miljoner arbetstimmar och svarta inkomster på ca 0,7-1,4 miljarder kronor per år.

De flesta av de studier som gjorts avser Stockholmsområdet. Ett fåtal studier är också gjorda i Malmö, och de visar på en likartad bild som den i Stockholm. Det fanns år 2008 fyra sjukvårdsförmedlingar för papperslösa i hela Sverige och de låg i storstäderna Stockholm, Malmö och Göteborg.⁵⁸ Av detta kan vi dra slutsatsen att majoriteten av de papperslösa återfinns i Stockholm, Malmö och Göteborg. I vilken utsträckning den här typen av svart arbetsmarknad över huvud taget finns i övriga delar av landet vet vi ingenting om.

7.5 Effekter av RUT- och ROT-avdraget

Vi vet att en del av de papperslösa migranterna arbetar svart inom den hushållsnära sektorn. Framför allt verkar det vara en hel del som arbetar med sådant hushållsarbete som omfattas av RUT-avdraget. Det är troligen betydligt färre som arbetar i hemmen med sådana arbetsuppgifter som omfattas av ROT-avdraget, men det förekommer. Vad vi då kan fråga oss

⁵⁴ Mattsson, Kristina, 2008

⁵⁵ Hansson, Markus, 2008

⁵⁶ Blomgren, Stina, 2008

⁵⁷ Mattsson, Kristina, 2008

⁵⁸ Mattsson, Kristina, 2008

är vad som har hänt med de papperslösas arbetsituation efter införandet av framför allt RUT-avdraget.

Det vi först kan konstatera är att de papperslösa inte har möjlighet att övergå till vitt arbete. Om man ska komma åt den här delen av det svarta hushållsnära arbetet så krävs det alltså att de papperslösa trängs bort från arbetsmarknaden och istället ersätts av annan vit arbetskraft. De indikationer som genomförda kvantitativa studier ger är att de papperslösa i dagsläget finns kvar även inom den hushållsnära sektorn. Dels verkar det fortfarande finnas familjer som anställer papperslösa svart istället för att använda sådan arbetskraft som ger dem rätt att göra avdrag för arbetskostnaden. Troligen beror detta på att de dumpade lönerna för de papperslösa är så låga att det fortfarande blir betydligt billigare att anlita en papperslös svart än att vända sig till den reguljära arbetsmarknaden och utnyttja RUT-avdraget. Det verkar också förekomma städföretag som säljer tjänster till hushållen och sedan anlitar underentreprenörer eller underentreprenörer med papperslösa arbetare. På så sätt kan de konkurrera med lägre priser och det är inte säkert att kunden inser att den faktiskt anlitar inte bara svart utan även illegal arbetskraft.

Det som gör det svårt att komma åt de papperslösa svartarbetarna genom ändrade skatteregler är att det inte är skatterna i sig som har fått dem att arbeta svart. De arbetar inte svart för att öka sin förtjänst, utan för att de inte kan ta emot vita löner när de saknar personnummer. Att de är intressanta för både företag och privatpersoner att anställa beror inte heller huvudsakligen på att man undkommer skattekostnaden, utan det beror på att de godtar att arbeta för betydligt lägre lön än andra på arbetsmarknaden och att de tvingas godta sämre arbetsvillkor än andra (till exempel längre arbetsdagar, fysiskt monotont arbete och sämre säkerhet). För att komma till rätta med den del av den svarta sektorn som inte är skattedriven kan man alltså räkna med att det krävs andra åtgärder än ändrade skatteregler.

7.6 Andra delar av den svarta sektorn som inte är skattedriven

De papperslösa migranterna är troligen inte den enda delen av den svarta sektorn som inte går att påverka genom skattereglerna. I Sverige finns det även bidragstagare som arbetar svart. Det kan vara personer med sjukersättning eller arbetslöshetsersättning, som drygar ut sitt bidrag genom att arbeta svart. Deras främsta vinst av svartarbetet är inte att undkomma skatten, utan att kunna behålla sitt bidrag trots att de har en sidoinkomst. Man kan därför inte förvänta sig att en skattesubvention som RUT- eller ROT-avdraget skulle få dem att övergå till att arbeta vitt.

De svartarbetande bidragstagarna skiljer sig dock på ett väsentligt sätt från de papperslösa. De är inte beroende av svartarbetet för sin överlevnad. De kan därför ställa högre krav på både lönenivåer och säkerhetsföreskrifter även när de arbetar svart. Eftersom både RUT- och ROT-avdragen gör det mindre lönsamt att anlita svart arbetskraft som arbetar för ”normala” svarta löner så kan dock dessa skattesubventioner tränga ut de svarta bidragstagarna från den hushållsnära sektorn. Incitamenten för vitt arbete ligger alltså här hos köparen av tjänsterna och inte hos säljaren.

8 Husavdragssystemets kostnader

Husavdraget har det positiva med sig att det motverkar efterfrågan på svartarbete. Men särregler av detta slag har också en avigsida. I spåren av systemet kan följa nya typer av fel och fusk och den administrativa hanteringen kostar.

8.1 Om nyuppkomna fel med koppling specifikt till det nya systemet

Via Skatteverkets kontroll går det att skapa sig en bild av karaktären och omfattningen på de fel som uppkommit i anslutning till de nya reglerna om husavdrag. Utöver en rent formell kontroll av ansökningarna före utbetalning har Skatteverket under år 2010 haft en kontroll av utbetalningar enligt fakturamodellen i form av:

- förkontroll dvs. kontroll av ansökningarna före utbetalning till utförarna baserad på riskvärdering
- efterkontroll dvs. kontroll efter att utbetalningarna skett baserad på riskvärdering
- slumpkontroll dvs. kontroll baserat på ett rent slumpmässigt urval av ansökningar i syfte att skapa en uppfattning om felens omfattning i totalpopulationen och att skapa en allmänpreventiv effekt

Utöver kontrollen av utbetalningarna till utförarna sker viss kontroll av husavdraget senare i anslutning till att avdraget fastställs för köparna i den årliga inkomstdeklarationen.

Felens omfattning

Vid Skatteverkets kontroller har det visat sig att det förekommer både omedvetna och – som det bedömts – medvetna fel i de ansökningar om utbetalning som utförarna lämnar in. I en del fall kan det vara svårt att avgöra om det varit medvetna eller omedvetna fel. Man bör också skilja mellan fel där det i grunden bedrivs en verksamhet och rena bedrägerier där man ansökt om utbetalningar men det inte utförts något arbete överhuvudtaget.

Fakturamodellen innebär att det är näringsidkaren som får begära hälften av arbetskostnaden av Skatteverket. Systemet har byggts på ett sådant sätt att det ska vara så enkelt som möjligt för utförarna att administrera. De behöver således inte skicka in fakturaunderlag eller andra bilagor med ansökan, utan de behöver bara lämna uppgifter på beloppen som ansökan avser, personnummer på kunden och – då det gäller ROT – fastighetsbeteckning. Pengarna ska också betalas ut skyndsamt så att de inte ska försättas i likviditetsproblem på grund av förfarandet. Denna förenklade hantering innebär att det kan inbjuda till ett oseriöst utnyttjande av systemet. Det har sänts in ansökningar som inte har någon verklighetsgrund alls. Personnummer på kunden – som ska anges i ansökan – har i en del fall kapats. I samband med utbetalningen till näringsidkaren går ett brev ut till kunden som information. I en del fall har kunderna hört av sig och meddelat att inget arbete utförts.

I de fall det upptäcks felaktigheter begär Skatteverket återbetalning av pengarna. Om det bedöms som rena bedrägerier görs även en brottsanmälan. I januari 2011 hade 159 brottsanmälningar gjorts sedan fakturamodellen infördes 1 juli 2009.

Både för-och efterkontrollen är en riktad kontroll som utgår från selektering baserad på olika kontrollpaket som signalerar bedömd risk för fel. Löpande förs diskussioner med handläggare

inom arbetet med kontroll av husarbete för att upprätthålla en oförutsägbar kontroll med löpande förändringar i urvalet. Här kan också fångas upp ändrat beteende hos utförarna. Skatteverket vill informera om oavsiktliga fel och kontrollera avsiktliga fel.

Kontrollerna som görs innan utbetalning sker i första hand för att hitta bedrägerier. Angrepp mot systemen måste motverkas så tidigt som möjligt. Det är också en mycket liten chans att få tillbaka de pengar som felaktigt har betalats ut till rena bluffföretag, och då det handlar om grov organiserad brottslighet. Då försök till brott konstaterats görs en brottsanmälan. För att utförarna inte ska behöva vänta för länge på utbetalningarna får i normalfallet förkontrollen inte ta lång tid. Förkontrollen har i första hand skett som skrivbordskontroll. I efterkontrollen har ingått skrivbordskontroll, revision och besök. Under 2010 stoppades i förkontrollen 55 mnkr från utbetalning och 69 brottsanmälningar gjordes. I efterkontrollen gjordes höjningar med 36 mnkr, skattetillägg påfördes med 10 mnkr och 18 brottsanmälningar gjordes.⁵⁹

Kontrollen baserad på slumpurval har bl.a. till syfte att skapa en bild av den totala förekomsten av fel. I slumpkontrollen gjordes 2 553 utredningar av ansökningar från utförare. Slumpkontrollen genomfördes som en efterkontroll sedan beloppen godkännts för utbetalning. I slumpkontrollen upptäcktes inga fall av försök till rena bedrägerier.

Många utförare har problem med att på ett lätt och tydligt sätt redovisa skattereduktionen av arbetskostnaden för köparen. Här kan uppkomma en risk att köparen inte får avdrag för den del av arbetskostnaden som avser tillhörande moms. På samma sätt finns det en risk att utförarens momsredovisning kan bli fel eftersom utformningen av fakturan kan vara vilseledande och all moms som ska redovisas kommer inte med eller för mycket moms redovisas in till Skatteverket.

Andra typer av fel som upptäckts är av materiell karaktär; det kan vara kostnader som inte ska räknas som arbetskostnad, t.ex. bortforsling av material och restid. Det kan också vara utvändigt arbete på bostadsrätt, arbete utfört till närstående, materialkostnader eller annat som inte är skattereduktionsgrundande.

Utifrån den slumpmässiga kontrollen har gjorts en uppskattning av felens karaktär uppdelat på periodiseringsfel, misstänkt fusk och övriga fel.

Periodiseringsfel innebär att pengarna ändå är rätt, men betalats ut för tidigt. Begäran om utbetalning ska göras först efter det att arbetet utförts och kunden betalat fakturan. Pengarna ska alltså betalas ut, men begäran har sänts in för tidigt. Uppräknat till riksnivå har ca 450 mnkr betalats ut för tidigt. Den slutliga effekten på statskassan av periodiseringsfel som inte rättas kan kalkyleras som en ränteeffekt. Om man som ett räkneexempel antar en räntesats på 2 procent och att pengarna betalas ut i snitt 10 dagar för tidigt blir ränteeffekten 0,2 å 0,3 mnkr.

Bortser man från periodiseringsfelen är andelen belopp som betalats ut felaktigt ca 4 procent vilket tillämpat på totalutbetalningarna under 2010 motsvarar ca 550 mnkr.

⁵⁹ Här finns viss reservation för vad som ingår i höjningarna. Det framgår inte av dokumentationen i statistikdatabaserna vilka belopp i revisionerna som avser höjningar relaterade till RUT och ROT eller höjningar till andra områden utanför RUT och ROT.

Husavdragssystemets kostnader

Slumpkontrollen. Uppskattning av felaktigheter uppräknat till riksnivå

Misstänkt fusk	ca 200 miljoner kr ≈ 1,3% av utbetalt belopp
Övriga fel (exkl. rena periodiseringsfel)	ca 350 miljoner kr ≈ 2,4% av utbetalt belopp

Källa: Skatteverkets slumpkontroll av ansökningar om utbetalning av husavdrag till utförare

Några ”storfuskare” har inte hittats i slumpkontrollen. Ett antal utförare har inte svarat på de förfrågningar som skickats ut i anslutning till slumpkontrollen och återkrav har skickats ut. En uppskattning av misstänkt fusk i dessa fall landar uppräknat till riksnivå på ca 200 mnkr (ca 1,3 procent av utbetalt belopp). Det flesta övriga feltyper avser materiella fel (t.ex. restid som inkluderats, tjänster som inte är skattereduktionsgrundande, inkluderande av materialkostnader) som många gånger kan antas vara oavsiktliga. Den andel som bedömts som misstänkt fusk är en uppskattning och den är tämligen osäker. Det går inte heller att ha en klar bild över det som eventuellt inte upptäckts i kontrollerna.

Går det att minska felens omfattning?

Det är en balansgång att upprätthålla tillräcklig kontroll, samtidigt som man inte vill störa verksamheten alltför mycket för de seriösa näringsidkarna, som ju ändå utgör den allra största andelen.

En del oavsiktliga fel bör kunna minska över tiden efterhand som utförarna och köparna blir mer invanda med systemet samtidigt som en ökad andel av ansökningarna kan komma att ske elektroniskt. En ökad resursinsats från Skatteverkets sida skulle kunna få bort ytterligare fel men sådana resursinsatser måste vägas mot angelägenhetsgraden av resursinsatser på andra områden. Över tiden förbättrade riskvärderingsmodeller skulle potentiellt kunna ge ökad preventiv effekt. Men samtidigt utvecklas och förändras fusket så till del är det en fråga om att Skatteverkets modeller ska hålla takt med utvecklingen.

Nedan diskuteras om andra administrativa systemåtgärder skulle kunna bidra till att hålla tillbaka felen.

Fler dagar innan utbetalning?

Att kunna stoppa fusk i förkontrollen innan pengarna betalas ut är att föredra framför efterkontroll med återkrav där det är svårt att få tillbaka pengarna. I förfarandelagen om skattereduktion för husarbete står att ”Skatteverket ska snarast fatta beslut...” och idag gäller som riktlinje att från inskickad ansökan till utbetalning på konto ska det om ansökan gjorts på papper inte gå mer än tio dagar och om ansökan gjorts elektroniskt ska pengarna utbetalas inom fem dagar. Om Skatteverket tog fler dagar på sig för handläggning innan utbetalningen till utförarna ökar möjligheterna att fånga upp angrepp mot systemet i förkontrollen. Detta skulle emellertid drabba alla seriösa företag som skulle få sina utbetalningar senare. I slutändan är det en avvägningsfråga mellan samhällets önskemål om snabb och enkel hantering för seriösa företag och hur väl skyddet mot angrepp från oseriösa kan göras.

Öka spårbarheten i betalningarna

Under tiden 1 juli år 2009 till den 31 december år 2010 har drygt 58 000 utbetalningar gjorts med utbetalningsavier. Utbetalning med utbetalningsavi har gjorts till 17 044 utförare. Det är utförare som saknar registrerat bankkonto i skattekontot och utländska företagare som får

utbetalning med utbetalningsavi. Det är förvånansvärt att så pass många svenska utförare bedriver verksamhet utan att ha ett bankkonto kopplat till skattekontot.

Totalt har nästan 1,2 mdkr betalats ut med utbetalningsavi. Av dessa har ca 48 mnkr betalats ut till utländska utförare. Antalet utförare och belopp utbetalda med avi under perioden framgår nedan.

**Tabell 47 Antal utförare som fått utbetalning via utbetalningsavi.
Perioden 1 juli 2009 till 31 december 2010**

Utbetalt belopp med avi, kr	Antal utförare	Varav utländska företagare
< 50 0000	11 019	65
50 000-99 999	2 944	52
100 000-499 999	2 804	82
500 000-999 999	217	22
1 000 000-1 499 999	44	4
1 500 000-1 999 999	10	1
2 000 000-2 672 000	6	1
Summa	17 044	227

Knappt 1,3 procent av antalet utbetalningar och ca 4 procent av det utbetalda beloppet via utbetalningsavi går till utländska verksamheter. Däremot finns det en hel del svenska verksamheter som saknar bankkonto i skattekontot och får utbetalningar via avi.

I dagens samhälle där vi arbetar för att komma bort från kontanthantering är det förvånande att så pass många verksamheter får utbetalt skattereduktionen för husarbete via utbetalningsavier. Har man som utförare inget bankkonto eller är det att man inte vill koppla det till skattekontot? Frågor man ställer sig är om alla kunder betalar kontant? Betalar utföraren verksamhetens egna fakturor kontant? Från vår kontroll vet vi också att en del av de oseriösa utförarna utnyttjar möjligheten att få sin utbetalning av ersättning via utbetalningsavier. Mot bakgrund av detta ifrågasätter vi att Skatteverket betalar ut skattereduktionen för husarbete med utbetalningsavi. Snarare borde det vara ett krav att verksamheten har ett bankkonto kopplat till skattekontot där ersättningen sätts in.

Vi tycker att man även kan diskutera att som en förutsättning för att få skattereduktion för husarbete så ska även köparen betala sin del av arbetet via bank eller på annat spårbart sätt. Det är en generös skattereduktion som samhället ger medborgaren och då är det inte orimligt att som motprestation begära att betalning sker på ett spårbart sätt för att försvåra fusk med husarbete.

8.2 Den administrativa hanteringen internt och externt

Husystemet – internt hos Skatteverket

Det är svårt att beräkna vad en helt ny arbetsuppgift kan kräva i resurser i form av årsarbetskrafter – hur mycket fel kan beräknas uppkomma, hur mycket information behövs osv. Husavdraget har blivit mycket populärt, och efter fakturamodellens införande 1 juli 2009 blev det ännu mer fördelaktigt för kunderna, eftersom de slipper ligga ute med pengarna och bara behöver betala halva arbetskostnaden till näringsidkaren. Husavdraget har visat hur viktigt det är att Skatteverket har en beredskap så att det går snabbt att planera om vid felberäkningar av resursåtgång och ekonomisk medelstilldelning.

Husavdragssystemets kostnader

Det löpande arbetet med husavdraget har koncentrerats till Södra regionen inom Skatteverket närmare bestämt till kontoret i Västervik. För att klara hanteringen har även fått involveras kontoren i Kalmar och Växjö. I Kalmar arbetar man med inregistrering av ansökningar och i Växjö med likvidhantering. Övrigt arbete sker i Västervik. Detta har i sin tur fått återverkningar på övriga kontor i regionen som har fått ta över en del av Västerviks, Kalmars och Växjös arbetsuppgifter. Sedan har andra regioner i landet fått ta hand om Södra regionens arbete med bouppteckningar. Personal har också hyrts in från bemanningsföretag för postöppning, sortering och registrering av ansökningar. Förkontrollen innan utbetalning i syfte att stoppa bedrägerier sker i Stockholm där man har särskild inriktning mot ekobrottslighet. Efterkontrollen inkluderande revisioner m.m. leds från Västervik men utförs av regioner i hela landet.

När möjligheten till husavdrag skapades gjordes bedömningen att ett tiotal medarbetare skulle klara av arbetet. Under 2011 beräknas ca 80 årsarbetskrafter för det löpande arbetet. Förutom det löpande arbetet med att hantera ansökningar och utbetalningar lägger Skatteverket för närvarande ca 100 årsarbetskrafter på kontroll av ansökningarna. Till detta kommer kostnader för information, brev- och porto och det tekniska system "Hunten" som hanterar husavdraget. De administrativa kostnaderna uppgår totalt till i storleksordningen 110 mnkr per år vid nuvarande dimensionering av kontrollinsatserna. Det motsvarar en administrativ kostnad på i genomsnitt 41 kr per ärende (faktura till kund) fördelat på 22 kr för löpande hantering och 19 kr för insatser i form av riktad kontroll för att skydda systemet mot bedrägerier och annat fusk. Om elektronisk ansökan blir vanligare kan kostnaderna komma att bli något lägre framöver.

Löpande arbete (ca 80ÅÅ)	ca 40 mnkr
Kontroll av utbetalningar (f.n. ca 100 ÅÅ)	ca 50 mnkr
Inhyrd personal från bemanningsföretag	ca 5 mnkr
Systemkostnader	6 mnkr
Informationskostnader	3,5 mnkr
Brev och porto	ca 7 mnkr
Summa avrundat	≈ 110 mnkr

Skatteverket har fått extra medelstilldelning specifikt för arbetet med husavdraget. År 2009 fick verket ett engångsanslag på 30 mnkr för det nya systemet med husavdrag. Från 2010 har verket fått en permanent nivåhöjning av anslaget med 15 mnkr för hanteringen av husavdraget. Skatteverket har under 2010 också fått ett allmänt engångsanslag på 200 mnkr för att täcka upp tidigare utvecklingskostnader och nya arbetsuppgifter inom olika områden vid myndigheten. Från 2011 har verket fått en allmän nivåhöjning av anslaget med 115 mnkr för finansiering av olika nytillkomna arbetsuppgifter inom myndigheten.

Utveckling av ärendevolymen

Med "ärende" avses här ett arbete som fakturerats viss kund. En "ansökan" om utbetalning från en utförare kan innehålla flera ärenden.

Utvecklingen för både RUT och ROT-ärenden under kvartal 3 och 4 visar på en stor ökning av ärenden vid jämförelse mellan 2009 och 2010. Det är RUT-köpen som står för den största ökningen både när det gäller antal ärenden och antal köpare. Ökningen är dock större av antal ärenden än ökningen av antal köpare. Troligen finns här många återkommande uppdrag, t.ex. städning med vissa intervall.

Husavdragssystemets kostnader

Tabell 48 Utvecklingen av antalet ärenden och antalet köpare i utförarnas ansökningar till Skatteverket

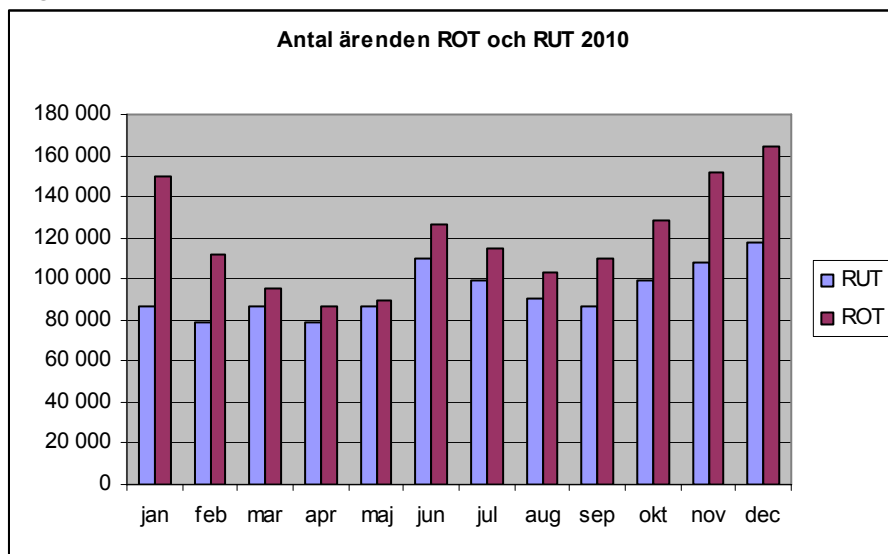
	Antal ärenden kv 3 o 4 2009	Antal ärenden kv 3 o 4 2010	ökning antal	ökning procent
RUT	229 442	601 366	371 924	162%
ROT	344 453	772 641	428 188	124%

	Antal köpare kv 3 o 4 2009	Antal köpare kv 3 o 4 2010	ökning antal	ökning procent
RUT	200 418	499 452	299 034	149%
ROT	314 552	695 097	380 545	121%

En fortsatt ökning är troligen att förvänta, åtminstone av RUT-tjänster, i takt med att det blivit alltmer accepterat, och att man vant sig vid att köpa denna typ av tjänster.

Under 2010 kom in 2,7 miljoner ärenden, något fler ROT-ärenden än RUT-ärenden. På en ansökan förekommer ofta flera ärenden, eftersom en utförare ofta har flera kunder under samma period. Under år 2010 var antalet ansökningar totalt 755 000 vilket innebär i snitt 3,6 ärenden per ansökan. Den ökade ärendemängden men även variationerna över året ställer krav på flexibilitet i Skatteverkets resursplanering. Diagrammet nedan visar profilen på ärendetillströmningen under årets olika månader. Runt årsskiftet kommer det in fler ansökningar beroende troligen på utförarnas fakturering inför årsbokslut och för att kunderna ska hinna få skattereduktionen på rätt år.

Diagram 9 Antalet RUT- och ROT-ärenden totalt under årets månader 2010

Från och med 1 januari 2010 infördes möjlighet att lämna ansökan elektroniskt. Under första delen av 2011 låg andelen e-ansökningar på 28 procent av alla ansökningar. E-tjänsten skulle bland annat medföra färre formella fel. Eftersom e-tjänsten inte har fått en optimal utformning så har inte andelen felmarkerade ärenden minskat som man hoppats, utan ligger kvar på samma andel fel som ansökningar som lämnats på papper. Det är fortfarande en stor andel som blir felmarkerade på grund av att fastighetsbeteckningen inte är fullständigt korrekt. Många kunder är osäkra på fastighetsbeteckningen och uppger fel för utföraren. Däremot blir det en tidsmässig vinst av e-tjänsten för hanteringen av ansökningar, både för näringsidkaren och för administrationen på Skatteverket. Pappersansökningar måste registreras in, medan e-ansökningarna kommer in direkt i systemet.

De maskinella kontrollerna är inlagda i systemet där alltså många formella fel orsakar utredning. Det kan t.ex. vara fel fastighetsbeteckning, att köparen inte äger fastigheten eller fel angivet personnummer. När husavdragssystemet sjösattes beräknade man att andelen formella fel skulle vara högst 3 procent av alla ansökningar, men initialt var upp till 25 procent fel, vilket orsakat mycket merarbete. Efter hand har näringsidkarna blivit bättre på att fylla i ansökningarna rätt och under 2010 har andel felmarkerade ärenden varit ca 15 procent.

Övrig kontroll av utförarnas ansökningar sker utifrån vissa urval. Kontroll sker både före utbetalning och efter utbetalning till utförarna. Utfallet av denna kontroll har beskrivits i avsnitt 8.1.

Det tekniska systemet

Det tekniska systemet byggdes utifrån att ansökan registreras in med de uppgifter som krävs beroende på om det är ett RUT eller ROT-arbete som är utfört. I systemet finns sedan ett antal kontroller mot de inregistrerade uppgifterna. Efter att ansökan har passerat genom systemet betalas begärt belopp ut till utförarens angivna bankkonto eller med en utbetalningsavi. Under förutsättning att ansökan inte fastnar i någon kontroll ska utbetalning ske inom 10 dagar om ansökan skett på papper. Från år 2010 kan utförarna även använda e-lösning på Skatteverkets hemsida. Om e-lösning används ska pengarna utbetalas inom 5 dagar.

Husystemet var från början underdimensionerat. Det byggdes för att klara av att 15 handläggare och 5 registrerare samtidigt arbetade i systemet och att ca 3 procent av ansökningarna skulle fastna i systemet på grund av den inbyggda kontrollen. Det visade sig att under en inledningsfas fastnade ca 25 procent i den maskinella kontrollen. En stor del fastnade därför att ansökningarna var felaktigt eller undermåligt ifyllda.

Antalet ansökningar som kom in till Skatteverket översteg alla förväntade prognoser. Det dröjde inte lång tid förrän antalet handläggare och registrerare var fyra gånger så många inne i systemet samtidigt. Detta i sin tur gjorde programmet långsamt och segt. Arbete med att bygga ut systemet och höja dess prestation har därför pågått kontinuerligt. År 2010 tillkom en e-lösning som på sikt bör kunna effektivisera hanteringen. Parallellt har också skett en utveckling av för- och efterkontrollen baserat på urvalspaket för riskvärdering. Systemet har också kompletterats med funktionalitet för statistikproduktion eftersom det funnits ett stort externt intresse för statistik över nyttjandet.

Husystemets hantering hos utförarna

När fakturamodellen infördes sommaren 2009 var kritiken delvis hård från enskilda byggare och näringslivsorganisationer. Administrativ merkostnad, krångligt och riskfyllt var omdömena. När systemet varit igång några månader verkar de flesta ha fått en annan inställning. I en enkätundersökning oktober 2009 bland 1 857 företag inom bl.a. Sveriges byggindustrier, Företagarna, Plåtslagarnas riksförbund, Målaremästarna och VVS Företagen säger tre av fyra företag att det går bra att hantera fakturamodellen.⁶⁰ ROT-företagen finns i många branscher och företag av olika storlek. Fakturamodellen har nu varit igång nästan två år. Någon samlad och aktuell bild av hur inställningen till fakturamodellen är idag bland ROT-företagen finns inte. Det finns planer på att genomföra en nya enkätundersökning under hösten 2011. Resultatet från denna kommer att kunna ge en mer komplett bild av dagsläget.

⁶⁰ Ros och Ris om ROT-avdraget.

Det finns ett par uppsatser av kvalitativ karaktär baserade på intervjuer med ett mindre antal företag m.fl. En uppsats från hösten 2009 har inriktning mot hur småföretagen uppfattar fakturamodellen.⁶¹ I studien har intervjuats sju småföretag i byggbranschen och en redovisningskonsult. När det gäller synen på den extra administrativa bördan för utförarna är det beroende på vilken näringsgren det rör sig om. En rörmokare t.ex. får i regel fakturera oftare än en målare, vilket påverkar synen på merarbetet som fakturamodellen innebär. Små företag kan hamna i likviditetsproblem om deras begäran om utbetalning stoppas upp under en längre period på grund av kontroller. I synnerhet företag i ett uppstartsskede kan få stora problem i samband med fördröjd betalning. De får inte heller någon information med automatik från Skatteverket om fördröjningen.

I en uppsats från våren 2010 har intervjuer gjorts med tre branschorganisationer inom byggsektorn och två byggföretag.⁶² Bilden som framträder i dessa intervjuer är att byggföretag överlag idag är positivt inställda till fakturamodellen. Den ökade administrationen och kontrollansvaret som fakturamodellen medför, och de mindre brister som finns i systemet, vägs upp av de positiva effekter som skapas genom förhöjd efterfrågan på ”vitt” arbete i byggbranschen. Fakturamodellen ger också företag anledning att fakturera i tid och med kortare betalningstid till kund, så likviditeten i företaget behöver därmed inte bli lidande.

Vi har frågat Almega om hemserviceföretagens uppfattning om de administrativa aspekterna kring husavdraget. Uppfattningen är att företagen inte tycker det är några stora problem. De har en mycket positiv inställning på grund av det uppsving som branschen fått, så de tar gärna det administrativa merarbetet som fakturamodellen innebär. Det har startats många nya företag inom hemservice, och då skaffar man de fakturaprogram som behövs och anpassar sig till de förutsättningar som råder. På frågan om det skett någon prisjustering uppåt för att kompensera administrationen svarar Almega att det inte gjorts någon prisundersökning. Priserna kan ha höjts till viss del, men att det huvudsakligen beror på att företaget måste gå runt. Runt 80 procent är lönekostnader i hemserviceföretagen, och det går inte att få ihop 8 timmar effektiv arbetstid då man debiterar kunderna. De får också anpassa sig till kunderna i hög utsträckning och lägga om planeringen av arbetet, vilket innebär ytterligare ”tapp” i arbetstid som kan debiteras. Företagen tar dock inte ut någon extra administrationsavgift. Almega har inte heller uppfattningen att det skulle finnas någon nedre gräns av betalning för att utförarna ska vilja ansöka om avdraget.

Bilden hos Almega är att kunderna inte har så stor kunskap om vilka regler som gäller, så näringsidkarna får ofta hjälpa till och informera om gränsdragningsproblem och andra frågor som rör husavdraget. Företagen anser dock inte att det varit några problem. De har via Skatteverkets hemsida eller skattekontor fått den information som behövs.

Även Skatteverket har uppfattningen att de allra flesta näringsidkarna är nöjda med systemet och tycker att det fungerar väl. De som fastnar i kontrollerna kan naturligt nog bli missnöjda då det inverkar på snabbheten med utbetalningarna.

⁶¹ Berg, Wannes. *ROT-avdrag ur ett småföretagarperspektiv*. Magisteruppsats LIU HT09, intervjuer av sju småföretag inom byggbranschen samt en redovisningskonsult.

⁶² Bygghammar, Nilsson. *Fakturamodellen. En studie av fakturamodellens effekter på företag i byggbranschen*. C-uppsats Karlstad Business School VT-10, intervjuer av Elektriska Installatörsorganisationen, Svenska Byggindustrier och Företagarna samt två företagare.

Hussystemets hantering hos köparna

Fakturamodellen har gjort det smidigt och enkelt för köparna. Enligt intervjuundersökningen riktad till köpare som utfördes under november 2010 ansåg 90 procent av kunderna att det varit lätt att få information kring vad som gäller kring husavdrag. Av RUT-köparna ansåg 90 procent att det var lätt och av ROT-köparna 92 procent.

Köparna fick också frågan om hur de fått den information de behövt kring RUT- resp. ROT-avdraget. En del har hämtat informationen från flera olika källor. De flesta uppger att de har fått informationen via media och via entreprenörerna.

Tabell 49 Hur köparna fått den information de behövt kring avdraget

Fråga: "Hur har du fått information, blanketter m.m. som du behövt kring RUT-/ROT-avdraget?"

	RUT-köpare andel, %	ROT-köpare andel,%
Via media	58	55
Via entreprenören	47	47
Skatteverkets hemsida	27	28
Annat (vänner o bekanta..)	10	14
Skatteverkets broschyr	4	4
Skatteupplysning tel. el. e-post	3	4
Varit på servicekontoret	0	1

Källa: Skatteverkets intervjuundersökningar till köpare av RUT och ROT

Andelen som hittat information på Skatteverkets hemsida utgör bara en dryg fjärdedel, men bland dessa tyckte de allra flesta – 83 procent – att den var bra eller mycket bra. De som inte tyckte den var bra angav att de inte fick svar på det de sökte, var svårt att förstå eller att det var svårt att hitta informationen.

De kunder som använt sig av skatteupplysningen eller läst själva i Skatteverkets broschyr utgör en ännu mindre andel, bara 4 procent. De som ringt skatteupplysningen är mer nöjda – 75 procent av RUT-köpare och 80 procent av ROT-köpare – än de som sökt information i broschyren. Av de sistnämnda anser 62 procent av RUT-köparna och 67 procent av ROT-köparna att det var lätt att ta till sig informationen.

För att det preliminära husavdraget ska överensstämma med det som slutligt fastställs måste köparen ha tillräckligt med skatteunderlag. Det beslutas alltså definitivt först när taxeringen fastställts. Vid taxeringen 2010 var det drygt 34 000 personer som inte kunde utnyttja sin skattereduktion på sammanlagt 371 mnkr. Av dessa personer var det dock ca 17 procent som inte fick full skattereduktion på grund av att maxbeloppet 50 000 kr överskridits.⁶³

⁶³ Andelen beräknad andel efter första skattsedelsuttaget.

9 Om marknader, legitimitet och Skatteverkets strategier

9.1 Allmänt om svarta och vita tjänster

En svart marknad har flera icke-önskvärda effekter. Utbrett svartarbete inom olika typer av aktiviteter kan ha negativa effekter på den generella uppbackningen till att betala skatt och därmed för finansieringen av offentliga utgifter. Skattefusk betyder också att skattebasen blir smalare vilket innebär att andra aktiviteter måste beskattas hårdare vilket ger ytterligare snedvridningar. Svartarbete bedöms också generellt ha en lägre produktivitet än arbete utfört i den vita sektorn. En omvandling från arbete utfört i den svarta till den vita sektorn kan således betyda en ökad tillväxt därför att den vita sektorn har lättare att utveckla tjänsterna.

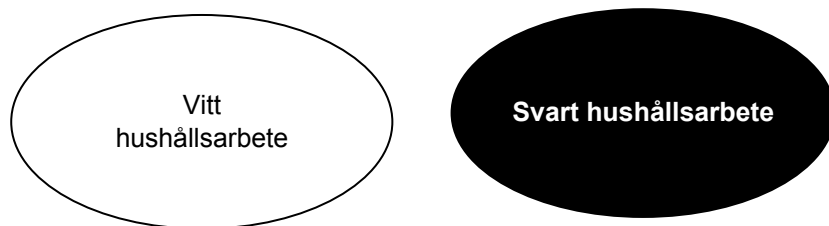
Arbeten utförda direkt åt hushåll svarar uppskattningsvis för 10 procent av de dolda arbetsinkomsterna i det svenska samhället. Men de är synliga för gemene man och präglar därför allmänhetens uppfattning om vad svart arbete består av. Svartarbeten utförda direkt åt hushåll är också speciella genom att det som är olagligt enligt strikt lagtolkning ändå ses som legitimt i mångas ögon. Husavdraget är exempel på en åtgärd som riktar sig just mot detta segment av svarta arbeten.

I detta avsnitt diskuteras hur verkets strategier bör utformas för att stötta en önskvärd utveckling. Som allmän bakgrund tas först upp två frågor som vi menar har betydelse för strategivalen. Det första är vad som krävs av en produkt för att etablera sig på en vit marknad. Det andra är betydelsen av ”legitimitetsgapet” dvs. i vilken utsträckning lagstiftningen uppfattas som legitim dvs. uppfattas som rimlig, rättvis och obyråkratisk.

9.2 Etablering av marknader

Svarta och vita tjänster med hushållsarbete har till viss del olika egenskaper och segment av potentiella köpare. De har också olika utvecklingspotential. Om svarta och vita tjänster skiljer sig tillräckligt åt kan man tala om två olika produkter. Bilden nedan pekar på vissa av de dimensioner där avvikelser kan finnas t.ex. vad gäller produktivitet, försäkringskydd och möjligheter att på ett transparent sätt visa upp produkten och etablera kontakt mellan utförare och köpare.

Figur 5 Vitt respektive svart – produkter med delvis olika egenskaper (utöver pris)

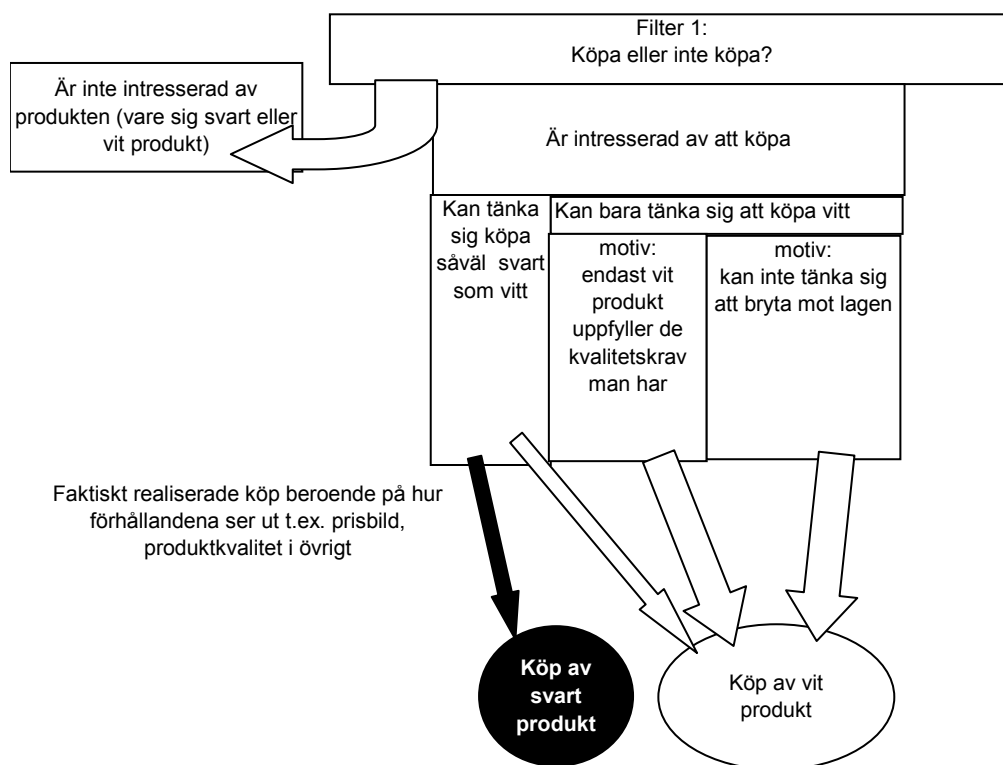

Exempel på olika produktegenskaper för vitt och svart:

- Produktivitetsskillnaden mellan gör-det-själv och marknadsproduktion
- Produktivitetsskillnaden mellan svart och vit produktion
- Försäkringskydd
- Möjligheter till marknadsföring och utveckling av produkten
- Graden av anonymitet/beroendeförhållande i relationen köpare - utförare
- Kvalitetsdimensioner i övrigt

Den potentiella köparen ”filtrerar” valen att köpa i flera steg. Det första filtret är om man överhuvudtaget är intresserad av att köpa tjänsten. Individer har olika preferenser. På samma sätt som individer av olika skäl kan avstå från att t.ex. ha egen bil eller köpa kött så kan hushåll avstå från köp av hushållstjänster för att man inte har något behov av dem, hellre konsumerar annat eller för att man helst gör det själv. Valet att inte köpa produkten kan i sin tur delvis vara beroende på hur den produkt som erbjuds ser ut. Produkten är inte statisk utan kan ändra karaktär över tid.

Figur 6 Beslutet att köpa vitt eller svart – filtrering i olika steg

Ser man tillbaka finns en rad exempel på hur tjänster som utförts som gör-det-själv-arbete i egna hemmet utvecklats till etablerade produkter som tillhandahålls på en vit marknad. T.ex. upplevs barn tillsyn dagtid utanför hemmet, medan föräldrarna ägnar sig åt förvärvsarbete, numera som en rättighet med välutbildad personal och god pedagogik. Andra exempel där en marknad tagit över del av gör-det-själv-arbetet är hunddagis, matlagning (hyra in en kock), catering, köp av halvfabrikat, köp av barnkalas, baby shower, biltvättanläggningar. En sådan överföring av företeelser, som tidigare inte betraktats som varor eller tjänster, till enhetliga produkter som efterfrågas på en marknad brukar benämnas ”produktifiering” (eng. commodification, commoditization). När det gäller ROT-arbeten finns sedan länge en etablerad marknad där sådana produkter kan köpas.

Den s.k. pigdebatt som förts i Sverige och avsaknaden av en motsvarande diskussion kring hushållens köp av ROT-arbeten, menar vi till del kan ha att göra med i vilken fas produktifieringsprocessen befinner sig. Hushållsnära tjänster befinner sig i en utvecklingsfas mot en marknad medan bostadsrenoveringsarbeten genomgått överföringsfasen och ses som en naturlig och självklar produkt som erbjuds av en från hushållet extern producent. Men även om hantverksarbete av detta slag är produktifierade så sker en fortsatt produktutveckling. T.ex. har skattereduktionerna för ROT-arbeten påskyndat en infrastruktur som via sajter på nätet underlättar matchningen av köpare och utförare.

Vi menar att husavdraget kan bidra till produktifieringsprocessen. Tjänsterna, särskilt de som är relativt nya som t.ex. städtjänster, kan utvecklas. Det innebär att skattereduktionerna kanske inte behöver vara lika stor i framtiden för att en vit marknad ska vara attraktiv för köpare.

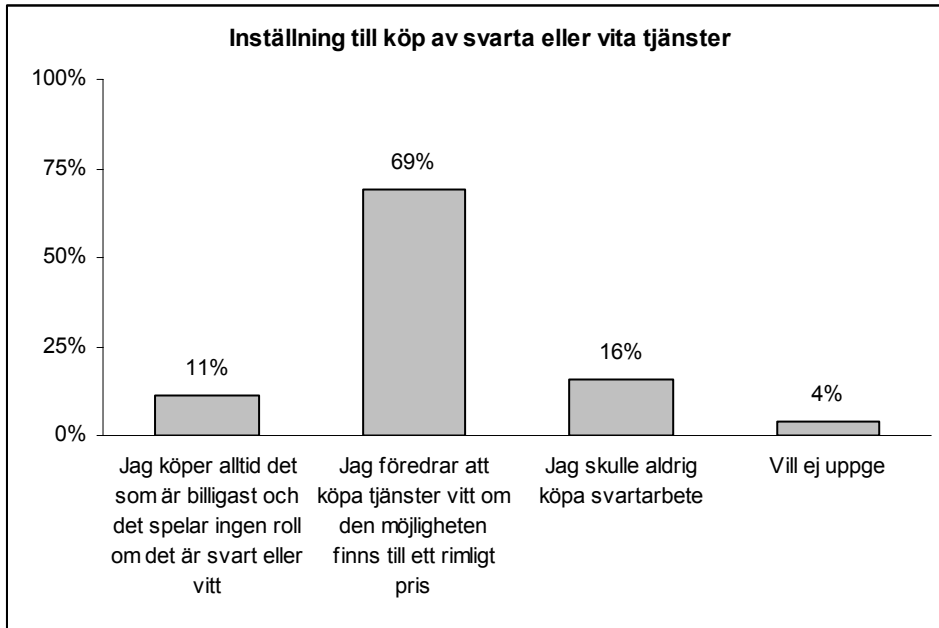
Om den potentiella köparen passerat första filtret och är intresserad av att köpa är nästa filter överväganden huruvida köpet ska göras svart eller vitt. Svarta och vita produkter har delvis olika produktegenskaper som gör att individerna kan finna dem olika prisvärda. Utöver produkternas olika egenskaper bestäms valet av den syn man har på lagstiftningens legitimitet.

En empirisk illustration av hur potentiella köpare resonerar ges av en fråga⁶⁴ Almega låtit ställa i anslutning till en undersökning kring attityder till RUT-avdraget i storstadsområdena i mars 2010.⁶⁵ Det finns en grupp om 16 procent som uppger att de aldrig kan tänka sig att köpa svart och en grupp på 11 procent som uppger att de alltid skulle välja det som är billigast oavsett om det är vitt eller svart.

⁶⁴ Frågeformulering: *Vad är din personliga inställning till att köpa tjänster svart eller vitt? Vi vill påminna om att hela denna undersökning sker anonymt och att dina svar inte kan spåras till dig som person.*

⁶⁵ Undersökningen omfattade 2 209 boende i Stockholms län, Göteborgs kommun och Malmö kommun. Frågorna ställdes i en digital enkät.

Diagram 10 Inställningen till köp av svarta eller vita hushållstjänster i storstadsområdena. Mars 2010

Källa: Almega. United minds undersökning om attityder till RUT-avdrag. Publicerad 2010-04-13

9.3 Allmänt om lagstiftning och legitimitet

Nedan tar vi upp synen på handlingar som är olagliga men ändå socialt accepterade. Först återges kvalitativa resultat från en socialantropologisk studie. Därefter konstrueras en pedagogisk modell för att illustrera ”legitimitetsgapet”. Slutligen återges vissa resultat från en intervjuundersökning kring allmänhetens acceptans för RUT och ROT.

9.3.1 Empiri utifrån en socialantropologisk ansats

Lotta Björklund Larsen vill i sin avhandling i socialantropologi *Illegal yet Licit*⁶⁶ ta reda på hur det kommer sig att i ett land som Sverige, med invånare som generellt är mycket plikttrogna och rättskaffens, så är svartarbete en så spridd och hos många väl accepterad praktik. I sitt arbete med avhandlingen har hon åkt runt och hälsat på hos sina gamla klasskamrater. Syftet är att undersöka hur de forna klasskompisarna förhåller sig till köpandet och säljandet av svarta tjänster.⁶⁷ Hur skapar dessa legitimitet av handlingar som egentligen, i lagens mening, är olagliga? Vi menar att avhandlingen har mycket tankeväckande att bidra med i sammanhang med husavdraget.

⁶⁶Björklund Larsen, Lotta (2010), *Illegal yet Licit: Justifying Informal Purchases of Work in Contemporary Sweden*, Doctoral thesis in Social Anthropology at Stockholm University, Sweden.

⁶⁷Eftersom informanterna var människor som Björklund Larsen redan kände sedan tidigare hoppades hon att det därmed skulle vara lättare för dem att prata öppet och förtroligt kring dessa frågor (även om hon för den skull inte inbillade sig att de skulle berätta allt för henne).

Svartarbete – ett problematiskt begrepp

Björklund Larsen pekar på att svartarbete är ett problematiskt begrepp. De flesta utbyten av arbete är enligt den formella lagstiftningen att betrakta som svarta tjänster och därmed olagliga. I lagens mening är därför ”svartarbete” ett brett begrepp. Det inkluderar allt från att tonårsgrannen passar dina barn, till tjänster utförda av illegala immigranter som arbetar under usla förhållanden (Björklund Larsen, 2010:5). Detta förhållande är problematiskt ur flera aspekter, men inte minst för att det tenderar att urvattna begreppet. Varje dag utbyter ju mängder av människor tjänster och varor med varandra utan att pengar är involverade. Detta är en del i skapandet av det samhälleliga kitt som gör att människor känner samhörighet med och tillit till varandra. För vissa är till och med den sociala aspekten viktigare än arbetet i sig (Björklund Larsen, 2005:51). Ett samhälle utan dessa vänskapsutbyten hade nog de flesta inte ansett vara eftersträvansvärt (se t.ex. Putnam, Rothstein). Att därför bunta ihop dessa vänskapsutbyten med rent kriminella handlingar anses av många absurt. Benämningen svartarbete riskerar därmed att utarmas.

Legitima utbyten

Att svartarbete är ett brett begrepp gör att gråzonen mellan vitt och svart arbete – utbyten av tjänster som är olagliga men som ändå anses legitima – blir stor. Denna gråzon existerar dessutom i alla sociala grupper, hos människor i alla åldrar, och den spänner över partigränserna. Björklund Larsen skriver i sin avhandling att *de legitima svarta tjänsterna är vida spridda företeelser som utmanar både lagar, regler och normer* (Björklund Larsen, 2010:6, egen översättning).

Precis som att det inte bara är vissa grupper i Sverige som köper eller säljer tjänster svart, så finns det inte bara ett sätt att rättfärdiga sig själv och sina handlingar på utan många. Området är multifacetterat, utan givna regler och svar. Björklund Larsen finner i sin forskning att de flesta informanter ändå samlas kring ett antal faktorer som gör vissa svarta tjänster mer legitima än andra (Björklund Larsen, 2010:83-93). Dessa är:

- Att arbetet ska ske i liten omfattning
- Att det inte ska vara säljarens huvudsakliga arbetssyssla – denne ska ha ett ”riktigt” jobb också och därigenom bidra till välfärdssamhället
- Att det inte får röra sig om för mycket pengar
- Att köparen gärna ska ha en personlig relation till säljaren – *man hjälper varandra*
- Att man inte köper svarta tjänster för att överleva utan för att kunna spara till ”något extra”
- Att man egentligen kan göra arbetet själv men av någon anledning är förhindrad just när arbetet behöver utföras

Den bild Björklund Larsen ger stämmer väl överens med den som kom fram i de attitydundersökningar som gjordes i svartarbetskartläggningen 2005.⁶⁸ Dessa visade att allmänheten gör skillnad på svartarbete och svartarbete. Svart arbetskraft i organiserad form är ett beteende som upprör. Den exploatering och det utnyttjande som följer med svart arbetskraft uppfattas som en mycket negativ del av ekonomin. Inställningen till svarta hushållsnära tjänster är odramatisk – det sågs nästintill som en del av ekonomin och det ansågs mer eller mindre vara en självklarhet att den typen av tjänster köps ”grått”. Folk tillämpar en gråskala och gränsen för vad som utgör svartarbete och vad som istället är att betrakta som en ”grå” tjänst styrs av:

⁶⁸ Rapport 2006:4. Attitydundersökningar. Bilagorna 3, 4 och 5.

- *Vem som utför tjänsten*. Hjälp av familj och släkt är inte svartarbete. Köp av hushållsnära tjänster av någon man inte känner är köp av svartarbete men ”ljussvart” i jämförelse med svartarbete i organiserad form som är ”mörksvart”.
- *Frekvens*. Att då och då ta betalt svart anses inte vara något allvarligt. Däremot är det allvarligt om utförande av tjänster sätts i system.
- *Tidpunkt för utförande*. Utförs arbetet av säljaren på dennes fritid är köpet mer att betrakta som en tjänst än som ett reellt köp av en svart tjänst.
- *Belopp*. Ju högre belopp desto större tendens till att man betraktar en tjänst som svartarbete.

Dessa attitydundersökningar genomfördes 2004-2005, dvs. innan husavdraget införts, och speglar således de attityder till hushållsnära tjänster som fanns vid denna tidpunkt. Köp av hushållsnära tjänster hade ett stort mått av individfokus över sig och den samhällsliga aspekten fanns nästan inte alls. Valet stod inte mellan svart eller vitt utan mellan svart eller inte alls. Byte av tjänster och gentjänster sågs inte som något egentligt svartarbete. Det ansågs inte vara rimligt att behöva sätta igång hela den administrativa apparaten – moms, arbetsgivaravgifter, deklaration av inkomst – när individer byter hushållsnära tjänster med varandra.

Kärt barn har många namn

Det finns många olika sätt att prata om att man har köpt eller sålt svarta tjänster. Uttryck som *avrunda neråt, under bordet, vid sidan av, hjälpa till* känns nog bekanta för de flesta svenskar. Björklund Larsen visar att användandet av smeknamn fyller flera funktioner. Dels är det ett sätt att mildra illegaliteten, att göra de illegala handlingarna mindre allvarliga. Dels fungerar användandet av smeknamn som en form av motstånd mot de kontrollmekanismer som styr våra liv. Genom att tala om svartarbete i skämtsamma termer skapar man ”laglighet” åt något som egentligen är olagligt.

Den problematiska städningen i hemmen

Björklund Larsen ägnar ett eget kapitel i avhandlingen åt de svarta tjänster som rör städning i hemmen. Anledningen till att denna tjänst diskuteras separat är att problematiken delvis är en annan än andra typer av svarta tjänster. Dels anses det inte riktigt jämförbart med andra typer av arbeten eftersom ingenting materiellt produceras och arbetet sker i privata hem (Björklund Larsen, 2010:107).^{69,70} Men viktigare är nog att just städtjänster i hemmet rör vid flera känsliga frågor såsom klass, jämställdhet och integration. De senaste 15 åren har vi i Sverige haft en debatt som gått under namnet ”pig-debatten”. Kort sammanfattat kan man säga att den handlar om huruvida ”man ska ta hand om sin egen skit” eller inte. Vi går inte närmare in på denna debatt här, men kan konstatera att frågan om städtjänster i hemmet sträcker sig längre än gränssnittet mellan vita och svarta tjänster. Båda sidor refererar gärna till känslosamma aspekter när denna fråga debatteras.⁷¹ Nedan ägnar vi nu oss endast åt den specifika kopplingen mellan städtjänster och den svarta marknaden.

Trots svenskarnas ovan nämnda komplicerade förhållande till städtjänster i det egna hemmet så är det ändå många som köper dem. Därmed uppstår också olika neutraliseringstekniker för

⁶⁹ Att köpa svart städning kan på så sätt sägas vara del av den informella ekonomin i dubbel bemärkelse: som en del av hushållsekonomin och som del av den illegala informella ekonomin (Björklund Larsen, 2005:50).

⁷⁰ Platsen är här helt avgörande. På kontor anses det helt självklart att anlita städtjänster, medan samma konsensus inte råder kring städtjänster i den privata sfären (Björklund Larsen, 2005:52-53).

⁷¹ För den som är intresserad av att läsa mer om ”pigdebatten” hänvisas t.ex. till Ernsjö Rappe och Strannegård (2004), Björklund Larsen (2005), och Bowman och Cole (2009).

att rättfärdiga dessa köp. Björklund Larsen fann att informanterna ofta pratar om städtjänsterna i hemmet som en *hjälp*, inte som ett arbete man vill ha utfört utan som en hjälp som man anser sig vara i behov av.⁷² Eftersom hjälpen dessutom äger rum i det egna hemmet är det väldigt viktigt att det finns ett stort förtroende mellan köparen och säljaren (Björklund Larsen, 2010:158). Detta nära förhållande mellan köpare och säljare anses förvisso viktigt vid de flesta svarta köp, men Björklund Larsen finner att detta blir extra tydligt när det rör sig om städtjänster. *Man köper inte en städtjänst – man får hjälp av en vän.*

Tjänsten kan dessutom fungera som en ”hjälp” för både köparen och säljaren. En informant exemplifierade detta genom att berätta att han lät en person utan arbetstillstånd städa hans hus. På så sätt tjänade den illegala immigranten lite pengar, samtidigt som informanten fick ett rent hus. Informanten menade att det blev en situation som båda vann på (Björklund Larsen, 2010:157). En annan informant hänvisade till att genom att anlita utländsk arbetskraft gav man städarna en möjlighet att tjäna mer än vad de hade kunnat göra i sina hemländer. ”Det är bra att de från Polen och Litauen har möjlighet att komma hit och tjäna pengar. I Litauen får man ju 800 kronor i månaden” (Björklund Larsen, 2005:58). Dessa 800 kronor ska sättas i relation till att städaren i detta fall betalades ungefär 100 kronor i timmen i Sverige för att städa informantens hem.

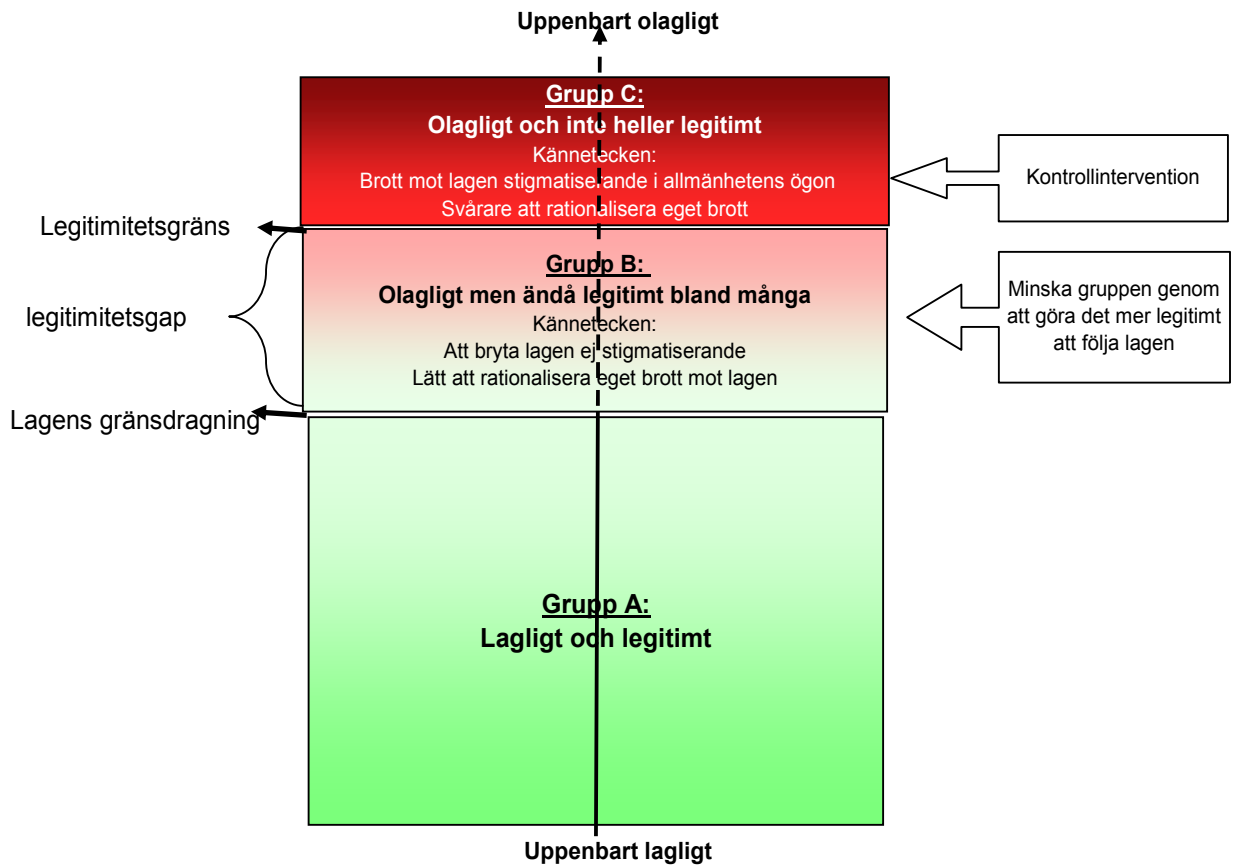
Även om avdraget för hushållsnära tjänster ännu inte hade trätt i kraft när Björklund Larsen gjorde sitt fältarbete utan ännu bara var på diskussionsstadiet så tror hon att förändringar i politiska riktlinjer kan förändra medborgarnas åsikt i dessa frågor. Särskilt om de nya riktlinjerna innebär en ekonomisk vinst, åtminstone för några. Dock är det troligtvis så att det behövs mer än nya politiska riktlinjer för att institutionalisera ett arbete som tidigare i stort sett endast existerat på den informella marknaden (Björklund Larsen, 2010:97).

9.3.2 En modell som beskriver legitimitetsgapet

För att ett skattesystem ska fungera i längden måste huvuddelen av medborgare och företag uppfatta systemet och sättet det administreras som vettigt och rimligt – det ska vara ”legitimt”. Synen på det legitima i att bryta mot lagstiftningen varierar. I figuren nedan har gjorts en schematisk uppdelning i tre grupper. I praktiken är gränserna inte så distinkta som figuren antyder. Det finns en gråzon både kring hur lagen ska tolkas och det som i figuren kallats ”legitimitetsgräns”. Det sker således en gradvis övergång mellan grupperna. Men av pedagogiska skäl resonerar vi som det finns tre åtskilda grupper.

⁷² Retoriken kring att städtjänster i hemmet inte är ett arbete utan en ”hjälp” är något som även kritikerna av dessa tjänster använt sig av. De amerikanska forskarna Bowman och Cole (2009) finner i sin forskning om den svenska pigdebatten att motståndarsidan ofta pratar om att det måste finnas ett reellt hjälpbehov hos de som köper tjänsterna för att tjänsten ska anses vara legitim. På grund av tjänstens privata karaktär ser man det inte som ett arbete utan som en hjälp. Ett ”labour of love” som helst ska utföras av familjemedlemmarna själva om inte ett reellt behov föreligger, såsom handikapp eller ålderdom. Även danskarna använde sig av en liknande retorik när de slopade ”hjemmeservicen” för alla utom pensionärerna, eftersom de senare fortfarande ansågs ha ett reellt hjälpbehov (se bilaga ”Erfarenheter av systemen i Danmark och Finland”)

Figur 7 Lagligt och legitimt

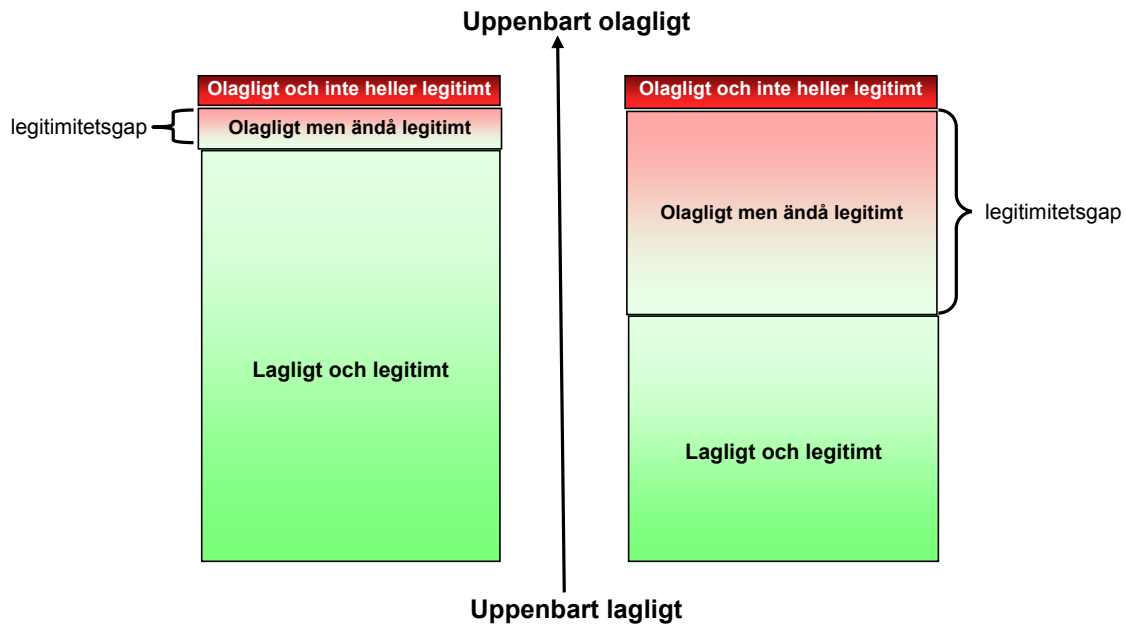
Grupp A består av personer som accepterar *lagens gränsdragning* för vad som är lagligt/olagligt. De ser lagstiftningen som legitim och följer lagen. I gruppen kan finnas de som kan vara kritiska mot lagstiftningen men de ser lagen som beslutad i demokratisk ordning och följer ändå för egen del vad lagen säger.

Grupp B består av personer som uppfattar viss olaglighet som legitim. Men även i denna grupp finns en gräns då fusk antas sådana former att det passerar legitimitetsgränsen dvs. gränsen för vad som kan rättfärdigas. Diskrepansen mellan lagens gränsdragning för vad som är olagligt och legitimitetsgränsen kan karaktäriseras som ett "legitimitetsgap". Det är fråga om former av fusk där brott mot lagen inte uppfattas som särskilt stigmatiserande och man kan för egen del finna på argument som rättfärdigar brott mot lagstiftningen.

I *grupp C* har både gränsen för olaglighet och legitimitetsgränsen passerats. Det är fråga om brott mot lagen som är stigmatiserande i allmänhetens ögon. På så vis är det för denna grupp svårare att rationalisera egna brott mot lagen. Men för denna grupp spelar det inte någon större roll vad andra tycker.

Figuren nedan illustrerar två olika situationer. I ena fallet är legitimitetsgapet dvs. skillnaden i synen på laglighet och legitimitet liten. I andra fallet är legitimitetsgapet stort.

Figur 8 Två legitimitetsstaplar som kräver olika strategier

Utifrån Skatteverkets uppdrag att upprätthålla lagstiftningen och hålla tillbaka skattefelet är den situation som vänstra stapeln visar klart att föredra. Lagstiftningen är väl förankrad – legitimitetsgapet är litet och det råder en utbredd konsensus att fuska inte är legitimt. Detta medför att den som fuskar får svårare att rationalisera sitt beteende inför omgivningen. Skattelagstiftning som har denna profil är lättare att upprätthålla. Kontroll av dem som ändå avviker och fuskar uppfattas också som legitim hos allmänheten.

Högra stapeln visar en situation där legitimitetsgapet är stort. Att bryta mot lagen är inte särskilt stigmatiserande. Då blir Skatteverkets uppdrag mer bekymmersamt. Inom områden där det finns ett stort gap mellan vad som är korrekt beteende enligt lagen och det som ses som legitimt är det resurskrävande för Skatteverket att motverka skattefel. Det krävs en viss lägsta nivå ("kritisk massa") av kontroll för att skapa preventiv effekt genom risk för upptäckt. Legitimitetsgapet gör det också svårt att få allmän acceptans för en kontrollinriktning där stora resurser allokeras för insatser mot grupp B. Om Skatteverket inte gör något blir de som ser lagen som legitim (grupp A) förlorare eftersom den horisontella rättvisan inte upprätthålls. Om å andra sidan stora kontrollresurser sätts in så blir alla i någon mån förlorare genom att det kräver extra resursinsatser som måste finansieras.

När det finns ett stort legitimitetsgap bör man söka en strategi som står på två ben:

1. Minska legitimitetsgapet genom lagändringar så att lagen bättre överensstämmer med föreställningar om vad som är legitimt
2. Kontroll av dem som fortfarande avviker och/eller utformning av någon typ av systemstöd som minskar felutrymmet. Om legitimitetsgapet är litet kan kontrollinsatserna hållas på en från resurssynpunkt rimlig nivå.

Hushållens köp av hushållsnära tjänster och bostadsreparationer är områden där det funnits ett legitimitetsgap. Lagen har inte uppfattats som legitim, många har avvikit och har inför sig själv lyckats rättfärdiga det avvikande beteendet. Husavdraget är exempel på en åtgärd som minskar legitimitetsgapet och är därför utifrån denna aspekt positiv från Skatteverkets synvinkel. Men husavdraget är inte bara en fråga om att skapa legitimitet för vita köp.

Skattereduktionen uppgick 2010 till nästan 15 mdkr och en värdering av avdragets samhällsekonomiska värde måste ske även utifrån andra kriterier.

9.3.3 Acceptansen för RUT och ROT och legitimiteten i att köpa svart – Empiri från en intervjuundersökning

Husavdraget har hög acceptans hos allmänheten

I anslutning till uppföljningen av Skatteverkets verksamhet ställs varje år ett antal frågor till allmänheten. I den undersökning som gjordes i november 2010 hakades på ett par frågor om inställningen till husavdraget och att köpa husarbeten svart.

Tabell 50 Inställningen till RUT och ROT hos allmänhet och köpare. 18-74 år. November 2010

	Det är bra med en skattereduktion för					
	Hushållsnära tjänster som städning, andel %			ROT-arbeten, andel %		
	Allmänheten	Köpare av RUT	Ej använt RUT	Allmänheten	Köpare av ROT	Ej använt ROT
Instämmer helt (1)	53	76	52	65	80	60
Instämmer delvis (2)	19	9	20	21	11	24
Tar delvis avstånd ifrån (3)	12	8	13	8	6	8
Tar helt avstånd från (4)	12	5	13	5	3	5
Ingen uppfattning	3	2	3	2	0	2
Totalt	100	100	100	100	100	100
Medelvärde	1,83	1,41	1,83	1,51	1,32	1,58

Källa: Skatteverkets intervjuundersökning riktad till allmänheten november 2010

Svaren visar på en mycket positiv inställning till husavdraget bland allmänheten. Hela 86 procent instämmer i att ROT-avdraget är bra – endast 13 procent instämmer inte. Inställningen till skattereduktionen för hushållsnära tjänster är också mycket positiv även om den inte når upp till riktigt samma nivå som den för ROT – 72 procent tycker RUT-avdraget är bra medan 24 procent tar avstånd. De som använt RUT och ROT är signifikant mer positiva till skattereduktionen än de som inte använt husavdraget.

Vi har bearbetat svaren efter kön, ålder, familjetyp, sysselsättning, arbetstid, årsinkomst, boendeform och H-region (se Bilaga 8 tabellerna 1-2). Skillnaderna i synen mellan grupper är små och med några undantag är de skillnader som finns inte statistiskt säkerställda.

Vad har hänt med acceptansen för ROT- och RUT-avdraget över tiden? Intresseorganisationen Byggbranschen i samverkan ställde i en intervjuundersökning vid månadsskiftet oktober/november 2009 en fråga till allmänheten (över 16 år) likartad den Skatteverket ställt. Frågan är inte exakt lika formulerad men resultatet indikerar att den positiva inställningen till ROT-avdraget var etablerad redan vid denna tidpunkt.

Tabell 51 Allmänhetens inställning till ROT-avdraget i månadsskiftet okt/nov 2009

Frågeformulering: "Idag kan den som reparerar eller bygger om sin bostadsrättslägenhet, småhus eller fritidshus göra s.k. ROT-avdrag, dvs. få skattereduktion med 50 procent av arbetskostnaderna. Tycker du att det är bra eller dåligt att det finns ett sådant ROT-avdrag?"

	Andel, %
Mycket bra	46
Bra	39
Dåligt	4
Mycket dåligt	2
Vet ej	9
Totalt	100

Källa: Byggbranschen i samverkan

Almega har undersökt inställningen till skatteavdrag för hushållsnära tjänster vid flera tillfällen. Bland allmänheten har acceptansen för RUT ökat över tiden. I januari 2010 var hela 78 procent positiva till reduktionen att jämföra med 59 procent våren 2008.

Tabell 52 Allmänhetens inställning till RUT-avdrag enligt Almegas undersökningar

Frågeformulering: Hur väl stämmer följande påstående med din åsikt: Det är positivt att hushållsnära tjänster skattesubventioneras

	Andel, %	
	2008 april	2010 januari
Stämmer mycket väl	27	45
Stämmer ganska väl	32	33
Stämmer ganska dåligt	12	7
Stämmer inte alls	19	7
Vet ej	9	7
Totalt	100	100

Källa: Almegas rapporter

Acceptansen för svartarbete har minskat

I Skatteverkets intervjuundersökning anser 88 procent att det är inte OK att köpa svartstädning och svartköp av ROT-arbeten finner ingen acceptans hos 90 procent. Synen på svartstädning och svarta ROT-arbeten är likartad bland de som nyttjar och de som inte nyttjar avdraget (skillnader i medelvärden ej signifikanta).

Tabell 53 Inställningen till att köpa städning och ROT-arbeten svart hos allmänhet och köpare. 18-74 år. November 2010

	Det är OK att folk köper					
	Städning svart, andel %			ROT-arbeten svart, andel %		
	Allmänheten	Köpare av RUT	Ej använt RUT	Allmänheten	Köpare av ROT	Ej använt ROT
Instämmer helt (1)	4	10	4	4	4	5
Instämmer delvis (2)	7	5	7	4	2	5
Tar delvis avstånd ifrån (3)	15	10	15	14	15	13
Tar helt avstånd från (4)	73	75	72	76	78	75
Ingen uppfattning	2	0	2	2	1	2
Totalt	100	100	100	100	100	100
Medelvärde	3,58	3,51	3,58	3,64	3,67	3,62

Källa: Skatteverkets intervjuundersökning riktad till allmänheten november 2010

Synen på att köpa svart visar små skillnader även för andra bakgrundsvariabler (se Bilaga 8 tabellerna 3-4). Företagare visar dock en signifikant högre acceptans än andra till att folk köper ROT-arbeten svart.

AlmeGas intervjuundersökningar riktade till allmänheten⁷³ visar att legitimiteten i att hushållsnära tjänster görs svart har minskat. Gruppen som tycker att det inte spelar någon roll om tjänsterna utförs vitt eller svart har krympt. I december 2007 var andelen 33 procent, medan den i undersökningen i januari 2010 var 20 procent.

Tabell 54 Acceptansen för svartjobb med hushållsnära tjänster. Utvecklingen 2007-2010

Frågeformulering: "Hur väl stämmer följande med din åsikt: Det spelar ingen roll om arbetet görs svart eller vitt." (Svarsalternativ: Stämmer mycket väl, Stämmer ganska väl, Stämmer ganska dåligt, Stämmer inte alls, Vet ej.)

	Andel, %				
	2007 december	2008 mars	2008 december	2009 maj	2010 januari
Stämmer mycket väl	18	11	11	7*	9
Stämmer ganska väl	15	12	12	8*	11
Summa instämmer	33	23	23	15*	20

* Undersökningen i maj 2009 gjordes samordnat med motsvarande frågor för ROT och RIT vilket kan ha smittat av sig på hur man svarat på RUT-frågorna vid detta undersökningstillfälle.

Källa: Almega

I Skatteverkets undersökning i november 2010 är andelen som tycker svartstädning är OK 11 procent. Det finns således en klar förändring i attityden gentemot svartstädning. Gissningsvis finns en koppling till att avdraget påverkat synen på det legitima i att köpa svart och att färre också köper svart.

Har allmänheten konsekventa attityder till RUT och ROT?

Skiljer sig synen på RUT och ROT hos enskilda individer? I vilken utsträckning har man samma inställning till RUT som till ROT?

I tabellen nedan jämförs svaren på frågorna om inställningen till RUT med svaren på frågorna om inställningen till ROT. Av totalpopulationen har 77 procent en konsekvent inställning i bemärkelsen att de antingen tycker både RUT och ROT är bra (69 procentenheter) eller att de tycker dåligt om båda (8 procentenheter). Inkonsekventa attityder finns hos 20 procentenheter. I denna grupp överväger de som tycker bra om ROT men dåligt om RUT (16 procentenheter). Bra om RUT men dåligt om ROT tycker 4 procentenheter.

Tabell 55 Tycker man likadant om RUT och ROT? Procentenheter av samtliga

	Bra med ROT-avdrag	Dåligt med ROT- avdrag	Ej svar	TOTAL
Bra med RUT-avdrag	69	4	0	73
Dåligt med RUT-avdrag	16	8	0	24
Ej svar	1	0	1	3
TOTAL	86	12	2	100

Anm. "Bra" omfattar de som instämmer helt eller delvis i påståendet att "Det är bra med en skattereduktion för".

"Dåligt" omfattar de som tar helt eller delvis avstånd från påståendet.

Källa: Skatteverkets intervjuundersökning riktad till allmänheten november 2010

Hur är det då med konsekvensen i synen på svarta köp av RUT respektive ROT? I tabellen nedan jämförs svaren på frågorna om inställningen till köp av svartstädning med svaren på frågorna om inställningen till att folk köper ROT-arbeten svart. Konsekvent inställning finns hos 92 procent. Av dessa tar 85 procentenheter avstånd från båda typerna av svartköp medan 7 procentenheter tycker att det är OK med båda typerna av svartköp. Inkonsekventa attityder finns hos 6 procentenheter.

⁷³ Frågan ställd till 1000 personer vid varje tillfälle. Åldersgrupperna 18-89 år.

Tabell 56 Tycker man lika om svartstädning och svarta ROT-arbeten. Procentenheter av samtliga

	Är OK att folk köper ROT-arbeten svart	Är inte OK med svart	Ej svar	TOTAL
Är OK att folk köper städning svart	7	4	0	11
Är inte OK	2	85	0	87
Ej svar	0	0	1	2
TOTAL	9	90	0	100

Anm. "Är OK" omfattar de som instämmer helt eller delvis i påståendet att "Det är OK att folk köper.....svart".

"Är inte OK" omfattar de som tar helt eller delvis avstånd från påståendet.

Källa: Skatteverkets intervjuundersökning riktad till allmänheten november 2010

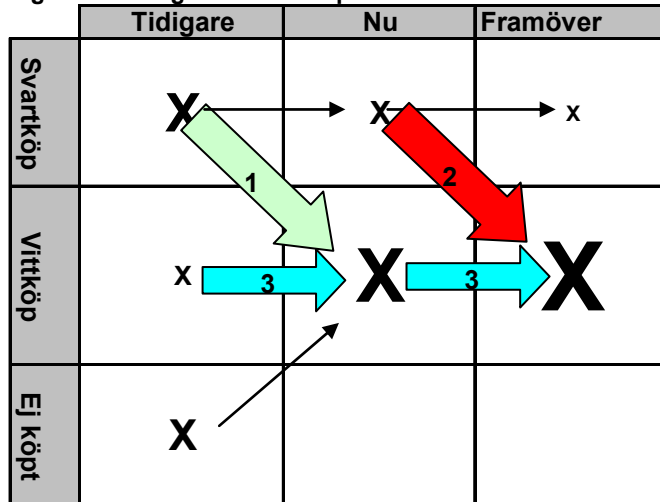
9.4 Om mekanismer som stödjer en vit marknad

Björklund Larsen menar att det är viktigt att inte se den informella ekonomin som skild från, utan som en naturlig del av, den konstitutionella ekonomin (Björklund Larsen, 2010:203). Förekomsten av informella ekonomier är inte ett tecken på en underutvecklad marknadsekonomi, utan kvarlevorna av det som de styrande inte har möjlighet (eller vilja?)⁷⁴ att kontrollera, formalisera och mäta (Björklund Larsen, 2010:17). I takt med att samhället ändras så ändras även normer, praktiker och ekonomiska aktörers sätt att agera. Detta påverkar i sin tur statens beslut att formalisera det informella genom nya regler och regleringar. Ett exempel på detta är avdraget för hushållsnära tjänster, som bl.a. syftar till att etablera en vit marknad för städtjänster. Innan införandet av avdraget för hushållsnära tjänster existerade dessa tjänster nästan enbart på den informella marknaden. En ändring som husavdraget medför att svarta tjänster tvingas anpassa sig och lyda under nya strukturella realiteter. Björklund Larsen menar att det är på detta sätt, som en del av förändrade strukturer i samhället, som svartarbete både uppkommer och, med varje ny förändring, fortsätter att hitta nya vägar.

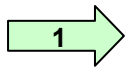
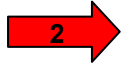
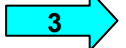
För Skatteverket är det viktigt att skaffa sig information om hur svarta marknader uppkommer och hur de kan motverkas. Ett övergripande mål för Skatteverket är att se till att upprätthålla konkurrens på lika villkor bland de företag som verkar på marknaden. Följande figur illustrerar de mekanismer som behöver aktiveras för att stödja en marknad för vita köp av arbeten med koppling till hushåll. Det finns i figuren flera pilar som illustrerar flöden, men de pilar vi fokuserar på är de som är förknippade med strategier att motverka skattefel och har numrerats.

⁷⁴ Genom att rättsväsendet har som praxis att inte driva mål där omfattningen är mindre än $\frac{3}{4}$ basbelopp, anses köpandet och säljandet av svarta tjänster i liten skala vara i praktiken ganska riskfritt (Björklund Larsen, 2005:54).

Figur 9 Strategier för att skapa lika konkurrensvillkor

Strategipilar:

- = omvandla genom systemstöd
- = omvandla genom kontrollintervention, information
- = slå vakt om konkurrens på lika villkor

Husavdraget verkar som systemstöd på två plan. Dels stimulerar reglerna som sådana vitt efterfrågan hos hushållen. Dels genererar utbetalningarna information som genom sin förekomst skapar preventiv effekt genom att potentiellt kunna användas i kontrollen av utförande företag. Detta illustreras av ”Pil 1” där tidigare svartköp omvandlas till vita köp. Den vita marknaden ökar också genom att hushåll som inte tidigare köpt dessa tjänster - vare sig vitt eller svart – träder in på vita marknaden. Även efter införandet av husavdraget finns vissa svarta köp kvar. Ska denna del minska (Pil 2) krävs kontroll som ökar risken eller information i den mån orsaken är bristande kunskap. ”Pil 3” illustrerar det egentliga målet ”att slå vakt om lika konkurrensvillkor och horisontell rättvisa (lika ska behandlas lika)”. Denna strategi är inte en separat egen strategi utan en integrerad del i strategierna för ökad acceptans genom ändrad lagstiftning (Pil 1) och kontrollintervention (Pil 2).

Husarbeten köpta på marknaden består inte bara av sådant som tidigare gjorts svart eller vitt. En hel del består av sådant man tidigare gjort själv eller ökad standard. Volymökningarna innebär att en ny företagsnisch tillskapats. Det ligger i Skatteverkets roll att skydda denna marknad så att konkurrensen mellan företagen kan ske på lika villkor.

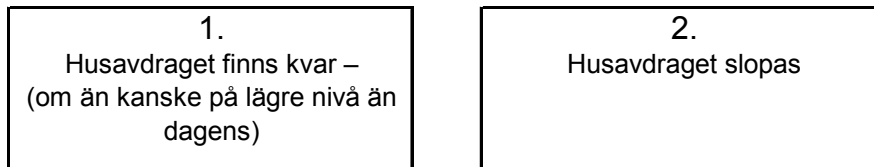
En fråga som då uppkommer är hur intensivt och med vilken resursinsats Skatteverket ska driva jakten på återstående fel i branschen. Det har vissa fördelar att driva verksamhet vitt jämfört med svart. Lite konkurrens från återstående svart ”tål” därför den vita marknaden. Det gäller att avväga kontrollinsatsen så att de goda krafterna på vita marknaden får spelrum. Men av resursskäl bör målet inte vara att helt eliminera svart verksamhet inom detta marknadssegment. På marginalen kan Skatteverkets resurser ge bättre avkastning om de allokeras till att tackla andra marknadssegment där problem finns.

9.5 Husavdraget och Skatteverkets strategival

Att stödja mekanismer som bidrar till att skydda de seriösa företagen är ett av de viktigaste målen för Skatteverket. Skatteverkets strategi för hur verket ska arbeta åren framöver ligger i högre grad än tidigare på ett förebyggande arbetssätt. T.ex. har dialog med företrädare för branschförbund och liknande blivit en viktig del i det arbetssättet. Det finns ett gemensamt intresse av att komma tillrätta med illojal konkurrens som har sin grund i skattefusks. Det finns en insikt att likartade spelregler gagnar de seriösa företagen.

Allmänt gäller vid val av strategier att direkta kontrollinsatser mot enskilda företag kräver stora resurser. Det är därför väsentligt att den stora massan av företag gör rätt från början. Därför bör alltid undersökas om det finns andra vägar att få en etablerad vit marknad som klarar konkurrensen mot svart. Vi har tidigare nämnt produktifieringsprocessen dvs. utveckling av hushållsnära tjänster till en etablerad produkt som viktig för hushållens val av vita köp istället för alternativen svarta köp eller gör-det-själv.

Nedan diskuteras två situationer som kräver olika strategier/prioriteringar från Skatteverkets sida:

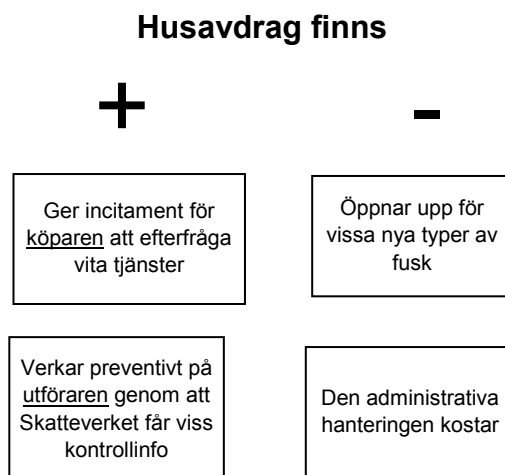
Situation 1: Husavdrag finns

När husavdraget ska värderas utifrån ett skatteverksperspektiv är det inte enbart slutsatserna kring hur det påverkat volymen svartarbete som bör finnas med i bilden.

Husavdraget kan bidra till att skapa en väletablerad vit marknad som är konkurrenskraftig mot svart. Detta innebär att en subvention kanske inte behöver vara lika stor i framtiden när produkten utvecklats på olika sätt. En stark vit marknad underlättar Skatteverkets arbete.

Husavdraget har även andra plus- och minussidor i den uppgift Skatteverket har att sköta.

Figur 10 Skattereduktionen för Husarbete – plus och minus ur ett skatteverksperspektiv

Husavdraget ger stöd för medverkan på två sätt. Det ger incitament för köparen att efterfråga vita tjänster. Det verkar preventivt genom att Skatteverket får info om utförarens omsättning i den del det avser husarbeten. Det är fråga om ett indirekt kontrollstöd som med Medverkandekartans klassificeringsschema ligger på nivå 3-4. Detta stöd för medverkan bidrar till att hålla nere svartarbetet. Men i andra vågskålen ligger att det öppnar upp för vissa andra feltyper och att den administrativa hanteringen kostar.

När det gäller systemstöd som innebär utökad kontrollinformation gäller särskilt att för att uppfattas som legitim måste systemkontrollen kännetecknas av att:

- kontrollmöjligheterna förbättras väsentligt
- systemen är billiga att hantera för verket och för de som ska rapportera
- utrymmet för feltolkningar är litet

Hur ser det då ut?

Kontrollmöjligheterna

Skattereduktionen uppgick 2010 till 14,9 mdkr vilket innebär en omsättning avseende arbetskostnader på nästan 30 mdkr. Köparna utgår från att när man köper med husavdrag och får faktura på jobbet så är det vitt. Detta förutsätter att företagen som tillhandahåller tjänsterna redovisar korrekt vilket kunden inte kan styra. Det torde finnas en uppslutning kring att samhället (via Skatteverket) har en rimlig kontroll av att redovisningen hos utförarna blir korrekt. Att lämna fältet öppet för fusk genom att verket inte kontrollerar är inte legitimt.

Skatteverket har under senare år utvecklat riskvärderingsmodeller som underlag för urval av vilka företag som bör kontrolleras. Riskvärderingen beaktar en rad omständigheter som samlat sett ”signalerar” olika grad av risk för fel i företagen – en skala från högrisk till lågrisk. Nya risker och ny information tillförs riskvärderingen över tiden. Den kontrollinfo som husavdraget ger finns med i riskvärderingsmodellerna. Husavdraget kontrolleras dels genom särskilda frågepaket och från sommaren 2010 har också tagits i bruk en modell för särskild utökad kontroll i samband med utbetalningen i syfte att motverka bedrägerier mot systemet. I den mån husavdraget bidrar till att riskvärderingsmodellerna genererar fler högriskobjekt så blir det en resursfråga. Antingen får det hanteras genom att tillföra nya resurser eller genom att omprioritera vilket innebär en lägre kontrollintensitet kopplat till andra kontrollvärda objekt

som selekterats fram. Men det är fråga om kommuniserande kärn – en effektiv riskvärdering ger preventiva effekter som bör leda till minskad risktagning.

Husavdraget är en stor satsning från samhällets sida och måste vårdas för att behålla sin legitimitet. Vi har pekat på att regelsystemet för husavdrag i förebyggande syfte skulle kunna stramas upp på betalningssidan för att öka spårbarheten i transaktionerna. Det gäller dels utbetalningarna från Skatteverket till utförarna dels ändringar som bidrar till att köparna kommer bort från kontantbetalningar.

Administrativa kostnader hos Skatteverket, utförarna och köparna

Hur är det då med den administrativa hanteringen – ter den sig rimlig? Den löpande administrativa hanteringen inklusive kontroller kopplade direkt till utbetalning av avdraget kostar Skatteverket ca 110 mnkr. Administrativa kostnader finns också hos utförarna och hos köparna. Någon monetär mätning av utförarna och köparnas administrativa insats har vi inte gjort. Vi har försökt fånga den i mer kvalitativa termer. I avsnitt 8 har de administrativa kostnaderna och synen på hanteringen beskrivits mera utförligt. Kort sammanfattat har det fungerat smidigt och enkelt för köparna. Enligt Almega som företräder arbetsgivare inom hemservicebranschen är fakturamodellen inte något problem – det administrativa merarbetet tar man gärna på sig. Hemserviceföretagen ser det som ett uppdrag och ingen vill byta ut fakturamodellen mot något annat. Någon samlad och aktuell bild av hur inställningen till fakturamodellen är idag bland ROT-företagen finns inte.

Situation 2: Husavdraget slopat

Om skattereduktionen skulle helt tas bort finns inte förutsättningar att i samma takt etablera en stark vit marknad för hushållstjänster. Incitamenten att efterfråga tjänsterna vitt blir mindre och Skatteverket har inte samma tillgång till kontrollinfo. Men det finns ändå kvar en vit marknad. Frågan är i vilken utsträckning denna behöver skyddas från svart konkurrens genom insatser från Skatteverkets sida för att kunna växa? Är svart konkurrens det som håller tillbaka utvecklingen av en vit marknad? Eller är det andra faktorer t.ex. att många av de som bara kan tänka sig att köpa vitt avstår och gör-det-själv på grund av prisbilden? Om det är den svarta konkurrensen som är problemet är det i första hand Skatteverkets ansvar. Annars är det närmast en fråga för näringspolitiska överväganden.

Utan husavdrag får Skatteverkets åtgärder för att hålla nere fusket i detta segment av företag ske med de verktyg som verket använder generellt i kontroll av företagen. Det finns tre typer av inslag:

- Det första är selektion baserad på riskvärderingsmodeller som verket utvecklar.
- Det andra är att det ska finnas en viss risk för slumpmässig kontroll för att skapa preventiv effekt (även om denna risk av resursskäl är låg).
- Det tredje är särskilda insatser med inslag av kartläggning. Skatteverket har ett rullande program där man över åren väljer ut områden som man behöver få bättre grepp om. En sådan insats ger – utöver att den kan innehålla kontrollmoment – en uppfattning om tillståndet i det segment som insatsen täcker. Den kunskap som skapas i sådana insatser är input för värdering av om åtgärderna fungerar som tänkt eller om verktygslådan behöver ändras/kompletteras.

Hur se på marknader där ersättning utgår på annat sätt än i pengar?

Svartarbetskartläggningen visade på en betydande del av svartarbetet åt hushåll bestod av gentjänster. Hur ska verket förhålla sig till detta? Skatteverket kan i praktiken inte jaga alla byten och hävda att det borde beskattas även om en strikt lagtolkning skulle stödja detta. Det finns alltid ett visst byte av tjänster mellan hushållen. Allt tyder på att det sker inom en nära krets och drivkrafterna är många gånger annat än de skattemässiga. Det finns en rättvisedimension i meningen att ”lika bör behandlas lika” men sett från Skatteverkets uppgift att skydda mot oseriös konkurrens är problemet mindre eftersom gentjänster har begränsad potential för tillväxt. Det saknas prissättning och marknadsföring. Så länge gentjänsterna i en nära krets håller sig på dagens nivå menar vi att det inte är ett stort bekymmer.

En svart marknad med ersättning i pengar har andra karakteristika. Prissättning finns även om den inte är lika transparent som på den vita marknaden. Relationerna mellan utförare och köpare är mera anonyma än vid gentjänster. Det finns en potential för tillväxt och är därmed viktig att motverka genom Skatteverkets åtgärder.

En särskild fråga är svartarbete med hushållsnära tjänster bland papperslösa där ersättningen för arbetet är extremt låg och drivkrafterna är annat än skatt.

9.6 Behövs en frizon för småbelopp mellan privatpersoner?

Skatteverket har två viktiga funktioner att upprätthålla genom sin verksamhet:

- Värna om konkurrens på lika villkor
- Värna om rättvisan – skattesystemet ska inte uppfattas som orättvist pga. av att Skatteverket inte klarar av att upprätthålla lagen

Två frågor som bör ställas som vägledning för prioritering av insatser mot företeelser som är förknippade med skattefel är därför:

1. Stör företeelsen utvecklingen av eller tränger undan seriös affärsmässig verksamhet?
2. Hur uppfattas företeelsen från rättvisesynpunkt?

Om svaret är att skattefelets omfattning inom ett segment är så stort att det stör konkurrensen så bör Skatteverket överväga att sätta in resurser. Denna slutsats förstärks av om företeelsen dessutom stör upplevelsen av rättvisa. I nästa steg blir det i så fall en fråga om en sådan insats är mer angelägen än resursinsatser mot annan typ av skatteundandragande. Om svaret på de båda frågorna däremot är att företeelsen inte stör vare sig utvecklingen av marknader eller upplevelsen av rättvisa så bör insatser från Skatteverkets sida ges låg prioritet även om beteendet inte formellt följer lagen. I sådana fall kan diskuteras om det behövs en lagändring.

Husavdraget har minskat problemen med svartköp inom ett brett marknadssegment. Systemet med husavdrag täcker emellertid enbart del av den typ av jobb som privatpersoner köper svart. Enligt svartarbetskartläggningen utfördes 74 miljoner svarta arbetstimmar med koppling till bostad, hushållsarbete och hushållens tillhörigheter (t.ex. bil, båt, dator). Av dessa kan 30 miljoner timmar hänföras till köp betalda i pengar avseende den typ av aktiviteter som nu omfattas av husavdrag. Exempel på en tjänst som faller utanför är djurpassning – en typ av svartköp med stora volymer men med liten betalning i kronor. Ett nytt fenomen i sammanhanget är sajter på Internet som förmedlar småärenden med karaktär av gammaldags ”springschas”.

Så trots att det nu finns husavdrag kvarstår frågan om det behövs någon typ av i lagen formulerad frizon för mindre belopp när hushållen utför tjänster åt varandra för att skattesystemet ska uppfattas som rimligt och obyråkratiskt. Finns det en risk att en sådan frizon skulle kunna exploateras på ett sätt som inte är avsett och skapa nya problem?

I Sverige ska i princip alla ersättningar för jobb även mellan privatpersoner beskattas. Det gäller oavsett om ersättning skett i pengar eller genom byte av tjänster/ersättning in natura. För inblandade parter innebär nuvarande regler rent praktiskt att en privatperson ska lämna kontrolluppgift när ersättningen till annan privatperson uppgår till 1 000 kr eller mer under ett år. Den person som tar emot ersättning från en annan privatperson för arbete är skattskyldig från första kronan och ska om det är mindre jobb, som inte genererat kontrolluppgift, på eget initiativ ta upp det i sin inkomstdeklaration. De anvisningar som finns i ”Dags att deklarerar” är dock så otydliga vad avser mottagarens skyldighet att redovisa denna typ av småinkomster att det vore förvånande om någon på eget initiativ skulle göra en sådan ändring.

I anslutning till svartarbetskartläggningen fördes fram en katalog av idéer till åtgärder som skulle kunna bidra till att minska svartarbetet. Ett förslag rörde just arbeten av mindre omfattning mellan privatpersoner. Förslaget gick ut på att en privatperson skulle kunna ge en annan privatperson (icke-företagare) upp till 3 000 kr i arbetsersättning per år utan att behöva lämna kontrolluppgift och utan att mottagaren beskattas (gränsen 3 000 kr motsvarade ungefär värdet på 100 kr år 1935 då regler om kontrolluppgift ursprungligen infördes). Utredarna menade att det skulle innebära förenklingar och privatpersoner skulle inte behöva fundera över om man begår en olaglig handling om man t.ex. låter grannens tonåring passa barnen några timmar om året mot en mindre ersättning. Om en uppdragstagare hade fler än 10 uppdragsgivare skulle all ersättning dock tas upp i inkomstslaget näringsverksamhet.

Med anledning av svartarbetskartläggningens förslag utreddes frågan vidare inom Skatteverket. Det finns i lagstiftningen andra gränsvärden t.ex. fribelopp för försäljning av plockade bär, svamp och kottar liksom regler som genom schabloniserade avdrag fritar intäkter under viss nivå i samband med uthyrning av privatbostad och försäljning av t.ex. avverkad träd eller frukt från egna tomten. Skatteverket försökte hitta en lösning som skulle rensa upp i floran av system för att undvika krockar och överlappande system att informera om. Det fanns också en diskussion kring gränsen mot hobby och näringsverksamhet. För att förenkla beskattningssystemet och på så sätt förstärka dess legitimitet föreslog Skatteverket i en hemställan till Finansdepartementet år 2007 ett antal ändringar av gällande regler (dnr 131 679132-07/113). Förslaget innebar i korthet att den privatperson (dvs. person som inte bedriver näringsverksamhet) som får betalt för t.ex. barnpassning eller annat arbete i liten omfattning åt en annan privatperson och som har mindre inkomster av hobbyverksamhet skulle få skatte- och avgiftsfrihet för inkomster upp till sammanlagt 10 000 kr under ett år. En privatperson skulle i sin tur kunna betala upp till 10 000 kr per år till en annan person utan att behöva undersöka sin uppgifts-, avgifts- och skatteavdragsskyldighet. Vid betalningar för arbete som överstiger 10 000 kronor skulle inträda skyldighet att betala arbetsgivaravgifter och göra skatteavdrag för den del av beloppet som överstiger 10 000 kronor. Skyldigheterna skulle inte inträda om mottagaren har F-skattsedel. Förslagen omfattade inte ersättningar till gode män, personliga assistenter m.fl. Vidare föreslogs att den som hyr ut privata tillgångar eller privatbostad eller säljer produkter från en sådan bostad skulle kunna göra det utan beskattning upp till ett sammanlagt värde av 10 000 kronor per år.⁷⁵

⁷⁵ När förslaget togs fram fanns ett schablonavdrag på 4 000 kr vid uthyrning/försäljning av produkter från privatbostad. I syfte att stimulera till ökad andrahandsuthyrning har avdraget sedermera höjts och är år 2011 18 000 kr.

Även om det nu finns ett husavdrag, som också ger reduktion då jobb utförs av privatpersoner, så kvarstår frågan om behov av fribelopp eftersom det finns många typer av arbeten mellan privatpersoner som faller utanför det som omfattas av husavdrag. Vägvalet mellan att behålla dagens regler eller skapa en frizon för mindre ersättningar är inte enkelt. Det finns för- och nackdelar med båda valen. En formell lagstiftning som är legitim i allmänhetens ögon skulle givetvis vara att föredra. Det finns dock risk att det inte löser problemen utan bara för dem till en annan nivå med nya strukturer, problemställningar och gråzoner. Det kan vara så att samhället inom vissa områden får svälja det negativa i att visst fusk förekommer enligt en formell lagtolkning. Det finns också en acceptans för att Skatteverket inte kan upprätthålla den formella lagtolkningen i praktiken och helt enkelt får se genom fingrarna. Det kan sägas ingå i spelreglerna för Skatteverket. Med i bilden finns också vad som i praktiken är meningsfullt att driva från Skatteverkets sida med hänsyn till den praxis som finns inom rättsväsendet vad gäller att inte ta upp mål som avser mindre belopp.

I perspektiv av att det numera finns husavdrag bör ett eventuellt fribelopp inte sättas så högt att det stör den produktifiering som pågår. Samtidigt gäller det att avväga nivån så att det uppfattas som legitimt. Detta innebär att nivån inte får sättas alltför låg men inte heller alltför hög. Svartarbetskartläggningen visade att mer än hälften av hushållen köpte svart för mindre än 3 000 kr per hushåll och år. Även ett lågt fribelopp skulle enligt vår bedömning kunna väsentligt bidra till att sluta legitimitetsgapet.

Ett minimiförslag skulle kunna vara att genomföra en ren modernisering av reglerna för beskattning av jobb mellan privatpersoner. Med de strävanden som finns att kunna förtrycka allt mer av uppgifterna på inkomstdeklarationen bör skyldigheten att lämna kontrolluppgift och skattskyldighet för mottagaren följas åt. Ett fribelopp så lågt som 1 000 kr mellan privatpersoner skulle få bort den osäkerhet som finns hos medborgarna om huruvida det skulle kunna ses som svart att ge eller ta emot en symbolisk present i samband med att man t.ex. passat grannens katt eller blommor. En köpare kan visserligen friskriva sig från ansvar för belopp under 1 000 kr men en samvetsgrann köpare vill kanske inte medverka till att grannens barn skattefuskar. En frizon för belopp under 1 000 kr skulle ge legitimitetsvinster utan intäktsbortfall eftersom dagens regler om att mottagaren på eget initiativ ska redovisa sådana smärre ersättningar ändå inte följs.

Litteraturlista

Almega: *Hemservice. Attityder och fakta kring hushållsnära tjänster*, maj 2008.

Almega: *Hemservice. Attityder och fakta kring hushållsnära tjänster*, februari 2009.

Almega: *Hemservice. Attityder och fakta kring hushållsnära tjänster*, oktober 2009.

Almega: *Hemservice. Attityder och fakta kring hushållsnära tjänster*, februari 2010.

Almega: *Hemservice. Attityder och fakta kring hushållsnära tjänster*, juni 2010.

Almega: *RUT, ROT, RIT – nya jobb och företag i lågkonjunkturen*, Almedalsveckan 2009.

Almega: *Almegas undersökning om attityder till RUT-avdrag i Stockholm, Göteborg och Malmö*, United minds, mars 2010.

Baggrundsrapport. Samfundsøkonomiske konsekvenser af hjemmeserviceordningen. Danska Ehrvervsministeriet (Oktober 2001).

Berg, Sandra och Rebecca Wannas. *ROT-avdrag ur ett småföretagarperspektiv – en studie av hur de nya reglerna med fakturamodellen uppfattas*. Magisteruppsats vid Linköpings universitet HT-09.

Björklund Larsen, Lotta (2010), *Illegal yet Licit: Justifying Informal Purchases of Work in Contemporary Sweden*, Doctoral thesis in Social Anthropology at Stockholm University, Sweden.

Björklund Larsen, Lotta (2005), "Om städning: Hur svart blev vitt?" i *Fiffel-Sverige: sociologiska perspektiv på skandaler och fusk*, Malmö: Liber.

Blomgren, Stina: "Svart notis", Bokförlaget Atlas, Falun 2008.

Bowman, John R. och Alyson M. Cole (2009), "Do Working Mothers Oppress Other Women? The Swedish 'Maid Debate' and the Welfare State Politics of Gender Equality" i *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 35(1):157-184.

Byggbranschen i samverkan: *ROT-avdrag och svartarbete i hushållssektorn*, juli 2005.

Byggbranschen i samverkan: *Effekter av ROT-avdrag 1993-1994, 1996-1999 och 2004. En historisk översikt*, sammanställd av Industriefakta AB, september 2005.

Byggbranschen i samverkan: *Allmänheten om ROT-avdraget*, Novus Opinion, november 2009.

Byggghammar, Mattias och Fredrik Nilsson: *Fakturamodellen. En studie av fakturamodellens effekter på företag i byggbranschen*. C-uppsats Karlstad Business School VT-10

Litteraturlista

Ernsjö Rappe, Tinni och Lars Strannegård (2004), *RENT HUS: Slaget om den svenska dammråttan*, Stockholm: Norstedts.

Företagarna: *Två år med ROT och RUT*, augusti 2010.

Företagarna m.fl. organisationer: *Ros och Ris om ROT-avdraget*, december 2009.

Ganavas, Anna: *"Who cleans the welfare state? Migration, informalization, social exclusion and domestic services in Stockholm"* Institutet för framtidsstudier, Research Report 2010/3, Stockholm 2010.

Hansson, Markus (2008): *"Sårbarhet och möjligheter – Om papperslösa immigranternas situation i majoritetssamhället."* Network for Research in Criminology och Deviant Behaviour at Lund University, 2008:1.

Henrekson, Magnus: *Högre sysselsättning genom en utvidgad marknadssektor*, Ekonomisk Debatt 1998 nr 7.

Khosravi, Shahram: *"Territorialisering av mänsklighet: irreguljära immigranter och det nakna livet"*, artikel i SOU 2006:37: "Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering".

Liljegren, Fredrik och Ström, Elin: *ROT-avdragets effekter – Bidrar ROT-avdraget till en samhällsekonomisk vinst*. Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet. Höstterminen 2010.

Mattsson, Kristina: *"De papperslösa och de aningslösa"*, Leopard förlag, Stockholm 2008

Projekt RITA – rättvis ingång till arbete: *"Mitt liv i Sverige Röster från de papperslösa"*, Delrapport 2007-12-20, Fastighetsanställdas Förbund.

Proposition 2006/07:94 *Skattelättnader för hushållstjänster*.

Proposition 2008/09:100. *2009 års ekonomiska vårproposition*.

Riksrevisionen: *Enhetlig beskattning*, RiR 2010:11.

Schierup, Carl-Ulrik (2006): *"Migration, arbetsmarknad och välfärdsstat i förändring"*. Artikel i Arbetslivets (o)synliga murar, SOU 2006:59.

Sjöstrand, Glenn (red.) (2005), *Fiffel-Sverige: sociologiska perspektiv på skandaler och fusk*, Malmö: Liber.

Skattelättnader för hushållstjänster. Betänkande av Hushållstjänstutredningen. SOU 2008:57.

Skatter, tjänster och sysselsättning. Betänkande av Tjänstebeskattningsutredningen, SOU 1997:17.

Skatteverket: *Skatter i Sverige. Skattestatistisk årsbok 2010*.

Litteraturlista

Skatteverket, *Svartköp och svartjobb i Sverige*. Rapport 2006:4.

Swiergiel, Milosz: ”*Patienten har min lojalitet*”. Artikel i ”Omänskliga rättigheter – En antologi om flyktingar och papperslösas situation i Sverige”, Britta Abotsi & Andreas Stephens (red): 2008.

Valtakari, Mikko: *Kotitalousvähennys. Kotitalousvähennys kotipalvelumarkkinoiden luojana ja työllisyyden lisääjänä*. 2006 (Työpoliittinen tutkimus 310/2006).

Vestin, Sanna: ”*Flyktingfällan*”, Ordfront, 2006.

Litteraturlista